

19. De watering Eiesluis graaft een nieuwe sluisvliet

In de eerste helft van de 17de eeuw had de watering Eiesluis meer en meer te kampen met de verslibbing van het strand vóór de sluismond. Anderzijds waaide er gedurig zand in de sluisoker. Het waterschap zocht naar een ander uitwateringspunt, en bewam vanwege het Brugse Vrije de vergunning om, door het grondgebied van Reigaarsvliet, Volkaarsgote en Greveninge, een geheel nieuwe sluisvliet te graven³²³. Dit werk is op 28 september 1655 openbaar aanbesteed. De landmeters Jan Roelof en Oktaviaan van Marissien hebben het bestek opgemaakt, en het tracé van de nieuwe watergang afgebakend.

Het dossier van „het delven van eene nieuwe sluisvliet uuytten rauwen lande” geeft voor eerst de 'conditien'. We sommen hier de voor naamste op. De bedding moest liggen „op eene egale diepte, dat es tot veerthien voeten ende alf (= 4 m) beneden den oppercant vande decksticken vande noortwesterste kaeye van het noorderste zaken staende byde Legherbrugge, stellende de schodtcanten vande selve nieuwe sluisvliet van wederzyden, up hemlieder dossierens, van elcke voet diepte tot eenen voet en alf”.

Op de plaatsen waar een brug moest gebouwd, „sal den annemer laten eenen dam tot passeren vande waghens tot anderstont de brugghen over den selven sluisvliet sullen volmaect wesen, ende alsdan de dammen uuyt te doen op syne behoorycke diepte”. Indien „het ghebeurde datter in eenige van dese bestedynghe daerincq ghevonden wierde, en sullen sy annemers omme dieswille hemlieder werck niet dieper vermoghen te delven als op het voorscreven peyl”. Ze mochten dus niet van de gelegenheid gebruik maken om de gevondene

turflaag uit te baten.

„Voorts alsoo het meylant³²⁴ in het district van dese bestedynghe op sommige platsen hoogher ende leegher es, mitsgaders oock eenighe dycken moeten doorsneden worden, sal elcken annemer wel hebben te letten op het voorscreven peyl. Elcken annemer sal ghehouden syn de wateren van syn anghenommen bestedynghe uuyt te leeden tsynen coste, sonder door elckanders werck hemlieder wateren te laten loopen, ende sal alle syne materialen noodich tot maken van dese bestedinghe moeten leveren tsynen coste”.

Er werd gesteld „dat elck syn anghenomen bestedynghe behoorelyck volmaect overlevere” op 30 juni 1656, „op peyne van te verbueren vichtich guldenen van elcke bestedynghe, ten proufficte vande Aerme Schole der stede van Brugghe, af te costen van synen bedynden (sic) loon”. „Dese bestedynghe sal gheschieden byde streckende roede, Brussche mate, van veerthien voeten lanck, ende opde Brussche voet van elf dumen”. Het tracé was in 12 sektoren verdeeld. De landmeters lieten vooraf putten graven op de plaatsen waar de sektoren moesten beginnen en eindigen.

Het 1ste rek begon „noort byde Legherbrugge, van inden mondt vanden sluisvliet vande waeterynghe van Groot Reygarsvliet (= Legervaart), ende van daer westwaert door den dyck van het Nieulandt”, tot een punt 200 m ten westen van de Kleine Keuvel; prijs per roede 2 pd. 9 sch. 2 gr. De 2de sektor liep „op een rechte strecken” tot de Keuvelwatergang, nl. „tot byden houck van een adere die westwaert duere schiet naer het goet de groote Ceuvele”; 2 pd. gr. per roede.

Het 3de rek volgde de bedoelde ader, die de grens tussen het 4e en 5e Vo vormde, en eindigde in de gracht aan de westzijde van „den Ceuvel dijck”; 1 pd. 9 sch. 2 gr. per roede. „De

vierde bestedynghe" liep „door het rauwe landt tot aen een adere", d.w.z. door het 3e Reig tot de Knokse Watergang; 1 pd. 10 sch. 8 gr. per roede. De 5de sektor trok „westwaert op een rechte strecken door den rauwen lande", door de Kragendijk naar „de baeillie staende aende noortsyde vande hofstede toebehoorende Jan Roelof" (Dujardin); 1 pd. 12 sch. 4 gr. per roede.

Het 6de rek volgde grotendeels de Knokse Watergang, en eindigde aan de Nieuwstraat; 1 pd. 7 sch. 4 gr. per roede. Het 7de rek liep „noortwestwaert door den rauwen lande", d.w.z. door de noordoosthoek van het 9e Reig; 1 pd. 16 sch. 8 gr. per roede. De 8ste sektor volgde de Knokse Watergang tot „den heerwegh ghenaeamt den Zomerwech", en 100 m de Markvliet; 1 pd. 6 sch. 8 gr. per roede. De 9de sektor liep verder in de Markvliet en de Kijfader; 1 pd. 6 sch. gr. per roede. Het 10de rek reikte tot de Ramskapellestraat; 1 pd. 6 sch. 4 gr. per roede³²⁵.

„De elfste bestedijnghe" trok „recht noordwestwaert, van suyden den Wallebilck van Joncheer Jaspas Wynckelman, tot aen de Kemeladere"; 1 pd. 1 sch. 3 gr. per roede. Het laatste rek liep tot de Boudin Meitins Sluis; 1 pd. 1 sch. 4 gr. per roede. Aangezien de laatste twee sektoren meestal door uitgeveende percelen liepen, luiden de voorwaarden hier: „breet in den bodem veerthien voeten, ende diepe twaelf voeten beneden den oppercant vande brugghe ligghende inden Evendyck, ghenaeamt de Bomeijssche sluijse"³²⁶.

Verder bouwde het waterschap zeven eikenhouten bruggen. Op 25 januari 1656 hield men de aanbesteding van dit timmerwerk. Dit moest bestaan uit „viercant ghezaeght hout ende planken van twee duymen dicke, opde breedte van veerthien voeten, met eenen tynghele"³²⁷ op elcken naet vande selve langhde, ende breedte

van vijf duymen ende onderhalven duym dicke". De bruggen kostten gemiddeld 43 pd. gr. Ze lagen in de volgende wegen: de Monnikenweg B bij de Kleine Keuvel; de Keuveldijk bij de Grote Keuvel; de Kragendijk; de Knokse Wegel bij de hoeve Dujardin; de Nieuwstraat; de Zomerweg; de Ramskapellestraat.

Daarnaast betaalde Eiesluis 14 pd. gr. aan „Jooris Philips, hooftman vande prochie van Waestcappelle, over het accoordt met hem ghemaect, van dese waeterijnghe te ontslaen van het legghen eene brugghe noordt byde Legherbrugghe, over dese nieuwe sluijsvliet, daer die eerst begondt". Het onteigenen van de nodige stroken grond en het vergoeden van „de schaede vande vruchten" beliepen in het totaal 785 pd. gr.

We vermelden nog een paar kleinere posten. De sluismeesters en de landmeters verterden 42 pd. gr. bij „Jooris Scholaert tot Heyst", wanneer ze de werken kwamen kontroleren. De ontvanger betaalde 42½ pd. gr. „van spyse ende dranck, medeghevoert ter plaetse, mitsgaders diversche teiren uutter handt betaelt aen de scheyers in haerlieder zoetelkeeten". Jacques de Ghelder, „over de stede van Brugghe", de sluismeesters Jan Geyle en Jakob Uterwulghe, en ontvanger Jan Roelof sloten de rekening van de Izabellavaart op 5 april 1657. Alle uitgaven samen bereikten het cijfer 5257 pd. 8 sch. 2 gr.³²⁸.

Inde zomer van 1657 begon het water van Eiesluis, door de nieuwe sluisvliet, naar de Legervaart en de sluis bij het Izabellafort af te vloeien³²⁹. Dadelijk betaalde het waterschap een jaarwedde van 4 pd. gr. aan „Jan Gigo, alferis, ghereformeert in zashouder van het zasghelegghen neffens het groote fort ghenaeamt St. Isabelle", omdat hij hielp „zorghe draeghen vande sluyse liggende west by het voornoemde fort, waer duere de waeteren desen nieuwen

ghedolfven sluysvliedt zyn suwerende"³³⁰.

Vanaf 1655 deed Reigaarsvliet geen onkosten meer aan de Isabellasluis, maar betaalde J. Gigo nog tot 30 september 1659, „als wanneer de gelande hebben geabandoneert de sluyse in gevolghe vande resolutie" van 13 augustus 1659³³¹. Eiesluis stond immers op het punt om 'de steene sluyse' bij het Izabellafort te kopen. Door die sluis in 1660 te kopen, nam Eiesluis het onderhoud van het gebouw op zich³³². Het waterschap moest al gauw enkele herstellingen uitvoeren.

Het metselwerk kostte 155 pd. gr., het timmerwerk 82 pd. gr., het rijswerk 80 pd. gr. Nikolaas van Herzele timmerde „een brugge over de sluysvliedt byde hofstede daer Jan Verstraete woont". Jan Vyncke leverde „schipplancken tot decken de selve brugge, ende omme de caeyen van wedersyden te maecken". De sluismeesters en de werklieden gingen zich verfrissen bij „Franchois Blanson, vivandier int groote fort"³³³.

Ook de watering Eiesluis wist dat men moest de militaire overheden te vriend houden. Vanaf 1661-62, f° 16ro, verschijnt een schenking van 8 pd. gr. aan „mynheere de Bye, gouverneur commandant van het groote fort, over courtoisie van een stick wyns, van doen sorghe draeghen naer de sluyse". In 1662 verzocht Matheus Wouters, ontvanger van Markies de Terrazona, „omme te moghen legghen een buyse anden com vande sluyse van tgroot fort tot sueren vande landen toebehoorende den selven Marquis, ghe-naemt het Hazegras"³³⁴. In 1663 gaf Eiesluis de toelating om „eene buyse van een voet viercant" te plaatsen in „den dyck ligghe buuten de barriere vant voornoemde fort"³³⁵.

Reigaarsvliet was wel ontslagen van het onderhoud van de Isabellasluis, maar moest wel de dijken rond het Izabellafort herstellen, wil-

de het zyn grondgebied en dit van Greveninge beveiligen. Op 8 oktober 1664 beschadigde een storm de zeekeringen van het Hazegras³³⁶. Reigaarsvliet betaalde 5 pd. gr. „over het legghen van eenen dijk aende halfve maene³³⁷ van het groote fort jehghens de vloet ende deurbraecke van het schorre ten Haesegarse". Daarna bracht Jan Vandekerckhove „met syn schip een duyker". Een timmerman plaatste „den selven duycker aenden dyck aen het groote fort, met het stellen vande ghebroken palle-saeden vant contrescherp vande halfve maene van t'selve fort"³³⁸.

Goeverneur A. Debie en sluismeesters van Reigaarsvliet kwamen op 6 december 1665 's avonds te Westkapelle. Ze overnachtten bij Jakob Lambiot, en trokken 's anderendaags „smergens naer tgroote fort, als wanneer de dijken ontrent tselve groote foert waeren gebroken"³³⁹. Debie kreeg 4 pd. gr. wegens zyn hulp bij „het trecken vande waeteren met de sluuse aen het groot fort, als met syne sorghe ghenomen thebben ten tyde vanden grooten vloet ten jaere 1665"³⁴⁰. Eiesluis verrichtte in 1667 enig werk aan de Isabellasluis: „matsen vande caeyen vande sluyse", 5½ pd.; timmeren en hout, 27½ pd. gr.; „een meynsel tot de see-deuren vande sluyse"³⁴¹.

Laureins Storme volgde in 1669 J. Gigo op; de jaarwedde van de sluiswachter bedroeg nog steeds 8 pd. gr. Debie werd nog altijd met dezelfde 'courtoisie' bedacht. Jakob Hoornaert timmerde „twee nieuwe zeedueren aende sluyse". Men verrichtte enige „reparatie van het huys by de sluyse"³⁴².

Inde zomer van 1670 besteedde Eiesluis heelwat kosten aan de Isabellasluis. Eerst legde Jakob Servaes „den zoutten dam buuten de sluuse tot het wercken vanden timmerman ende matsenare". Jakob Legrand maakte „den dam aen de varssche deuren". Jakob Joos her-

stelde „de steene caeyen vande sluyse”. „Remy le Maire steenbacker” leverde de stenen en het kalk. Ook „Charel Granier steenhauer” werkte aan de sluis. Nikolaas van Herzele verrichtte het timmerwerk. „Pieter Falise, naeghelmaecker tot Brugghe”, leverde de nagels, Maximiliaan Millecamp, 'smit tot Brugghe', het ijzerwerk.

Voor 150 pd. gr. bouwde Jakob Zegar „twee nieuwe ryshoofden van wedersyde de sluyse”. Nadat de ambachtslieden hun taak volbracht hadden, verwijderde Jakob Defruyt de boven vermelde dammen. In de daaropvolgende winter verrichtte de genoemde, op bevel van het Vrije, voor 42 pd. gr., „t repareren van seker braecke gevallen aen een half maene benoorden het fort van St. Isabelle”. Jakob Buschop herstelde „eene buyse inde contrescherpen by t Groote fort van sinte Isabelle, met het leveren ende inslaen vande paelplancken”. In deze twee karweien moesten Reigaarsvliet en Eiesluis elk de helft betalen³⁴³.

In 1672 timmerde Jakob Vandenbroucke „twee nieuwe binne zee-deuren”, die 52 pd. 16 sch. gr. kostten. Jan Vandenbergher herstelde „het tegheldack ende anders aen het huuseken vande speye”. L. Storme heeft „een halve tonne bier ghegheven ande soldaeten van t'fort ghenaeamt sincte Isabelle”, wegens „hunne dienst ghedaen van het uuttrecken vande inghevallen brugghe van de sluyze”. Hij liet ook „het gheleedt aen de legherbrugghe” reinigen³⁴⁴.

De werken van 1670 waren niet voldoende geweest om de Izabellasluis in stand te houden. De stenen sluis werd in 1673 grondig vernieuwd. Mahieu Tourby verklaarde zich voor 116½ pd. gr. bereid tot „het schieten vanden zoutten dam, tot drooghe legghen van het stortebedde, ter causen dat aen de sluyse groote reparatien moesten ghedaen worden”, en om die dam na afloop van het werk „wederomme

te weeren”. Filip van Balleberghe verrichtte voor 7 pd. 15 sch. gr. „het legghen ende uutoeden vanden varsschen dam”.

Jakob Devrieze bracht per schip 25 „tonnen terraest, die ghecocht syn binnen ter Gaude in Hollant, omme te employeren int matsement vande sluyse”. De weduwe Remi Demeire leverde 9.000 'groot Plasschendaels steen' en 3½ „cruyssen doornycx calck, dat vervrocht is int repareren de caeyen vande sluyse”. Jan Feys haalde die stenen „met syn schip van Plasschendaele naer Houcke”. Adriaan Verbiest verschafte 8 tonnen 'terraest' tegen 17 sch. gr. per ton, en 26½ „hoet dorts calck” tegen 7 sch. 6 gr. per voet, Kornelis Gailard 100 „pont ghebrant plaester”, die 1 pd. 15 sch. gr. kostten. Schipper Kolaert Maertens voerde stenen, kalk, lood en ijzerwerk „vande Dampoorte naer het groote fort”. Andere materialen werden met „de barge van Sluys” gebracht „tot aen het blauw huys” te Hoeke, en vandaar per wagen naar het Izabellafort gevoerd.

„Pieter Feyts matsenare” verdiende 124 pd. gr. met „het handtghedaet van matserie aende sluyse met de leverynghe van thien duyst steen”, steenhauer Jan Blomme 15 pd. gr. met het leveren van 12 „tonnen calckasschen” en „het gieten van het loot inde jointuren, tot vaststellen vanden orduyn inde caeyen vande sluyse”. Jan Tollens uit Lissewege en M. Millecamp smeedden het ijzerwerk. Timmerman J. de Henau uit Lissewege bouwde „een nieuwe brugghe over de sluyse ende een brugghe over t'gheleet”. Daarnaast betaalde de watering 2 pd. gr. voor een ton bier, „die de sluysemeesters vereert hebben aen de wercklieden, die den zoutten dam, die doorghebroken was, met een lichtehey hebben ghestopt”³⁴⁵.

Eiesluis liet in 1674 de Izabellasluis afwerken: weduwe Demeere leverde 1 500 'krem-

pelynck' en 3 000 'plasschendaels steen', samen voor 6 pd. gr. Men kocht 255 pond 'ghebrant plaester', 2 tonnen 'terraest' en 2 kruisen kalk. Dit materiaal werd gebracht „naer het schip, t'welcke daer mede vertransporteert is naer de sluyse”. K. Maertens leende daartoe zijn schip. Jan Blomme verrichtte het „afcappen vande caeyen, ende wederom vaststellen vanden orduyn”, P. Feys „de matserie vande sluyse”.

Frans de Muelenaere leverde 120 pond lood, en Jaques Degheldere 350 pond „omme daer mede vast te gieten diversche crammen, ende omme de decksteenen aen malcanderen te houden”; 29 sch. gr. x 100 pond. Daarna kwam Joos Vlamynck „nemen de mate vande slagdeuren aende sluyze”, en ging hij „besichtigghen het hout tot Varsenare dienende tot de selve deuren”. J. de Henaux timmerde in de sluis. Tenslotte verwijderde men „den zoutten dam tot suveren de waeteren door de sluyse”³⁴⁶.

20. De Isabellasluis is vernield in 1704

Ook in 1678 werd de Isabellasluis opgeknapt. Men voerde bouwmaterialen aan met „de barge tot Ste Donaes”, en vandaar per wagen naar het Hazegras. Aarnout Flamen verrichtte het metselwerk. L. Storme verschaftte „hout tot smelten het loot”. M. de Millecamp smeedde het ijzerwerk³⁴⁷. In 1679 kocht Eiesluis „eene corpsdegarde staende nevens de steene sluyse van dese waterynghe by het fort van Ste Isabelle”. De watering betaalde 14 pd. 8 sch. gr. aan Joos Vandendorpe, ontvanger van de Koning³⁴⁸.

In de rekening 1681-82 worden enkele bladzijden ingenomen door de werken tengevolge van de storm van 26 januari 1682. De vloed was zo hevige te keer gegaan, dat de Izabellasluis dreigde ondermijnd te geraken. In aller-

ijl zond men mannen naar het Hazegras om een inbraak van de zee te beletten. Er kwamen 35 werklieden uit Knokke, 36 uit Westkapelle, en 25 uit zuidelijker gelegen parochies (zie par. 14). Weduwe L. Ostens verschaftte 39 „sacken, die met aerde syn gheveult gheweest ende gheemployeert tot conservatie van de fondamenten vande sluyse”.

Op de noordwesthoek van de sluis was de zeedijk van de Hazegraspolder, die toen aan Markies de Terrazona behoorde, over ca. 25 m uitgespoeld³⁴⁹. Eerst legde Lieven Decoster „het vingherlinck nevens de sluyse”; dit werk kostte 25 pd. gr. Daarna verrichtte hij voor 250 pd. gr. „het opvullen ende stoppen vande braecke in den dyck ten noortwesthouck vande steene sluyse, competerende den heer marquys de Terrazona”. Tegelijk herstelde hij de rijsberm van de vernielde dijk.

Het waterschap kocht in de omgeving van Brugge 4 850 bundels rijshout. Men voerde dit hout op de Blankenbergse Vaart naar Blankenberghe. Pieter van Steenberghe, „tavernier tot Blanckenberghe”, bracht de bundels per wagen naar de sluis. Inmiddels werd het sluisgebouw zelf verstevigd. Theodoor Vandendorpe leverde 20 „schofbalcken ende anders noodich tot de steene sluyse, dit volghens het advys vanden ingeniarijs Lapport”. M. Millecamp smeedde 14 haken, die dienden om de balken te hanteren³⁵⁰.

In de zomer van 1682 timmerde Th. Vandendorpe „twee zeedeuren met hun schofbalcken”, die 84 pd. gr. kostten. A. Flamen leverde arduin, kalk en werk voor 112 pd. gr. Ondertussen heeft Jan Herremans „ghestopt deuren vande sluyse, opdat het zeewaeter de wercklieden niet en soude hebben belet”. Gillis Moerman leverde „diversche koper pannen veroorboort aende deuren vande sluyse”. L. Decoster ruimde het verslibde „canael vande sluy-

se". De sluiswachter verschafte 600 „bonden riet tot het decken het stalleken op de sluyse". Het waterschap vergoedde Kornelis Everdyk omwille van de materialen, die men „op syn stelle"³⁵¹ gehaald had om de dijkbreuk te dichtten³⁵².

In 1685 verrichtte A. Flamen voor 72 pd. gr. metselwerk, en Th. Vandendorpe wat timmerwerk. Steven Pieters leverde „plaester, een serck ende anders", Pieter Desmuyck 150 pond lood voor 2½ pd. gr. L. Storme en zijn mannen hebben 'ghehoost' om de genoemde werken droog te houden³⁵³. L. Storme werd op 15 juli 1686 opgevolgd door Laureins Langhenhove. Ook deze ontving een jaarwedde van 8 pd. gr. Weduwe Maarten van Loo leverde in 1688 „een schuytte noodich aende sluyse ten dienste deser waeterynghe". Gillis Lermytte zorgde in 1689 voor „het legghen van eenen dam inde sluyse deser waeterynghe, ende het uuythoosen van het water". A. Flamen leverde voor 155 pd. gr. „calck, terrast, orduyn" en metselwerk. De sluiswachter heeft „vier roeden stroodack ghemaect op het stalleken aende sluyse"³⁵⁴.

Op Pasen 1702 deelden de sluismeesters mede dat het nodig was „den jegenwoordigen somer te maecken twee nieuwe seedeuren genaemt de donckerdeuren aende steene sluyse"; die werden geschat op 400 g. Maar op de vergadering van Pasen 1703 vonden de grootgelanden „dat de wateringhe van groot Reygarsvliet, ende de vier cleyne wateringhen daer annex, wel behooren te contribuieren in de onkosten gebeurt aen de steene sluyse ter cause van hemlieden suatie, vermidts sy geen ander en syn hebbende"³⁵⁵.

De koning van Spanje schonk in 1700 de Zuidelijke Nederlanden aan Filips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk XIV. Met de steun van Franse troepen vestigde het nieuwe staatshoofd

zich in de Spaanse Nederlanden. Daarop slo ten Engeland en Nederland een verbond om dit feit ongedaan te maken. De goeverneur van de Zuidelijke Nederlanden liet de Cantelmolinie en het Izabellafort weer in staat van verdediging brengen. Deze verschansingen vormden, samen met het Donaasfort, de Franse Linie die tegen de noordelijke Nederlanden gericht was³⁵⁶.

In het begin van mei 1702 vestigden de Nederlanders een kamp in het grondgebied tussen de Cantelmolinie en Mude. Dadelijk kregen de omliggende parochies het bevel om de Hollandse contributie te betalen, en allerlei goederen te leveren. Het volgende jaar veroverden de Nederlanders de Franse linie. Daarna versterkten ze hun positie door langs de Zwarte Sluis het zeewater binnen te laten. De sluismeesters van Reigaarsvliet trachtten de schade te beperken. Ze schonken 'een stuck wijn' van 20 pd. gr. aan „den heer brigadier Lander, commandant tot Sluijs"³⁵⁷. De Zwarte Sluis werd echter nog niet afgesloten. Wat meer is, in juni 1704 vernielden de Nederlanders de Isabellasluis³⁵⁸.

Nadat de Franse en Spaanse strijdkrachten zuidwaarts teruggedrongen waren, lieten de Nederlanders toe dat Reigaarsvliet de Zwarte Sluis weer normaal liet werken. Sluiswachter Karel Debreyne ontving 15½ pd. gr. om zijn "extraordinaire debvoiren ghedaen in het open ende toewinden vande sluysschoven, vanden 1en 9bre 1704 tot Paesschen 1705, soo by daghe als by nachte, met assistentie van diversche persoonen ter cause dat de duere vande sluijse heeft afghelegghen"³⁵⁹. Maar eerst was een sluismeester, nl. de Heer van Moorzele, gereisd „naer het leger vanden heer generael Spaar omme den selven heer te verwillighen tot opeynnghe vanden dam liggghende inden sluyssvliet"³⁶⁰.

De watering Eiesluis heeft dadelijk „wercken

ghedaen aende steene sluyse nevens het fort Isabelle, dewelcke ten jaere 1704 is ghedemolliert, tot het maecken van een vynderlync, omme te belletten dinondatie deser waterynghe ende het Noortquartier", nl. „het legghen van eenen dam voor de steene sluijse". P. van Steenberghe voerde rijshout aan. Michiel Labecque, Jan Lonis, Jan Ghyselincq, Joos Lambrecht, Pieter Vanhove en een paar 'Hollantsche wercklieden' hielpen de dam bouwen. „Pieter de Clercq, gheweest synde rabottier vande steene sluyse" ontving zijn wedde „tot de demolliatie vande selve sluyse"³⁶¹.

Maar aangezien de Zwarte Sluis een belangrijk knooppunt vorme, wilden de Nederlandse militairen, die de Cantelmolinie bezetten, deze sluis binnen hun bereik krijgen. Ze brachten Reigaarsvliet ertoe om, naast het Donaasfort, een nieuwe sluis te bouwen. Terwijl dit bouwwerk voltooid werd, deden de Staten-generaal een dam „legghen nevens de nieuwe sluyse onder het fort van St. Donaes". De Heer van Moorzele werd „naer de Haghe in Hollandt" gezonden, waar hij de toelating kreeg om de dam door te steken „ten effecte van te connen suveren de menighvuldighe wateren waermede het landt was gheincommodeert"³⁶².

Reigaarsvliet leende 200 pd. gr. „tot betalen de extraordinaire voorgevallen lasten, ter causen van het uitdoen ende verdiepen vanden dam, gheleyt nevens de nieuwe sluyse ontrent tfort van Ste Donaes"³⁶³. Jammer genoeg lag de drempel van de nieuwe sluis 2 voet hoger dan die van de Zwarte Sluis, zodat in sommige winters toch delen van het Noordvrije onder water bleven staan³⁶⁴. In december 1705 reisde de Heer van Moorzele opnieuw „naer den Haege, ten effecte van te vercrygen consent omme te leggen eene buyse, ontrent de vergeven sluyse aen het fort van Isabelle"³⁶⁵.

Die toelating werd niet gegeven. Ondertus-

sen weigerden de gelanden van Greveninge hun bijdrage voor 1704 tot 1706 te betalen, omdat „sy niet en hebben ghenoten het effect van het suveren van hemlieden wateren, door dien nevens de nieuwe sluijse gheleijt was eenen dam, waerdoor deselve suatie was ghealtereert"³⁶⁶. In de winter 1707-08 verscheen een nieuw probleem voor de afwatering: „de ruinen voorgevallen aende brugge ontrent het fort van St. Donaes voor de mondt vande nieuwe sluijse deser waterynghe".

Generaal Fagel gaf Reigaarsvliet het bevel om „de brugghe achter het fort van St. Donaes" te herstellen. Het waterschap wierp op dat het onderhoud van de brug toekwam aan Brugge, „aen wien het voornoemde fort van St. Donaes alsnu was competerende". Aangezien Fagel dreigde de sluis dicht te houden, zolang de brug niet vermaakt was, kon Reigaarsvliet niets anders doen dan het werk zelf te bekostigen³⁶⁷. Vervolgens trachtte Reigaarsvliet de gelanden van Eiesluis „te doen contribuieren over de suatie van hemlieden wateren door dese sluyse, midts het afbreken van hemlieden eijgen sluyse"³⁶⁸.

Daarna namen de sluismeesters konkretere maatregelen, nl. de Noord- en Zuidwatergang herdelfen, die sedert verscheidene jaren niet meer geruimd waren. Op 18 juni 1710 besteedde men te „delven den Noortwaterganck, beginnende van Ramscappelle dorpt tot aen Westcappelle tot in het cromme water, tot een stecke dieper als wel den ouden gront, omme te vinden den middel ende secoure het afleiden vande wateren die, op de clachte van diversche heeren groote ghelande, ghebleven waeren arretieren op de landen in Ramscappelle, ter causen dat de wateren van Eyensluijs, te vooren ghesueert hebbende door hemlieden sluijse, alsnu hun cours was belet gheworden door het ruineren vande selve sluijse, waerdoor de wa-

teren van het voornoemde Eijensluys alsnu waeren afsackende, om alsoo te vinden suatie door de waterganghen ende gheleeden van dese wateringhe van Reijgarsvliet, door de sluijse vande selve wateringhe³⁶⁹.

Dit werk was in 24 sektoren verdeeld; gemiddelde prijs per roede 10 st. Op 30 juni en 1 juli 1711 gebeurde de aanbesteding van het „delven den Zootwaterganck, beginnende van aen het sooghenoemde cromme water op Westcapelle oppewaerts naer Dudzeele, tot eene steeke dieper als wel den ouden gront³⁷⁰. Na het ruimen van de genoemde waterlopen, viel het in de volgende jaren toch af en toe voor, dat de boeren met wateroverlast te kampen hadden³⁷¹.

21. De bouw van de Passluis

Onder de druk van vele gelanden besloten Reigaarsvliet, en andere 'gheinteresseerde wateringhen', in 1722 te trachten naar een „consent omme te legghen eene sluijse ofte zeebuijse”. Maar men zou de watering Eiesluis respijt geven, „tot dies dat men consent sal becommen om, inghevolghe de resolutie vande ghelanden in daeten 23 februarij 1723, te legghen eene nieuwe zeesluisse met een koker van acht voeten dagh, dichte bij het fort van Isabelle”. Er werden onderhandelingen gevoerd „soo tot Sluijs als inden Haeghe”. P. Nollet kreeg de opdracht om de nodige 'quairten figuratieve' te schetsen³⁷².

In 1728 wijst de ontvanger van Reigaarsvliet erop dat ca. 7 000 G van Eiesluis „suijweeren door de gheleeden, vallende inde groote vaert door het rabort aende Cantelmo vaert, ende alsoo door de respective sluijssen deser waeterijnghe, waervan sij tot nogh toe niet eenen stuijver en hebben betaelt voor suatiereght, nemaer daerenboven, in prejuditie deser wateryn-

ghe, proffijteren sij nogh jaerlijcx een somme van veertigh guldens, over de suatie van het water vallende door de buijsse, liggheende bij de gherenueerde sluijse van Isabelle³⁷³, insghelijckx inde voormelde groote vaert, ende vervolgens door de sluijssen deser waeterijnghe³⁷⁴.

Daarna geraakten Reigaarsvliet en Eiesluis zover, dat ze het „geraedigh gevonden hebben, te leggen eene nieuwe gheconcepeerde sluijsse door den dijn by de prochie van Heijst, niet verre vande gonne aldaer gheruniert sijnde gheweest ten jaere 1654³⁷⁵. Dit plan bleef in de lade steken. In 1731 vroeg Reigaarsvliet dat het Vrije zou toelaten te „maecken eenen sluijsse met eenen cocker, ten laste vande selve waeterijnghe (= Eiesluis), nevens de nieuwe sluijsse deser waeterijnghe aen St. Donaes, ofte tot becomen ordonnantie van te betaelen aen dese waeterijnghe behoorelick suatiereght, of hunne landen met dese waeterijnghe, tot concurrentie vande ghone die alreede door de sluijssen deser waeterijnghe suijsweeren, te unieren³⁷⁶.

Toen de oorlog tussen Frankrijk enerzijds, Oostenrijk, Nederland en Engeland anderzijds uitbrak, vielen Franse troepen onze gewesten binnen. Het Vrije trachtte zijn grondgebied te beveiligen door de Oostendse en de Gentse Vaart te verschansen. Maar in de zomer van 1745 rukten de Fransen krachtig noordwaarts op. De Nederlanders beschermden hun positie door middel van de inundatie. Maar de Fransen konden in juli Brugge en het grootste deel van het Brugse Vrije bezetten³⁷⁷.

„By special ordre vanden collegie van desen lande” (= Brugse Vrije) verrichtte Reigaarsvliet voor 435 pd. werken „tot het stutten de gesteken zeewaeteren”. De watering was verplicht 200 pd. gr. te lenen „tot betaelen de wercken, gemaekt ten somersaijsone 1745 tot voorcommen de innondatien, ter causen vande

ghesteken zeewateren vande stadt Sluys". Ze betaalde 248 pd. gr. „in het maeken eenen kistdam inde Houckevaert, ende andere wercken ghemaect ten somersaijsoene 1745, tot eviteren de inondatie vande ghesteken zeewateren", en 17½ pd. gr. aan mannen die werkten „int leggen eenen dijck langst de Houckevaert, ende het stoppen van aders ende grachten, vanden 23. july 1745 tot den 23e ougst"³⁷⁸.

In het voorjaar van 1747 veroverden de Fransen de forten vóór Sluis. De sluizen van Reigaarsvliet zijn echter ongedeerd uit de strijd gekomen. De watering verwijderde alle hindernissen uit de watergangen. De ontvanger boekte 43 pd. gr. inkomsten uit de verkoop van „plancken, ende voorder hout ghedient hebbende tot den kistdam, ende t'stoppen van eenige bruggen inde groote geleeden deser wateringe". Terwijl de Fransen vervolgens Sluis aanpakten, werd „den sluyswagter geassisteert int'beleg der stadt Sluys"³⁷⁹.

Nadat de Franse troepen zich uit de Nederlanden teruggetrokken hadden, zagen de sluismeesters, „dat beede de sluysen deser watering in seer slegten staet sijn". Het herstellen zou grote sommen geld kosten, „dewelcke in allen ghevalle van cleen effect souden sijn, vermidts het Sluijssche gat soodaenigh van tijdt tot tijdt wordt opgeslijckt, datter in het cort om de suatie te continueren seer groote delvingen souden noodigh sijn". Hoe dan ook, het afwateringsstelsel moest helemaal heringericht worden. Reigaarsvliet stelde het Vrije voor het volgende dilemma : „het legghen van eene nieuwe sluyse", of de bestaande sluis herbouwen³⁸⁰.

Middelertwyl trachtte Reigaarsvliet zijn twee sluizen in een goede staat te houden. In 1749 deed men enkele karweien. De gouverneur van Sluis en de kommandant van het Donaasfort kregen een jaarlijkse 'gratificatie', opdat zij

zouden waken over de uitwatering van de streek. August Neyts verrichtte in 1750 „het delfven vande zoutte creke", d.i. het St.-Donaasgat dat naar het Pas liep³⁸¹.

In de bewuste periode zochten Reigaarsvliet en de andere waterschappen, die reeds tientallen jaren met Reigaarsvliet verbonden waren, contact met „de waterijnghe van St. Jobs, Moerkerke noort ende zuyt over de Lieve, den Maeldeghemschen polder, den Brouck en Stampershoucke". Alle watering en samen vroegen het schepenkollege van het Vrije een maatregel om een einde te stellen aan de schade, die hun gelanden, „by ghebrecke van eene behoorelycke suatie, nu ettelycke jaeren gheleden hadden". Het Vrije en de betrokken watering en bekwamen op 14 juni 1753 vanwege Nederland de toelating om „een sluijse te legghen tusschen beede de Passen, d.w.z. in de geul te Sluis, tusschen het Grote en het Kleine Pasfort³⁸².

Maar het Oostenrijkse bestuur te Brussel opverde bezwaren tegen dit plan. Eerst gingen de prins van Arenberg en de kolonels Deleyn en Jamez het bewuste terrein bekijken. Daarna werd op 22 februari 1754 Jamez aangesteld om „te onderzoucken, of het niet convenieren en soude een deel van de waters deser waterijnghe af te leeden langhts Oostende, ende dannof een plan te maecken, mitsgaeders de begrootinghe van doncosten te doen"³⁸³.

De betrokken waterschappen waren helemaal niet met dit plan opgezet. Ze drongen zolang te Brussel aan dat het goevernement op 3 maart 1755 „het eerste aengegaen accoort" goedkeurde. Daarop vergaderden de gelanden van Reigaarsvliet. Ze begrepen dat „tot het voltrecken van de interieure wercken, zoo van 't delfven van de vaert van Cantelmo, 't maecken van de bruggen, alsmede ons continghent in tselve accoort, sal noodigh syn eene groote somme van pennijnghe". Ze verzochten de

sluismeesters de nodige sommen te lenen³⁸⁴.

Men legde een dam in het Pas te Sluis, en in die dam bouwde men de Passluis. Tegelijk waren het Lapscheurse en het St.-Donaasgat ingepolderd³⁸⁵. „Het eerste payement in de nieuw te leggen sluysen in t Paswater tot Sluys in Vlaenderen, volgens het aengegaen contract by d'heeren groote gelande geapprobeert van daeten 14 juny 1753” bedroeg 14.598,11 g. In die som betaalde Reigaarsvliet metzijn aangesloten watering in 1756 1.846 pd. 19 sch. 1 gr. aan S. Verschuer, ontvanger van de Staten van Nederland, en de heer Brulee, „over t'contingent van de ses geunieerde watering in de sluyse van Lapscheure”, de rest³⁸⁶. Het „tweede ende leste pajement” beliep 15.187 g; het aandeel van Reigaarsvliet was 1947 pd. 11 gr., dit van Brulee 1.006 pd. 6 gr.

De sluis van 1705, die zolang de afwatering gehinderd had, werd verwijderd. Frans Feyts verrichtte „het uijtbreken van d'oude sluijse int fort van St. Donaes”³⁸⁷. Toen de Passluis in de regenrijke winter 1760-61 het water van de Zwinstreek niet vlug genoeg kon verwerken, gingen de landmeters Gilliodts en Dherbe „nemen waterpeijl op de swarte sluijse, nieuwe tweeboogh sluyse, canael, coupeure ende pasca-nael, mitsgaders tpeijl van d'innundatie te platte lande”³⁸⁸.

22. Ramskapelle in de Spaanse Successieoorlog

De ontvanger van de parochie herinnert ons nog even aan de Negenjarige Oorlog. Door een uitspraak van het Vrije werd Ramskapelle verplicht 20 pd. gr. te betalen aan Westkapelle, „over het pant deser prochie in d'onkosten ter causen van het ghemeene hospitaal ten jaere 1696 ghehouden op de prochie van Westcapelle tot assistentie vande ghebreckelicke mili-

taire volckeren”³⁸⁹. Verder kunnen we weinig vertellen over de eerste vijf jaren van de Spaanse Successieoorlog, omdat we de rekeningen 1701-02 tot en met 1706-07 missen.

De eerstvolgende rekening vermeldt enkele voorbijge feiten. In augustus 1704 hadden enkele parochianen „groene fouragie ghemaeyt”, om die te leveren aan „de militaire Hollandsche trouppen, synde ghecampeert by het fort sint Donaes”. Vervolgens moest Ramskapelle betalen in het „logement cavallerie int Noordtquartier vanden lande, inde maanden van november ende december 1706”.

In 1706-07 was de hoofdman verplicht geweest om de vertering van soldaten te betalen, „soo binnen Sluys, Brugge, Damme ende elders”, en om eten en geld te geven aan partizanen. In 1707 kregen de goeverneurs van Damme en Sluis geschenken, „om bevrydt te wesen van het loopen ende thairen”. Toch vertoefden er enkele groepen bij J. Paridaen en „Juliaen van Riebecke, tavernier”. De andere neringdoenden waren: molenaar Pieter Houvenaghel; idem wagenmaker; de smeden Pieter Dhulst (Smisse A) en Vedast Derouck (Smisse B); de winkeliers Maarten Keirsebilck en Laureins Simoens³⁹⁰.

De oorlog drukte zwaar op het Noordvrije. In 1708 betaalde Ramskapelle 8 sch. gr. per G „causa leverynghe fouragie hoy, stroy ende brandthout aende trouppen, ghecampeert int Noordtquartier ten jaere 1708”. Maar de parochie kon die belasting slechts met vertraging opbrengen, wegens „de groote achterstellynghen van voorgaende jaeren ende den excessiven vorst waerdoor alle de besaeytheden syn te niete ghegaen”. Het Vrije schold echter 340 pd. gr. kwijt. Ook ontving de parochie 23 pd. gr. uit de verkoop van „diversche vague hoygarssen”.

Het Vrije gaf 40 pd. gr. terug als vergoeding

voor de 484 G, die „ten jaere 1708 hebben geïnudeert gheweest van t'zoutwater opghestelt door die van 't fort van sint Donaes, ende door het ruyneren vande sluyse by t'fort Isabellé". Anderzijds betaalde de parochie 9½ pd. gr. „in het maecken van dammen tot conserveren de inundatie van een groot deel deser prochie ten jaere 1708... tot stutten het zeewater opgesteken door die van Sluys", en 8 sch. gr. vertering „door de arbeyders ghevrocht hebbende in het opmaecken vande dammen jehens het deurbreken vande zeewateren".

De aanwezigheid van zowel Franse, als Nederlandse troepen verplichtte Ramskapelle tot allerlei leveringen en karweien. Allerlei groepen kwamen eten en drinken. De parochie betaalde tientallen ponden, en schonk veel gevogelte als „gheforceerde ghiften tot ontgaen van ghevraeghde leverynghen, thairen vande soldaten, ende andere extortien". „By schriftelyck ordre vanden heer brigadier Vegilin, commandant der stede te Damme", uitgevaardigd op 23 september 1708, leverde Ramskapelle 4 wagens „tot voeren van amonitie van oorloghe, van Oostende naer het gheallieerde legher voor de stadt ende in het beleg van Ryssel". Deze dienst duurde tot 11 oktober. Karel Devos haalde in 1705 „met waeghen ende peerden naer Brugghe vyf hoet haver, ende vandaer ghevoert int Hollants campement aen 't Vlieghende Peerdt", en verschafte twee paarden „tot voeren canon naer Ostende ten jaere 1706".

De volgende paragraaf bevat enkele zware lasten voor het landbouwbedrijf, vooreerst de „leverynghe van hoy, stroy ende brandhout by de ingesetene deser prochie ghedaen aende gheallieerde trouppen ghecampeert by het fort van St. Donaes onder de commande vanden generael major Murray, vanden 1en tot ende met den 31en ougst 1708". Daarna betaalde de pa-

rochie 25 pd. gr. „aenden quartiermeester generael Lely tot Sluys ter rekenynghe vande courtresse vande leverynghe fourage die dese prochie, benevens vele andere prochien van het Noordt ende Oostquartier vanden lande, hebben moeten doen aende gheallieerde trouppen ten jaere 1708 ghecampeert by het fort van St. Donaes".

De boeren moesten duizenden 'rations hoy', honderden 'gley schoven' en vele 'fagotten' hout samenbrengen. Van 27 september tot 25 november voerde Ramskapelle honderden rantsoenen hooi naar het „magasyn vanden lande vanden Vryen tot Brugghe inde Com", en „tot Schipstaele aenden commis Haghebaert"; 100 rantsoenen kostten 3 pd. 6 sch. 8 gr.

Na het lezen van bovenstaande posten zal de lezer niet verwonderd zijn dat in 1709 ca. 70 G vaag lagen, en dat enkele gebruikers insolvent geworden waren, o.a. Louis Houck, een boer met 84 G, die „teenemael uytgeschut gheworden" was. „Uyt de venditie van wiens goederen" de ontvanger ca. 150 pd. gr. kon reukupereren, om een deel van de achterstallige belastingen op te halen³⁹¹.

De volgende rekening herinnert vooreerst eraan dat de parochie 333 pd. gr. leende „tot betaelen vande Fransche contributie vanden jaere 1706", en somt vervolgens een aantal lasten op. Ramskapelle betaalde 3 sch. gr. per G voor de „Fransche contributie vanden jaere en ougst 1709". De parochie vergoedde 3 pd. gr. aan hoofdman Jakob Wielmaker „over acht daeghen tot Sluys gehouden gheweest te hebben in executie door ordre vanden quartiermeester generael Lely causa fouragie".

De ontvanger noteert „dat op den 9en februari 1709 ter prochie van Westcapelle syn ghecommen een groot deel van t'regiment voetvolck vanden heeren collonel Steenhuyse, die ter voornoemde prochie hebben blyfven ver-

nachten". Dit regiment was op mars van Sluis naar Oostende. De kolonel ontbood de hoofdman van Ramskapelle, „dreggende dese prochie te belegghen met d'helft vant voorseyde volck". Daarop beloofde de bedoelde hoofdman dat hij Westkapelle zou „ontlasten tot d'helft van alle de oncosten die ter causen vant selve logement aldaer souden ghesupporteert worden". Ramskapelle betaalde 28½ pd. gr. aan Westkapelle.

Het Vrije eiste op 20 september 1709 2 legerwagens, „gaende naer Mons", en 1 wagen op 4 oktober. Enkele pioniers moesten mee optrekken. De aankoop van de paarden, de uitrusting van de wagens, en het aanwerven van mannen, kostte vele ponden. „Carel Madout, ghetrauw't met weduwe van Vedast de Rouck", ontving 3 pd. gr. voor „het beslaen van vier nieuwe wielen, ende het beslaen vande legherpeerden". De parochie leende 116 pd. gr. om deze opeisingen te bekostigen.

Ramskapelle kreeg van het Vrije een kwijtschelding van 133 pd. gr. wegens de 523 G „dewelcke ten jaere 1709 binnen dese prochie hebben gheinundeert gheweest van t'zoutwater opgheset door die van het fort van St. Donaes, ende door het ruyneren vande sluyse by het fort van Isabelle". Het maken van dammen „tot de conservatie vande lande deser prochie vande inundatie" kostte 2 pd. gr.

De parochie betaalde tientallen ponden wegens de „thairen gedaen door diversche partijen", de „leveringhe van etelycke waeren ten dienste vande partijen", het „verschot van ghel-de int contenteren van partijen soldaeten ende guyden". Men schonk 6 pd. gr. aan „den commandant van Sluys omme bevrydt te wesen van het loopen vande partijen ten jaere 1709", en 23 pd. gr. tot „afkoop ghevraeghde leveringhe, het becommen relaxatie vande ghepreste waeghens". Het aantal insolvente boeren groeide aan. Maar de ontvanger kon en-

kele sommen rekupereren. De verkoop van „de prochielegherpeerden, uytghedaen ten jaere ende campagne 1709", bracht 49 pd. gr. op. Voor dezelfde zaak vergoedde het Vrije 120 pd. gr., en voor „het verlies van twee peerden" 20 pd. 9 sch. gr.³⁹².

Hoewel de Fransen in 1708 een paar veldslagen verloren hadden, eisten ze toch nog „Fransche contributie, al vanden jaere 1710". Ramskapelle betaalde 976 pd. gr. in deze belasting en in „syne Majesteys subsidien". Ook voor de campagne 1710 moest Ramskapelle een paar wagens met paarden, manschappen, voorraden en voeder leveren. De parochie leende 117 pd. gr. om deze opeisingen te kunnen uitvoeren. Maar het Vrije vergoedde 78 pd. gr., en de „verkochte prochiepeerden" brachten enkele ponden op.

De rekening vermeldt verscheidene groepen soldaten, zelfs nog Franse partizanen tot in november 1710. „Gheforceerde ghiften" bestaande uit geld, gevogelte, 'jonghe swynen' en haver, onderhielden de vriendschap met Fagel en „den heere de Caris, commandant tot Oostende". Ondertussen was de inundatie beëindigd: „uytdoen van eenighe dammen, die ghemaeckt waeren ter causen van 't hooghwater, ten jaere 1709 opghestelt door die vant' fort van St. Donaes".

Ook in 1711 noteerde de ontvanger bij enkele grondgebruikers: 'teenemael uytgheschut' of „wegghelooopen van dese prochie" of „syne noitire insolventhede ende uytschuddinghe". De hoofdman schonk 18 pd. gr. „aen de kerckmeesters deser prochie opden 22en juny 1710, tot onderhoudt vande aerme lieden ende kinderen, midts de insouffisanthede vanden voornoemden disch, ende den grooten dieren tydt ende schaershey't van graen"³⁹³.

De parochierekeningen 1711-12, 1712-13 en 1713-14 ontbreken. In deze periode zullen de

inwoners wel een vermindering van de lasten ondervonden hebben, daar de oorlog naar zijn einde liep. RPR 1714-15 verwijst nog naar het bezoek van een paar partijen in het vorige rekenjaar. En in 1713 gaf men voor het laatst geschenken aan de kommandanten van Sluis, Damme en Oostende. Ondertussen was het aantal insolventen toegenomen, en moest de ontvanger tientallen ponden als 'remyse' toestaan.

In 1716, 1717 en 1718 liet de parochie de goederen van enkele boeren in beslag nemen. De ontvanger kon uit de „venditien van vercochte goederen van ghebruyckers, die gheexecuteert syn gheworden”, achterstallige belastingen ophalen³⁹⁴. De lijst van de 'neyringhen' bevat in 1715-16 slechts de volgende personen: molenaar Jakob Pauwaert; wagenmaker P. Herremans (Wagenmakerij B); 'peerdesmit' P. Dhulst; herbergier J. van Riebecke; winkelier Nikolaas Debruyne; J. Wielmaeker, „over den dryft van synne schaepen”.

Hier zullen we even uitweiden over Juliaan van Riebecke. RPR 1707-08 noemt hem 'tavernier', 1710-11 'chirurgien', 1716-17, f° 10r „meester chirurgien ende herbergier”. F. Roose deelt mee dat J. van Riebecke zich in 1700 als chirurgien te Ramskapelle gevestigd heeft. In 1706 ging hij daar een tweede huwelijk aan met Helena Seghers, een nicht van herbergier Jan Paridaen, en begon bij de herberg-brouwerij St.-Sebastiaan uit te baten. Daar is hij gestorven op 1 november 1718³⁹⁵.

Na de Spaanse Successieoorlog evolueerde de bevolking in het Noordvrije. Te Ramskapelle groeide de dorpskom, niet zozeer aan de westzijde, maar vooral aan de oostzijde uit. In het 56e Reig werden twee stukken grond verkaveld. Op de 228 R aan de zuidzijde van het kerkhof stonden 5 woningen: 1. 20 R in de noordwesthoek, winkelier N. Debruyne (A 177); 2. 65 R in de zuidwesthoek, St.-Sebas-

tiaan; 3. 60 R aan de oostzijde (A171; 173-74); 4. 30 R bij de voetbrug (A170; 172); 5. 53R aan de noordzijde van de voetweg (A165-69). De 185 R aan de noordzijde van het kerkhof bestonden van zuid naar noord uit: 1. 85 R van de kerk van Ramskapelle (A97-101); 2. 48 R (A102-04); 3. 52 R van de Dis (A105-07).

De neringdoenden volgens RPR 1720-21: idem molenaar, smid en wagenmaker; winkelier Jakob Deconinck; herbergiers Kornelis Verburgh en Adriaan Desmit (St.-Sebastiaan). Deze laatste werd opgevolgd door „Charle Davidt, brouwere ende herberghier”. Het Vrije vergoedde 115 pd. gr. wegens de „geleden schade door de innondatie van het opperwaeter anno 1721”³⁹⁶. In 1723-24 vinden we idem molenaar, smid en wagenmaker, herbergiers K. David en Jakob Segers, winkelier Jozef Dieck, schoenmaker Antoon Maelbrancke, kleermaker Antoon Sard, timmerman Adriaan Dewulf. Het Vrije vergoedde 16 pd. gr. wegens „de innondatie met het opperwaeter ten jaere 1726”. In 1726 betrok „cuyper ende herberghier” Pieter Gheysen St.-Sebastiaan. In de 18de eeuw diende deze herberg als vergaderlokaal voor het parochiebestuur. Daar onthaalde men de schutters „op den kerremisdagh” en „op den heylich sacramentdagh”³⁹⁷.

Ramskapelle stuurde 6 parochianen, „by order van dheeren ghecommitteerde slants vanden Vryen, tot Blanckenberghe anno 1726, en dat sonder declaratie van lotynghe”³⁹⁸. De parochie verschaftte vuur en licht aan de wachten „op het stranghe”³⁹⁹. De neringen 1731-32; idem smid en wagenmaker; molenaar Pieter Lecluyse; herbergiers Jan Desmit en Jakob Eewout (St.-Sebastiaan); winkeliers Joos Liembrouck en Hendrik Baert. In 1733 vestigde Jan Simoens zich in de Smisse A, en in 1737 Lodewyk Vandewalle.

Vanaf 1737 werden de middenstanders ingedeeld, naargelang ze op het Vrije of het Proostse woonden. Volgens de ommeloper vielen het Schuttershof en de Wagenmakerij A onder het Proostse. Op het Vrije stonden de molen (Sebastiaan Waetermeulen), de Smisse A, de Wagenmakerij B (P. Herman), St.-Sebastiaan en de winkel van Jan Deneve. Op het Proostse woonden herbergier Pieter Heinkens, winkelier H. Baert, en strodekker Jan Debree⁴⁰⁰. Nota's uit 1738 helpen ons om enkele bewoners te lokalizeren : A. de 228 R : op de hoek winkelier Jan Deneve (vanaf 1739 Michiel Bonny); Jan Messelyn in St.-Sebastiaan; daarnaast weduwe Karel Madou; naast de voetbrug Sebastiaan Lauwers; B. de 185 R : midden Pieter Desmit; zuid, timmerman Ambrosius Leduck⁴⁰¹.

Na de schade „ter oorsaecke vande abondante reghens” in 1739, kreeg Ramskapelle 30 pd. gr. Verder ontbreken de parochierekeningen 1742-43 tot en met 1745-46, zodat we eerst in 1747 bij de Oostenrijkse Successieoorlog kunnen aanknopen. Verscheidene boeren moesten, van maart tot september, vervoer verrichten voor het Franse leger. De parochie betaalde 267 pd. gr. voor de „utgedaene wagens ende peerden”. Het Vrije vergoedde die 267 pd. gr., alsmede 21 pd. 5 sch. gr. „over een gedesarteerden wagen”, en 16 pd. gr. voor de pioniers „ten dienste van synne Majesteyt den coninck van Vranckeryck, in het beleg van Sluys ten jaere seventhien hondert sevenenveertigh”. Twee parochianen werden opgeroepen als 'milicien' ⁴⁰².

In 1747 werden slechts de volgende middenstanders belast : molenaar Jan Pauwaert; smid L. Vandewalle; herbergiers Adriaan Houcke en Jan Vandenbussche; winkelier M. Bonny; timmerman-herbergier Albert Vandekeere. Ook in 1748 droeg Ramskapelle de last van de oorlog. Verscheidene inwoners deden vervoer. Elf

boeren leverden elk 1½ hoet haver, en 100 tot 400 rantsoenen hooi en stro. Het Vrije vergoedde 268 pd. gr. voor het vervoer, en 63 pd. gr. „over levering van fouragie, te weten hoy ende stroy” in 1748. Daarnaast moest Ramskapelle 15 hoet haver „in het magasyn tot Brugge” brengen⁴⁰³.

De geciteerde rekening vermeldt de volgende neringen : idem molenaar, smid en wagenmaker; herbergiers Karel Vermeulen en P. Desmit; winkelier M. Bonny; strodekker Jan Strubbe; schaapherder Geraart Duynhove. Daarnaast plaats en nu de volkstelling, die kort na de aftocht van de Fransen gebeurde. Vooraan staan pastoor Jan Deroeck en kosten Jozef Debruyne; deze laatste gebruikte 67 G. De grootgebruikers : Jakob David 115 G; Jakob Beyne 112 G; Jozef Bulcke 112 G; Pieter Dewitte 109 G; Lodewijk Dulieu 80 G; Jakob Verlinde (hoofdman) 79 G; Jan Verheye 56 G; Kristiaan Herpels 50 G; Jan Smisaert 49 G; Paulus Devisch 43 G; Laureins Hoebaert 42 G; Jan Devos 20 G. Er waren 10 kleingebruikers zonder paard; 4 ervan werkten als dorsi, 3 als houtmaker, 1 als delver.

Drie andere kleingebruikers traden op als tiendepachter; onder hen vinden we smid Frederik Vandewalle. Ziehier de neringen : molenaar J. Pauwaert; wagenmaker P. Degroote; herbergiers Pieter Verburgh en K. Vermeulen; winkelier M. Bonny; schoenmaker Lucas Verplaetse. De categorie arbeiders omvat 21 gezinshoofden. Daaronder zijn er 5 dorsi, 2 houtmakers, o.a. A. Leduick, schaper G. Duvove met 24 G grond, 1 tiendepachter, en de reeds vermelde J. Strubbe. Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat de term neringdoende een rekbaar begrip vormde.

Het totale bevolkingscijfer was 286. Slechts 19 daarvan werden door de Dis onderhouden. Men kan zich afvragen vanwaar dit klein per-

centage armen komt. We menen een tweetal oorzaken te mogen aanvoeren: heelwat mannen vonden hun broodwinning in de landbouw en in de onderhoudswerken van de watering; anderzijds bezat de Dis van Ramskapelle niet de nodige inkomsten om een groter aantal behoeftigen te steunen⁴⁰⁴.

RPR 1748-49 vermeldt herbergier Frans Fontaine naast K. Vermeulen. Deze laatste is in 1749-50 door een andere vervangen „Carel Vermeulen, dico Hubrecht Schram”. Het Vrije vergoedde 120 pd. gr. voor de schade geleden „door den abondatnen regen” in 1751⁴⁰⁵. We ontmoeten nieuwe namen bij de middenstanders: in 1751 smid Kornelis Dhulst; in 1752 molenaar Jan Derre, kleermaker Jan Vermeille; in 1753 herbergier Andries Derre; schoenmaker Jan Lippevelde; in 1755 kleermaker Frans Boddens; in 1760 schoenmaker Geraart Decuyper; in 1764 molenaar Frans van Peperstraete, herbergier Filip Depover, wagenmaker Jakob Vittereeuw. RPR 1769-70 geeft de volgende neringen: molenaar F. Devos; smid K. Dhulst; wagenmaker P. Degroote; herbergiers Lenaart Depoorter en Jan Lefever; winkeliers M. Bonny, Andries Depoorter en Livinus Hagendoorn; schoenmakers Adriaan Helsemoortel en Pieter Decler; kleermaker F. Boudeyn.

RPR 1770-71 vermeldt een nieuwe taak voor „coster ende clockeluyder” Pieter Moens. Vanaf 1769 verdiende hij 2 pd. gr. met het „extraordinaire gheluydt tot het vertreck uyt de herbergen”. Vanaf 1775 verdiende „Marie Servati, gheswooren vroedevrouwe vanden lande vanden Vryen”, 4½ pd. gr. „over haeren bezwen dienst aen het arem ghemeente deser prochie”⁴⁰⁶. In de periode 1770-73 werd de Ramskapelsteeweg van de dorpskom uit noordwaarts doorgetrokken. De ommeloper van Ramskapelle, die ca. 1775 herwerkt werd, no-

teert de perceeltjes die men in de steenwegen en in de Izabellavaart opgenomen had. Na dit grondverlies omvatte de parochie: 1327 G 274½ R vryland; 365 G 177 R proostland; 39 G 65 R kanonnikland; som 1732 G 216½ R. Twee derden van het Proostse lag in het gewest, dat strekt van de hoeve Keirse tot in het 53e en 54e Reig, de rest in de zuidwesthoek van de parochie, nl. in het 65e, 68e, 69e en 82e Reig.

Voordat het Oud Regiem ten einde loopt, geven we een overzicht van de diensten, die door de parochie betaald werden. De pastoor kreeg: 2 pd. gr. voor het logeren van paters, die kwamen „tot aenhooren vande biechte op de vier hooghtyden”; 3½ pd. gr. voor de catechismusprizen; 1 pd. gr. voor „de vier ordinaire pestmissen”; 1 pd. gr. om de passie te preken; 1 pd. gr. voor „het enregistreren der gedoopte, begraevene ende ghetraeuwde deser prochie, overghesonden aen den Raede in Vlaenderen”, volgens de verordening van 26 augustus 1778.

De koster verdiende: 3 pd. gr. om driemaal daags te luiden; 2 pd. gr. voor de avondklok; 3 pd. 9 sch. 4 gr. voor het onderwijs en het schrijfgerief aan de „aerme prochianekinderen”. „Mary Servaty, weduwe van Michiel Bonny” ontving 4½ pd. gr., herbergier Jakob Debryne 3 pd. 6 sch. 8 gr. voor „het ghebruyck van syne camer tot doen van alle de voorgevallen affaires”. Uit de periode 1780-95 blijft alleen de rekening 1784-85 over. We vermelden de post: 13 sch. 6 gr. aan „den officier over het schieten van quaede honden als andersints”⁴⁰⁷.

23. De volkstelling van 1748 te Westkapelle

De zware lasten van de Negenjarige Oorlog hadden verscheidene Westkapellenaren insol-

vent gemaakt. Verscheidene boeren, o.a. Anthonis van Loo (121 G), Joris Verheye (76 G), Anthonis Vanhove (65 G), Paulus Viane (50 G), konden de verschuldigde belastingen niet voldoen, wegens hun „totale insolventie”. De zaken van de parochie werden besproken in de herberg van Karel David, of van Laureins van Nieuwenhuysse, of van Pieter Vermeire.

In 1701 kwamen Franse troepen de Spaanse Nederlanden bezetten. Algauw verscheen het bevel om voorraden aan de militairen te leveren. Deze last viel weer zwaar neer op de landbouwers. Omwille van de „leveringhe fouragie 1701” stond de parochie een 'remyse' toe aan een aantal gebruikers. We sommen de belangrijkste op : Frans Pieters 143 G, Adriaan Blauwet 123 G, weduwe Jan Vanhove 121 G, Zeger Beens 106 G, weduwe Jakob Blauwet 99 G, weduwe Adriaan Valenborst 87 G, Jakob Vincent 70 G, Pieter Jonckheere 63 G, weduwe Karel Mussche 52 G, Matheus Lucx 43 G⁴⁰⁸.

Daarna begon de Spaanse Successieoorlog. Franse en Spaanse troepen bezetten de Cantelmolinie, de stad Damme en het Fort van Beieren te Koolkerke. De Nederlanders vestigden een kamp tussen de Cantelmolinie en Mude, en maakten zich klaar om, samen met de Engelsers, de Fransen uit de zuidelijke Nederlanden te verdrijven. Groepen soldaten van beide zijden streken op Westkapelle neer. Hieronder trachten we de betreffende posten uit de rekeningen, voor zover het kan, chronologisch op te sommen.

De ontvanger noteert vooreerst „dat een groot deel vande ghebruijckers deser prochie ten jaere 1702, naar de publicatie vande oorloghe tusschen de majesteit ende de staten generael vande vereenighde Nederlanden, door de vijantlicke (= Nederlandse) troupen niet alleenelicke ten gronde ghefouragiert en syn

gheworden, nemaer oock verlooren hebben hunne bestialen, catheylen, etca”. Op 7 mei 1702 gaf de parochie brood en boter aan een Hollandse partje. Vanaf de genoemde dag verschenen Hollandse en Spaanse partjen, die op „aete en dranck” onthaald werden.

„By ordre vanden baron Coehoorn” leverden Westkapelse boeren vanaf 9 mei allerlei waren „in het Hollants campement ter deser prochie” : honderden bundels stro, vele vaten haver, honderden bussels brandhout, enkele tonnen bier. Men gaf geldsommen „in het contenteren van diversche partisans met hun partjen op dese prochie trachtende te doen thaire”. De „leverijnghe groene fouragie in het Hollants campement” omvatte, van mei tot augustus, 100 'cruijtschoven', honderden bundels hooi, klaver en gras.

De „gheforceerde giften, soo tot Sluys als in het camp deser prochie”, bestonden uit wild, gevogelte en hammen. Ze waren bestemd voor „den brigadier Ladder” en officieren. „De capiteijn Batenburg” kreeg haver en hout, Coehoorn „vier vette schaepen ende een calf”. Bij de herbergiers vertoefden „diversche Spaensche partjen soldaten, soo uijt Brugghe, Damme als 't fort Isabelle”. Men leverde stro „in het fort ijsabelle opden 18 julij 1702, bij ordre vanden gouverneur”. K. David werd vergoed wegens „d'heure van sijn camere, ghedient hebbende voor een corps du garde”. In 1702 en 1703 moesten enkele pioniers optrekken.

Ziehier de „Hollantsche contributie van 't jaer oorloghe ingegaen 15en meye 1702”, die op de eigenlijke parochie Westkapelle gelegd werd : 1. 19 augustus, „in Hollants ghelt 658 guldens 3 stivers”, d.i. 121 pd. 17 sch. 6 gr.; 2. 15 september, 60 pd. 18 sch. 8 gr.; 3. 18 februari 1703, 656 pd. 5 sch. 11 gr.; 4. „2 sauegarde brieven die de prochie ghedwongen is gheweest te lichten”, 4 pd. 13 sch. 4 gr. Som

844 pd. 12 sch. 11 gr. Voor het aangehechte deel van de parochie Mude bedroegen de vier posten samen 61 pd. 19 sch. 5 gr. Alles moest aan Herbert Briel te Sluis voldaan worden.

Dank zij de rubriek belastingen leren we enkele neringdoenden kennen: smid Jakob Mareit (Smisse D), wagenmaker Pieter Desmit, de schoenmakers Gillis Houtekeete en Tomas Inghels, en Joos Turfhoop met „den drijft van zijn schaepen”. Een vijftiental gebruikers geraakten insolvent, o.a. enkele „woonende onder t'Hollants gebiet”. Het Vrije vergoedde 40 pd. gr. omwille „vande uijtghedaen pioniers de anno 1703”, en in augustus 200 pd. gr. „ter causen vande innondatie ende ruijnen”. De ontvanger verdeelde die som onder „de ghe-ruijneerde gebruyckers, verlooren hebbende de vruchten”⁴⁰⁹.

We kunnen het verdere verloop van de lotgevallen van de Westkapellenaren gedurende vijf jaren niet volgen, omdat de rekeningen 1703-04 tot en met 1707-08 ontbreken. De ontvanger wijst in 1709 erop dat Westkapelle in 1705 236 pd. gr. leende „omme daarmede te betaelen de Hollandtsche contributie”. Vanaf 1706 moest men in de plaats daarvan de Franse contributie voldoen. Het Vrije vergoedde 80 pd. gr. om reden van „de gheinnundeerde landen deser prochie ten jaere seventhien hondert en aghte”. De overstroomde oppervlakte bedroeg 311 G⁴¹⁰.

Westkapelle ontving 23 pd. gr. van Ramskapelle „over het contingent der prochie van Ramscappelle ter causen van thaire ghedaen ter deser prochie door het regiment vanden colonel van Steenhuijse ten jaere 1708”. Er passeerden „veel diversche Spaensche ende Franssche partijen”. Dezen kregen drank en „etelicke waeren”. „Het appaijseren” van Hollandse, Spaanse en Franse partijen kostte enkele ponden.

De „gheforceerde ghiften” waren vooral bestemd voor „den bregadier Vegilin”, commandant te Damme, nl. wild, gevogelte, schapen, haver en stro. Men schonk 21 pd. gr. aan „den heere gouverneur ofte generaal commandant Fagel tot Sluijs ... tot becommen vrijdom ten reguarde van het overcommen van de partyen soldaeten”, en 10½ pd. gr. aan „den gouverneur van Oosthende tot becommen relaxatie gepreste waeghens ende peerden, mitsgaders afcoop leveringhe”.

Volgens „het ordre vanden commandant Caris tot Oostende”, verschafte Westkapelle op 15 februari 1708 4 wagens „gebruukt tot voeren van soldaetenbagagie van Sluijs naer het voorseijde Oostende”. Op 25 september vertrokken 9 wagens „ten dienste van het geallieerde leger d'anno 1708, in voldoenynghe van diversche schriftelicke orders onderteckent Vegilin, tot ontgaen van executie militaire”. De genoemde twee expedities kostten de parochie honderden ponden⁴¹¹.

De rekening 1709-10 is niet bewaard. De volgende rekening meldt dat Westkapelle trachtte vergoeding te krijgen „over den uutsendt van fouragie, pycquetstocken, etca, gedaen ten jaere 1708 ten dienste van de Fransche trouppen alsdan ghecampeert ter prochien van Stalhille ende Bredene”. Het Vrije vergoedde wel de „verlooren peerden de anno 1709”, 113 pd. gr. voor „de uijtgedaen wagens ende peerden de anno 1710”, en 147 pd. gr. wegens de „fourage ende logement”.

Anderzijds eiste het Vrije op 2 april 1710 2 'canonpeerden', op 24 juli 1 wagen, en 1 wagen op 7 september. Vier boeren werden betaald om „van de prochie wegh-gevoert t'hebben, naer het fort van sint Donaas, militaire bagagie op den 10 julij 1710”. Een boer voerde „soldaetebagagie van het groote fort naer Blanckenberghe”. Er passeerden allerlei partijen,

o.a. op 10 juni „een partie van 70 mannen”. Fagel kreeg zijn jaarlijkse 21 pd. gr., en Fegelin wild en gevogelte. We ontmoeten molenaar Maarten Braet, smid Andries Rosselle, gareelmaker Jakob Callewaert, „herbergier ende brauwer” K. David⁴¹².

In 1712 moest Westkapelle helpen bijdragen „causa leverijnghe graenen, palisaeden, pionniers, etca”. Het Vrije vorderde vijfmaal 1 wagen op. Een boer vervoerde „siecke soldaeten ende bagagie” naar Blankenberge. Het bezoek van de partijen kostte 32 pd. gr. De „gheforceerde ghiften, beter ghedaen dan gelaeten”, bestonden uit haver, gevogelte, „haesen ende braetverckens”. Fagel kreeg, behalve zijn 21 pd. gr., nog 16 pd. gr. om „te worden bevrijdt vande overcommende partijen”. Het Vrije vergoedde 110 pd. gr. voor de „uijtgedaene leger-wagens ende peerden ten jaere 1712”. De verkoop van de teruggekeerde paarden bracht 106 pd. gr. op⁴¹³.

Na 1712 kon het Noordvrije weer op adem komen. Westkapelle moest op 10 april 1713 1 wagen met 3 paarden en 2 mannen leveren. Deze opdracht kostte in het geheel 121 pd. gr. Het Vrije betaelde 23 pd. gr. terug. De verkoop van de 3 paarden bracht daarna 73 pd. gr. op. Ook de vertering van de partijen verminderde fel. De rekening geeft een lijst van insolvente kleingebuurten. We ontmoeten wagenmaker Joos Vanhoute en smid Pieter van Huelendonck⁴¹⁴.

In 1716 passeerden de laatste „partijen soldaeten ende geyden”. De oorlog liep ten einde. In 1715 gingen de zuidelijke Nederlanden naar Oostenrijk over. Maar de Nederlanders konden de grens van 1664 zodanig doen wijzigen dat een deel van het Noordvrije bij de noordelijke Nederlanden gevoegd werd. De nieuwe lijn liep van de kerk van Heist, over de Driehoek van Oostkerke, naar het St.-Jobsfort. Tengevolge

daarvan vielen het grootste deel van Westkapelle en een deeltje van Ramskapelle binnen de noordelijke Nederlanden.

In 1716 verbleef bij „Francois Verhiest, herbergier ter deser prochie ... den heer ingénieur ofte ghecommitteerde van wegens het Hof tot Brusselle met sijn knechten ende peerden ghecommen hebbende ter deser prochie tot het meten vande lemijttten”⁴¹⁵. Het Vrije protesteerde heftig tegen de voorgenomene gebieds afstand. In 1718 lieten de Nederlanders het grootste deel van hun aanspraken vallen. De nieuwe grenslijn liet Ramskapelle en Westkapelle in het zuiden, maar bracht 768 G van de parochie Mude in het noorden⁴¹⁶.

Vanaf 1715 heerste de veiligheid weer over het Noordvrije. De landbouwers en de neringdoenden van Westkapelle werden niet langer door partijen soldaten afgeperst. In de dorpskom ging alles zijn gewone gang. De ontvanger betaalde 3 pd. gr. aan Frans Verhiest wegens „de huere van syn caemer tot houden de vergaederynghe vande ghemeene prochianen tot doen affaires deser prochie”. Hij vergoedde 20 pd. gr. aan enkele parochianen „ter causen van het houden vande wacht ten jaere ende somer 1726 ... lancxt de zeecest; den coop soo van cruyt ende loot, als over het maecken ende oprechten eene tente”⁴¹⁷.

We vermelden enkele ambachtslieden uit de periode 1715-30: molenaar M. Braet, timmerman Pieter Schilleman, gareelmaker J. Callewaert, schoenmaker Anthonis Malbrancke, bakker Jakob Marteyn. Herbergier Verhiest werd omstreeks 1730 opgevolgd door Jan Debrughgraave. We ontmoeten in de periode 1730-40: metser Jozef Martein, kuiper Pieter Derere, molenaar Frans Dhulst, de timmerlieden Jakob Bonny en Jan Kint, metser Jan Schoubrouck, de strodekkers Aarnout Dewaegenaere, herbergier Willem Beyt, wagenmaker

Jan Vandenabeele, kuiper Kornelis Debats, en „meestre Joannes Delbeecke, chirurgijn”.

Een ingevoegde post in de rekening 1733-34 wijst op de dijkbreuk van 27-28 februari 1736 (KZ, p. 110). Het Vrije vergoedde op 1 maart aan hoofdman Michiel Goudeme, om „te voldoen de persoonen bij hem geemploijeert gheweest tot helpen stutten deurbraecke der zee aen het fort St. Pauwels”⁴¹⁸. Vanaf 1736 werkte te Westkapelle „Joanne Leute, huijsvrouw van Joannes van Torre, gesworen vroedvrouw ter deser prochie”. De parochie betaalde jaarlijks 2 pd. gr. om „haere extraordinaire gedaene diensten aenden armen deser prochie”⁴¹⁹. In 1739 timmerde J. Bonny „de prochiekiste midtsgaeders affixiebart”. De parochie kreeg vanwege het Vrije 24 pd. gr. vergoeding „ter causen innondatie soete waeteren voorenghevallen ten desen jaere 1739”⁴²⁰.

De Oostenrijkse Successieoorlog tussen Frankrijk enerzijds, en Oostenrijk, Nederland en Engeland anderzijds, bracht weer troepenbewegingen in het Noordvrije. De twee strijdende partijen stelden eisen. Westkapelle verschafte „transportwaegens tot vervoeren de bagagien van eenige Engelsche ende siecke, ende bagagien van ses duijssent Hollandtsche trouppen uijt Engelant ghearriveert inde maendt julij 1744”, en leverde „fouragien soo van haver als hoij aent’Fransch legher ghecampeert by Cortrijcke”⁴²¹.

In 1745 bezetten de Fransen Brugge. Vervolgens sloegen ze het beleg voor de kuststeden, die door de Engelsen verdedigd werden. Westkapelle moest wagens verschaffen aan „sijnne Majesteijts troupen ghedeurende de belegeringen van Oostende ende Nieupoort”. De pointers zorgden voor „het loten ende reguleren de gheordonneerde waeghens”. Het Vrije vergoedde de parochie omwille van „het transporteren de militaire bagagien van Brugghe naer Gent”

in 1744, en het verschaffen van vervoer aan de geallieerden in 1745⁴²².

In 1746 veroverden de Fransen Oostende, en verstevigden ze hun posities langs de kust en de Nederlandse grens. De zuidelijke Nederlanden werden verplicht meer steun op te brengen voor de troepen van „zyn alderchristelyckste majesteit”. Daarna betaalde het Vrije aan Westkapelle 83 pd. gr. voor het geleverde voeder, en 448 pd. gr. omwille van de opgevorderde wagens, paarden en voerlieden⁴²³.

De Sluizenaren beschermden zich door middel van inundatie. De parochie stond aan enkele boeren een remise toe voor de percelen, die „ten jaere 1745/6 gheinondeert zijn geweest met zeewaeteren door die van het gouvernement van Sluys, ende als nogh liggen gheinondeert”. De hoofdman van Westkapelle heeft Jakob Dhoye, Pieter Reymaeckers en Louis Verhoest, op 6 februari 1747 „gheengaert om te dienen als melitie syne alderchristelicxste majesteit”. Een paar parochianen moesten optrekken als pionier „gedeurende de belegeringen der steden van Sluys ende Berghen op Zoom”⁴²⁴.

De Fransen konden wel in 1747 Sluis innemen, maar het volgend jaar moesten ze zich uit de Nederlanden terugtrekken. Het Vrije vergoedde de zware verplichtingen, die Westkapelle aan de Franse koning had moeten voldoen. De ontvanger boekte 155 pd. gr. omwille van het voeder, dat „in het magazijn binnen de stadt van Brugghe” en op andere plaatsen geleverd was, en 585 pd. gr. wegens het vervoer van oorlogsmateriaal, voeder en bagage⁴²⁵.

Kort na het vertrek van de Franse troepen liet het Vrije in alle parochies een volkstelling houden. Vooraan op de lijst staan pastoor Jakob Bynteyn, kapellaan Pieter Jonckbloedt en koster Jozef Vermeille. Bij hen voegen we de

namen van drie funktionarissen : officier Kornelis Debadts, en twee doeaniers op de post bij de Nachtegaal, nl. Frans Caron, „ontfangher van synne Majesteys rechten in het comptoir Synte Frederyck tot Waestcapelle”, en Andries Brabandt, „garde vande voorseyde rechten ende comptoir”.

Onder de 27 grote en middelgrote landbouwbedrijven, waren er 2 met 3 inwonende knechten, en 7 met 2 knechten : Jakob Faghel 167 G; Frans Grimmynck 158 G; dismeester Lenaart Devisch 147 G; hoofdman Jan Deburchgrave 133 G; kerkmeester Karel Desnick 133 G; Michiel van Massenhove 120 G; Maarten Tavernier 117 G; Lodewijk Declercq 114 G; weduwe Ferdinand Pintelion 114 G; pointer Nikolaas Callant 108 G; Daniel Paridaen 103 G; Emmanuel Delanghe 102 G; pointer Pieter Thiel 82 G; Jan Rotsaert 81 G; Jakob Debruyne 80 G; Karel Schram 77 G; Bernaart Deneve 77 G; weduwe Pieter Bellinck 77 G; kerkmeester Michiel Goedemee 72 G; Noe Pieters 71 G; Jan Vanhille 71 G; Pieter Heyntiens 66 G; Frans Quyntens 65 G; dismeester Jakob Lauwagie 60 G; Andries Vanholme 24 G; Lodewijk Degaey 24 G; Jakob Herny 24 G.

Westkapelle bezat een groot aantal ambachtlieden en neringdoenden : de 'chirurgiens' Lodewijk Lapeire en Ferdinand Bert; molenaar Jakob Desmidt; de herbergiers Jakob Vlietynck, Jan Degrande, Lenaart Roone, Frans Debruyne en Willem Vermeire; de wagenmakers Pieter Cornely en Jakob Dejaegher; de smeden Pieter van Beveren en Jakob Costers; de metsers Pieter Martein en Pieter Musschelier; de timmerlieden Jan Oreel en Jakob Vantorre; gareelmaker Karel Callewaert; de schoenmakers Domien Debel, Adriaan Dejaegher, Pieter Dewitte en Emmanuel Reviers; de kleermakers Jakob Vandemoere, Jakob Ceunynck, Pieter Baeckelant en Ignaas van Cou-

wenberghe; winkelier-kleermaker Jan Lust; winkelier-beenhouwer Lodewijk Reubens; strodekker Simon Waegenaere; kuiper-beenhouwer Pieter Derere.

De categorie „arbeiders, tiendepachters, winkeliers en thuisliggers” omvat 55 gezinshoofden. Onder hen waren er 11 die iets meer trachtten te verdienen door een paar tiendehoeken te pachten. De groep van de armen telde 112 personen; daarvan waren er 30 door de Armendis in een of ander gezin uitbesteed. De totale bevolking van Westkapelle beliep 657 personen. Daarvan stonden 17 % als onbemiddeld aangetekend. Men mag echter aannemen dat in de winter ook een aantal personen uit de werkliedenklas nood leden, zodat we het procent van de armen op 20 tot 25 % mogen stellen⁴²⁶.

24. De steenweg Brugge-Westkapelle

Na de Vrede van Aken (23 oktober 1748) hield het garnizoen van Sluis weer het Paulusen het Donaasfort bezet. Anderzijds liet het Oostenrijks bestuur de zeeoever bewaken. Westkapelle betaalde de vertering in de herberg van J. Degrande bij „het reguleren vande gheordonneerde wacht”, en „door de militaire in het commen visiteren deselve wacht”. Officier K. Debadts deed „de vermaeninghen van ijdern tour tot deselve wacht”. In maart 1750 volgde Jozef Dierickx hem op⁴²⁷.

Hoewel het Vrije door middel van premies de wolvenplaag bestreed, nam het aantal van deze roofdieren weer toe. Het schepenkollege zond op 15 mei 1758 schepen Donckers „naer differente prochien tot laeten doen eenen generaelen deurjacht op de wolfven”⁴²⁸. Ziehier het aandeel van Westkapelle. De parochie kocht „twee ponden buspoeder en schietlood, als de prochiaenen ter wulfvejacht gheweest

hebben", en betaalde „een tonne groot bier", die op 16 mei bij Benedictus Neyts verdrongen was „door alle de prochiaenen, alswanneer sij te retourne quaemen vande wulvejacht"⁴²⁹.

Het Brugse Vrije vergoedde 35 pd. gr. aan verscheidene hoofdmannen en herbergiers wegens de „thaire gedaen in het doen van diverse doorjachten op de wolfven". Het uitroeien van de roofdieren werd doorgezet. Donckers bevond zich op 4 tot 6 september in „de stadt Middelburgh in Vlaenderen, tot doen eenen generaelen doorjacht met de gonne van het Sluysche Vrye"⁴³⁰. De volgende rekeningen melden geen wolven meer in het Noordvrije⁴³¹.

In de bewuste periode gaf het Landsbestuur herhaaldelijk het bevel om een wachtdienst te organiseren. De wachters moesten ofwel het landen van besmette schepen beletten, ofwel de invoer van zieke runderen verhinderen, ofwel gedeserteerde soldaten opsporen⁴³². N. Callant reisde op 15 november 1758 naar Knokke en Heist „tot soecken ende besorgen de logementen voor de militaire troupes der vrye compagnie"⁴³³. Een afdeling van deze troepen verbleef van 1 januari tot 15 februari 1759 te Westkapelle. De parochie verschaften voorraden en brandhout⁴³⁴, en betaalde het logement „van acht weken van eenen corporal ende tamboer van het regiment Saxen Gotha, de ghonne aldaer gebleven hebben om te werven"⁴³⁵.

Laten we even de parochierekeningen uit de periode 1750 tot 1760 overlopen, om na te gaan welke nieuwe neringdoenden zich te Westkapelle kwamen vestigen: 1750, chirurgien Pieter Somagie, winkelier Maarten Vandabeele, de herbergiers Maarten Luyte en Abraham Hamers, de timmerlieden Jakob Wexhem en Jan Maertens; 1753, chirurg Frans Geillaert, herbergier Willem Goemaere, kleermaker Jan Hoestlant, kuiper Pieter Dejonghe;

1754, bakker Nikolaas Francke, brouwer-herbergier Lodewijk Moerloose; 1756, brouwer-herbergier Frans van Haveskercke, herbergier Benedictus Neyts (bij hem werden de gemeentezaken behandeld); 1760, de herbergiers Jan Demuynck, Laureins Hoornaert en Jakob Moyes; wagenmaker Hubrecht Schram, schoenmaker Michiel Malbranche, winkelier Jakob Vermeire, bakker Michiel Soecke, metser Jan Perquier, K. Callewaert wordt ook 'huijdevetter' geheten.

In de voorgaande decennia had het Oostenrijkse landsbestuur reeds verscheidene steenwegen door de Zuidelijke Nederlanden getrokken. We vermelden hier alleen de Blankenbergse Steenweg⁴³⁶, „den begonsten calcydewegh van Brugghe naer Corteryck"⁴³⁷, en „eenen nieuwen calcydewegh loopende van aenden Stroyenhaen tot aenden molen van Houttave prochie"⁴³⁸. Op 22 juni 1759 besloot het Brugse Vrije gedurende 5 jaren 10.000 g. te schenken aan de watering Eiesluis-Reigaarsvliet „tot de complete constructie ende voltreckynge vanden calcydewegh leedende vande stadt Brugge tot de prochie Westcappelle"⁴³⁹.

Tussen Brugge en Dudzele ligt de kalsijde hoofdzakelijk in de bedding van de Dudzeelse Heerweg, maar tussen Dudzele en Westkapelle werden de bestaande kronkelende wegen op een drastische manier ingekort⁴⁴⁰. Vanaf het Riethuis te Ramskapelle trok men, dwars door het 52e Reig te Oostkerke en het 51e Reig te Westkapelle, een rechtlijnige bedding tot de brug over de Zuidwatergang (bij café Sluis). Het hier bedoelde tracé is 1,5 km lang; daarvan liggen 750 m in Westkapelle. De oppervlakte van de perceeltjes, „dewelcke g'incorporeert zyn inden nieuwen calzijdewegh, komende vande stad Brugge naer het Dorp van Westcappelle", bedroeg 2 G 285 R⁴⁴¹.

De gehele parochie Westkapelle zette zich in

om de nieuwe, gemakkelijkere verbinding met de stad Brugge te verwezenlijken. De ontvanger betaalde 359 pd. gr. voor alle werken en leveringen samen. De watering verschaftte 56.000 'calzijden', 23 gr. per 1000, en 1500 'voeten cantsteenen', 11 gr. per 100 voet; samen 242 pd. gr. P. Cornillie maakte 'cortewaghens', 10 pd. gr. Het vervoer met paarden en karren kostte 87 pd. gr. Hoofdman L. Devisch hield 12 dagen toezicht⁴⁴², maar de algemene „directie tot doen calsyen het dorp van Westcappelle" berustte bij een afgevaardigde van het Vrije⁴⁴³.

Het bestuur van het Vrije vergoedde 200 pd. gr. „totte constructie vanden calzijdewegh binnen het dorp". De ontvanger verdeelde „de genoten recompence". Anderzijds schonken 19 'kortsitters', d.w.z. bewoners van de dorpskom, elk ca. 1 pd. gr. aan de parochie, omdat enkele boeren een aantal keien gratis aangevoerd hadden. In 1761 werd de kerkhofmuur hersteld. P. Porckier leverde „drie stucken blauwen orduyn, vervrocht aenden kerckmeur deser prochie, denwelcken doorgebroken was ten tijde der constructie vande calzijde binnen het dorp"⁴⁴⁴.

In 1761 lagen manschappen van kapitein Debeyne te Westkapelle. De ontvanger noteert dat „de militaire troupen, dewelcke op dese prochie van Westcapelle hun hoofdquantier hebben ghehouden, met ghewelt eene scheure hebben gheoccupeert"⁴⁴⁵. Tussendoor vernemen we dat de archiefkast van de parochie versleten was, en dat men in 1766 verplicht was „te doen maken eenen nieuwen coffer, dienende tot de archivekasse om de noodige papieren deser prochie in te bewaeren"⁴⁴⁶.

Het kordon van desertie werd dicht gesloten gehouden. De hoofdman trok enkele keren naar Brugge omwille van „de militaire troupen aldaer (= te Westkapelle) gecantonneert liggende tegen de deserteurs"⁴⁴⁷. Isaak

van Holme, pointer van Westkapelle, reed in 1770 rond te „Cnocke, Westcappelle ende Hoecke tot het uytsteken ende reguleren van het cordon". De ontvanger verrichtte „het opnemen van de boerewachten"⁴⁴⁸.

Het Vrije verscherpte de maatregelen tegen de invoer van ziek vee. De pointers van Westkapelle trokken 4 dagen rond „om het hoornvee te branden ende marqueren". L. Meisman had 'de merck-ijzers' gesmeed⁴⁴⁹. Binnen de parochies werd toegezien op de orde. Westkapelle betaalde vanaf augustus 1769 jaarlijks 1½ pd. gr. aan koster Jozef Vermeillie, „als clockluyder deser prochie, in het luyden van de avondtclocke, gedeurende den somer ten tien uren, ende in den winter ten neghen uren, dienende tot advertentie dat alle de herbergen als dan moeten geruijmt worden"⁴⁵⁰.

Ook te Westkapelle dook de plaag van de razende honden op: 1776-77, 1 pd. gr. „over het dooden van honden"; 1777-78, 1 pd. 8 sch. gr., „het dood schieten van dulle honden"; 1778-79, 2 pd. gr. „enige quade honden doodgeschoten; 1779-80, 4 sch. gr., „quade honden"; 1780-81, 16 sch. gr., „het dood schieten den nombre van vier quade honden"; 1782-83, 1 pd. gr., „het dood schieten van vijf quade honden"; 1785-86, 2 pd. 8 sch. gr. „twaelf quade honden ofte suspecte" (in 2 jaren); 1787-88, 1 pd. gr. „vijf quade honden". Daarna was de plaag blijkbaar uitgeroeid.

Westkapelle vormde verder een schakel in het kordon van desertie langs de Nederlandse grens. Op 3 november 1779 en 30 september 1780 bevond schepen de Peelaert zich te Hoecke en Westkapelle „causa arrangement posten jeghens de militaire desertie"⁴⁵¹. Westkapelle gaf in 1780 9 pd. gr. uit wegens „het besorgen vande baracken tot logieren de militaire troupen jegens Staten gebied; het dirigeren vande wachten"; het verschaffen van vuur en

licht⁴⁵².

In 1782 leed de oogst te Westkapelle een zware schade. Konstant Thiel, „officier op dese prochie”, trok rond om de boeren te vermanen, „dewelcke in hunnen ougst beschadigt waeren door de verhaegeling”. Op 17 juni reisden schepen Lebailly en landmeter Maelstaf naar Knokke, Westkapelle en Oostkerke „tot opnemen de schaede ghecauseert door de vehemente haegelvlaege op dese prochie in de maend junij van den jaere deser rekeninghe 1782”⁴⁵³.

In de kerkrekening 1782-83 vindt Opdedrinck de mededeling dat de kerk, van 4 juli tot 12 oktober 1783, 's nachts bewaakt werd⁴⁵⁴. Ongetwijfeld ging het om een torenwacht, die ingesteld was omwille van de gespannen toestand tussen Oostenrijk en Nederland. Jozef II had immers de Nederlandse garnizoenen, die volgens het Barrieretraktaat de Franse grens bewaakten, uit de zuidelijke Nederlanden verwijderd. En in het najaar van 1783 deed de Keizer de forten van de Zwinstreek slechten⁴⁵⁵. Op bevel van het Vrije verschaftte Westkapelle „de nodige spahiers voor het fort Sint Donaes”. De parochie betaalde de onkosten van „de beleders der militairen naer het fort van Sint Pauwels, ende over eene koppel peirden daer toe gebesigt, dewelke geprest hebben geweest om den broodwagen te voeren”⁴⁵⁶.

Ondertussen hielden de Nederlanders de Pasluis dicht. Tengevolge daarvan konden in het najaar van 1783 duizenden gemeten grond niet voldoende afwateren. Opdat de waterlozing niet meer aan de willekeur van de Nederlanders zou onderworpen zijn, publiceerde Jozef II op 1 januari 1784 het dekreet om op het Hazegras een grote sluis te bouwen. Hij beval ook de aanleg van „nieuwe geleeden om alle landwateren, soo van den kant van Lapscheure, Moerkerke als van elders te brengen naar de

nieuwe sluijse”⁴⁵⁷. Kapitein Mahieu kreeg de leiding over de werken in de grensstreek.

De bouw van de Hazegrassluis vorderde echter niet vlug genoeg, zodat de Zwinstreek in het najaar van 1784 nog steeds met wateroverlast te kampen had⁴⁵⁸. De „lijste van alle de landen geinondeert met zout, zoet ende zoet met zaut gemengelt water” meldt, dat 9751 G 245 R overstroomd waren in de grensstreek, die reikte van Sint-Margriete over Moerkerke en Damme tot de Lisseweegse Vaart. Ziehier de cijfers voor de parochies op de westzijde van het Zwin: Koolkerke 85 G 135 R; Dudzele 1683 G 7 R; Lissewege 593 G 130 R; Heist 162 G 50 R; Ramskapelle 561 G 250 R; Westkapelle 413 G 56 R; Mude 476 G 293 R; Oostkerke 1205 G 26 R. Hoeke wordt niet vermeld, en de lijst eindigt als volgt: „Cnocke niet ingekomen desen 31 december 1784”⁴⁵⁹.

Tijdens de bouw van de Hazegrassluis onder vond men heelwat hinder bij de aanvoer van de bouwmaterialen. Omdat de Brugse Steenweg niet verder dan tot de dorpskom van Westkapelle reikte, moest het meeste gerief met schuiften over de Legervaart aangebracht worden. Deze waterloop was echter ten noorden van Legerbrug verslibd, vooral sedert de Izabella-sluis vernield was. Geen wonder dat het landsbestuur besloot de Brugse Steenweg naar het Hazegras door te trekken.

25. De steenweg Westkapelle-Hazegras

Het tracé van de nieuwe weg begon 150 m ten noorden van de kerk, en liep van de Sakramentsweg uit, recht door het 37e, 18e, 16e en 15e Reig, 3 km oostwaarts, nl. tot een punt 150 m ten noordoosten van de Schapenbrug A, vervolgens op de westzijde van de Legervaart 3 km verder tot de Izabellavaart, en tenslotte door de Zandbaai, de Noordpolder, en het

Gouverneurstuk naar het in aanbouw zijnde Hazegrasfort⁴⁶⁰. Landmeter Lameire, „administrateur van het werk van de nieuwe calsjide”, liet in het najaar van 1784 de bedding en de zijgrachten van de Hazegrasstraat aanleggen. Op 13 december prees men, op twee hoevekes langs de Sakramentsweg, de „boomen en plantsoenen staende binnen de linie vande nieuwe calsjide in Westkapelle”⁴⁶¹.

Om de werken te beschermen verbood het Vrije op 18 december „aen een igelijck sijne passagie te nemen te peerde ofte met voiture langst den nieuwen weg”. De hoofdmannen van de streek kregen het bevel om dit verbod „met het trecken vande klokke te doen publiceren, ende ter gewoonelijke plaetse te laeten affixeren”. Daarnaast vernemen we dat de Hazegrasluis toch vóór 31 december klaar geraakt is. Het Vrije melde immers op 18 december, „que les écluses de Hazegras commencent à faire leur effet, de manière que nous aions tout lieu d’espérer que les inondations, qui désolent différens cantons de ce pais, viendront insensiblement à diminuer”⁴⁶².

Terwijl de arbeiders de bedding van de nieuwe weg gereed legden⁴⁶³, sloot de werkleiding op 12 februari 1785 een akkoord met Bagniet, Boulanger en Capelle. Deze drie aannemers verbonden zich om vóór 10 mei de volgende hoeveelheden kasseistenen te leveren: 1. 400.000 „pavés de la petite espèce”, 24 g. 7 st. x 1000, en 400.000 „de la grosse espèce”, 34 g. x 1000. De stenen kwamen uit de „carrières de Blaton”, en moesten geleverd worden „aux frais de l’entrepreneur tout déchargé à l’endroit désigné au bassin de Bruges”⁴⁶⁴.

Op 21 maart beval het Vrije in een tiental parochies „met het klippen der klokke doen publiceren” dat „de lantslieden” 300.000 kasseien en 12.500 kantstenen moesten vervoeren van het magazijn aan de Kom naar de nieuwe weg.

Deze hoeveelheden moesten op 21 april ter plaatse gebracht zijn. We vermelden hier alleen het aandeel van de omliggende parochies: Knokke 26.000; Ramskapelle 26.000; Lissewege 60.000; Dudzele 80.000; Westkapelle 30.000⁴⁶⁵.

Nadat de zojuist vermelde stenen naar de Hazegrasstraat vervoerd waren, vroeg Mahieu „deux petits chariots à trois roues nommés camion attelé d’un cheval”, om de kasseien over het werk te kunnen verdelen. Ook zocht hij naar plaatsen waar men het nodige zand kon uitdelven. Langs de Legervaart vond hij enkele geschikte percelen. Daardoor kon hij de aanleg van de Hazegrasstraat doen opschieten⁴⁶⁶.

Het definitieve tracé van de gehele weg was door Lameire „gedelinieert inde maend februari 1785”. Op 9 en 10 mei prees landmeter Pieter Gilliodts de „landen geincorporeert inden nieuwen geleijden calsydewegh”⁴⁶⁷, behalve de sektor van Schapebrug tot de Izabellavaart, die op 11 juli 1786 geschat werd. De breedte van de weg met zijn twee grachten bedroeg 4 3/10 R (= 16,55 m)⁴⁶⁸. De steenweg Westkapelle-Hazegras is in de zomer 1785 afgewerkt.

Aangezien de Nederlanders de Passluis dicht hielden, en de Cantelmovaart niet geschikt bleek om het water naar de Hazegrasluis af te voeren, besloot het Landsbestuur een nieuwe waterweg aan te leggen, die de gehele grensstreek, van Maldegem tot Lissewege, kon ontwateren. Deze watergang bestond uit de volgende onderdelen. „Het geleed van Suyd over de Lieve, dat ligt nevens het geraseerde fort van St. Job in de prochie van Lapscheure”, werd door middel van drie buizen onder de Sluise Vaart door afgeleid⁴⁶⁹.

Vanaf dit punt groef men „den nieuwen doorsnyd ofte vaerd” totaan de Vuile Vaart, 3 km ten noorden van de Drie Buizen. Verder nam de bedding van de Vuile Vaart, d.w.z.

„la partie de cet ancien canal qui est large et profond jusques au Cheval Volant; dela on suivra la fosse jusqu'à la Platterie". Het verbindend stuk tussen de Drie Buizen en de Hoekevaart werd in april 1785 gegraven. Op 17 mei hield men de aanbesteding van „creusement, élargissement et approfondissement de l'ancien canal Isabelle (= Vuile Vaart), depuis le canal de l'Ecluse Noire (= Hoekevaart) jusques à la Platerie".

Het ging er dus om de volgende sektoren : 1. een nieuwe watergang, de later zogenoemde Verloren Kost, vanaf de Hoekevaart tot de Vuile Vaart; lengte 2,5 km; 2. vanaf dit laatste punt de Vuile Vaart ruimen tot de Platerie. „L'on prendra pour pointes fixes pour diriger le fond de ce recreusement les radiers de l'Ecluse Isabelle (= Hazegrassluis) et de l'Ecluse Noire, et comme le premier de ces radiers est de 2 pieds 4 pouces plus bas que celui de la seconde, le fond dont s'il s'agit rampera aussi de 2 pieds 4 pouces". De drempel van de Hazegrassluis lag dus 65 cm lager dan de Zwarte Sluis. De nieuwe watergang moest in de bodem 12 voet (3.30 m) breed zijn. Als eindtermijn van het werk werd 31 augustus 1785 gesteld⁴⁷⁰.

Terwijl de nieuwe waterweg tussen het Jobsfort en de Hazegrassluis aangelegd werd, begonnen de betrokken wateringenges te vrezen dat het nieuwe afwateringsstelsel niet in staat zou zijn om de grensstreek op een voldoende manier droog te houden. De grootgelanden legden hun probleem voor aan J.B. Maelstaf, die op 19 juni het volgende memorandum tot Mahieu richtte :

„De sluijse in het Paswater ligt twee voet vier duijm leeger, als het bedde van de Swarte Sluijse. Daer moeten sueren door de Swarte, Blauwe ende Achtergael suyse G. 40800... Ro lands, welke drij sluijsen hebben ider 14 voeten

openijngende alsoo 'tsamen eene breede van 42 voeten, ende de vier kokers van de sluyse in het Paswater hebben 'tsaemen eene wyde van 32 voet Rynlantsche maete, doende tot 35 voet Brughsche maete, waermede onse landen in het wyntersaizoen schaers hunne lossinge hebben, nietjegenstaende dat sij, tusschen de voorseijde dry sluysen ende de sluyse in het Paswaeter, een groot bassin ende twee groote lange krekken hebben die men, als de zee opkomt ende de sluyse in het Paswater luyckt, nog verlopen waer door onse sluysen, naer de sluytinge, de waters nogh wel deurgaens een ure en alf afloopen.

Om welke redenen voorschreven durve vaststellen dat door de sluyse in het Hazegras, als die maer en light op de diepte van de Swarte Sluyse, die maer 30tig voeten openinge heeft, ende met een verlaet van circa dry voeten dat boven het bedde ligt, mitsgaeders sonder bassin ofte reservooren voor de selve sluyse, niet genoegsaem en sullen kunnen sueren, namentlyk het canton tusschen Lissewege, Dudzeele, Ramscappelle ende Heyst, 't welke alle leege landen syn, ende omme hunne verre afgeghentheijt zullen geinondeert blijven, alsmede een gedeelte van de wateringenges van den Maeldegemschen Polder ende de wateringenges van Zuydover, welke twee lastgenoemde wateringenges een geheele ure hunne waters voordere moeten loopen tot hunne suatie, als door de voorreemde Blauwe Sluijse"⁴⁷¹.

De stenen voor de Hazegrasstraat waren grotendeels over de Brugse Steenweg aangevoerd geweest. De sluismeesters van Reigaarsvliet meldden op Pasen 1786 dat de genoemde weg „bijnaer geheel moet opgenomen ende erleijt worden". De schade was veroorzaakt door „de swaere transporterenges, selfs ten onbequaemen tijde sonder te willen reverenderenges de vorstbarieren". De watering vroeg dat het Vrije

het herstel zou bekostigen⁴⁷². Middelerwijl had Westkapelle reeds in oktober 1785 6 pd. gr. betaald aan Pieter Deneve, „matsenaere tot Westcappelle”, wegens „het repareren der caljze binnen het dorp van Westcappelle⁴⁷³.

Uit de parochierekeningen horen we geen echo's van de Brabantse Revolutie van 1789. Maar J. Rau wijst erop dat de St.-Sebastiaansgilde zijn eremetalen verkocht, „int doen vanden eed van trouw aen 't volck wierd opgedragen voor onderstandt aen de Staeten”⁴⁷⁴. Terwijl de onzekere toestand in de Zuidelijke Nederlanden voortduurde, namen de Noordnederlanders voorzorgsmaatregelen aan hun zuidgrens.

Op 16 maart 1790 vernamen de sluismeesters van Reigaarsvliet „dat die van de stad Sluijs de sluijse in het groot Pas, waerdoor bijnaer alle de waeteren onser waeterijngen suëren, in gereethejd stellen om de soutte waeters in het land, soo als ten jaere 1785, op te setten”. Sluismeester Malefason werd uitgezonden en zag dat de Sluizenaren „de landtwaeters ophielden, omme welcke redenen hij in voorsorge de Swarte Sluijse heeft doen sluijten, als oock de schofbalcken door de loose heeft doen leggen in de Achtergaelsluijse, omme te voorkomen dat de zoutte waeters in het land niet en zouden setten”.

Een week later zag men „bij het overgebragt peijl dat de zeewaters beth dan een voet geresen waren boven de landwaeters”. De gelanden vreesden dat het zeewater verder het Noordvrije zou binnendringen, „gemerckt men alreede bevind dat de dycken van den Swallemsteert⁴⁷⁵, beginnende aen het gedemolieert fort van St. Donaes, loopende tot aen de Achtergaelsluijse reets te meerderen deele geslegt sijn, midts die bij order van het gewesen (= Oostenrijks) gouvernement verpacht sijn geworden om te besaeijen”. Het gevreesde gevaar is korte

tijd later geweken⁴⁷⁶.

In de tweede helft van de 18de eeuw groeide de bevolking van Westkapelle tamelijk vlug aan. Middelerwijl steeg het aantal armen, want vele inwoners konden alleen een pover dagloon verdienen, of waren niet in staat om zelf hun kost te winnen. Ook bestonden er in de plattelandsgemeenten niet genoeg bedrijven en nijverheden om de gehele bevolking werk te kunnen verschaffen. De Armendis van Westkapelle beschikte niet over voldoende inkomsten om de zieken en noodlijdenden te helpen.

Op aandringen van het Vrije schonk de parochie vanaf 1782 bijna ieder jaar een steungeld aan de Dis : 1782-83, f° 33ro, 100 pd. gr. „in minderinge van het lastelyk slot vanden Disch”; 1782-83, f° 49ro, 100 pd. gr. aan de Dis, „van over menigvuldige jaeren merkelyk veragtert door den overlast der arme menschen altijd op dese prochie woonende, ende de schaersheijd van het inkomen”; 1783-84, f° 35ro, 100 pd. gr.; 1784-85, f° 33ro, op bevel van het Vrije vermaande de officier „alle de vrimdelingen ter deser prochie woonende, omme over te brengen elks respective acten van guarand ofte borge te stellen ter ontlastinge van den Disch”; 1785-86, f° 37ro, 150 pd. gr.; 1786-87, f° 59vo, 100 pd. gr.; 1787-88, f° 43vo, 75 pd. gr.

J. Dryepontd ging in 1788 naar Dudzele wonen. Toeh betaalde de parochie haar wedde tot in 1789, ook „onaengezien dat dese prochie voorsien is van eenen goeden accoucheur”, nl. Dominicus Decraeke, „chirurgien ende vroedmeester”. Op een rondvraag van het Vrije moest Westkapelle antwoorden dat er „geene spinschoole en exteert”, maar dat „zulkdanig etablissement” zou kunnen dienen „tot secours van het arm gemeente, ende om aen hun in den winter te konnen werk ende besigheijd verleen, want het arm gemeente alhier jaarlijks aen-

groeijt, tot welkers onderhoud dese prochie ge-
nootsaekt is alle jaren te ommestellen eene mer-
kelijcke somme"⁴⁷⁷. In 1791 kreeg Decraeke
een wedde van 5 pd. gr., en de Dis een steun
van 150 pd. gr.⁴⁷⁸.

Het parochiebestuur hield zijn vergaderingen
bij Frans Karrebrouck. PRW 1791-92 speci-
ficeert de verschillende onderdelen van het
grondgebied : 2.793 G 231 R vrijlanden; 275
G 72 R proostlanden; 277 G 157¼ R kanon-
niklanden; 416 G 162 R in het geannexeerde
deel van de parochie Mude; som 3763 G 22¼
R. Daarnaast waren enkele gemeten grond op-
genomen in nieuwe wegen en waterlopen : de
Brugse Steenweg (1759) 2 G 285 R; de Haze-
grasstraat (1785) 17 G 191¼ R; de nieuwe
watergang (1785) 26 G 247 R.

De pastoor werd nog steeds vergoed voor de
reeds gekende posten, o.a. „het celebreren de
vijf gewoonelijke soo pestmissen, sint Hubregts
als sint Eloijs missen". Onderpastoor Jonck-
heere assisteerde de 5 gezongen pestmissen.
Koster Karel Vermeille trok de volgende in-
komsten : 4½ pd. gr., de bedeklok luiden; 3
pd. gr., „het dagelijks opwinden vande horolo-
gie"; 6 pd. gr. „het spelen op den orghel ten
tijde van alle de goddelijke diensten"; 2 pd. gr.,
„het luiden de pollicieclocke, in den somer ten
negen uren s'avonds, ende in den winter ten
acht uren"; 5 pd. gr. als schoolmeester⁴⁷⁹.

De inval van de Franse republikeinen in
1792 veroorzaakte troepenverkeer te Westka-
pelle. In de herbergen logeerden een Franse
officier en een troep soldaten. Het volgend jaar
heroverden de Oostenrijkers de zuidelijke Ne-
derlanden. Westkapelle leverde zijn aandeel
„om de Fransche te helpen verjaegen". Officier
Kristiaan Gheyle vermaande „de boeren ende
spanieren, dewelke moesten vertrecken naer het
legher". De parochie schonk vijf tonnen bier
aen „degonne voor dese prochie opgetrocken

hebben tegen de Fransche natie op den Paes-
nacht 1793"⁴⁸⁰.

Precies voordat de Fransen in 1794 de zui-
delijke Nederlanden definitief inlijfden, geven
we een overzicht van de ambachtslieden en
neringdoenden te Westkapelle. De eigenlijke
dorpskom lag onder drie verschillende jurisdik-
ties : 1. de westzijde van de Dorpstraat, van
zuid naar noord : E 325-330 met de Smisse C
en de Drie Zwanen vielen onder het Kanonnik-
se; E 331-341, d.i. de zuidoosthoek van de
Moriaanstraat met St.-Joris en de Koning van
Spanje, en E 378-393, d.i. het blok tussen de
Moriaanstraat en de Knokkestraat, behoorden
bij het Proostse; de noordoosthoek van de
Knokkestraat was vrijland; 2. de oostzijde van
de Dorpstraat, van zuid naar noord : de strook
van de Zuidwatergang tot de Hoekestraat, en
de zuidwesthoek van het 37e Reig, nl. E 404-
415, met de Smisse A en de herbergen Drie
Koningen en Leopoldus behoorden bij het Ka-
nonnikse; E 395-403 en het Gildenhuis bij het
Vrije.

De ontvanger van de parochie rangschikte
de middenstanders volgens het rechtsgebied
waarin ze woonden : 1. het Vrije : chirurgien-
winkelier D. Dekraeke; smid Lodewijk Meys-
man (Smisse D); herbergiers Frans van Haves-
kercke en Jan van Renterghem; herbergier-
kleermaker Jozef Mathys; kleermaker Jan De-
clerck; timmerman Ivo Maertens; 2. het Proost-
se : herbergier Frans van Karrebrouck; herber-
gier-kleermaker Pieter Dhont; bakker-winkelier
Pieter van Hemel; schoenmaker Jan Malbran-
cke; winkeliers Karel Vermeille en Jan Ver-
vaeke; 3. het Kanonnikse : chirurgien Frans
Mangez; wagenmaker-herbergier Hubrecht De-
spegelaere; wagenmaker Kornelis Dejaeger;
timmerlieden Kornelis van Sandweghe en Karel
Vanderhaeghe; schoenmaker Karel Cnudde;
kleermaker-herbergier Frans Perquier; kleer-

maker Jozef Blaviere; winkelierster weduwe Jozef Schram; metser Jozef Verstraete⁴⁸¹.

26. De kerkinventaris van Westkapelle (1716)

In het begin van de 18de eeuw verrichtte het kerkbestuur enkele werken. Jakob Wyngaert herstelde in 1704 het kerkdak. De „Prelaat van Duijnen, als thiendeheffer in dese prochie”, droeg 13 pd. gr. bij. Jan Schoebrouck presteerde „matserie int verlegghen vanden vloer, vermaken de meuren ende droomers”. „Het tegheldack van t huys bewoondt door den heere deken” (= D. Galle) werd vermaakt⁴⁸². In 1706 kocht men 300 „inghelsche schailien tot reparatie deser kercke”. Een timmerman maakte „het houtte cruïjs staende op het kerckhof, een doodtsbeenders huijs op dit kerckhof”. De kerk werd witgekalkt. Men kocht een „zeildouck dienstich tot een gordijne hanghende aen de cruynedeure vande kercke ten jaere 1710”⁴⁸³.

Het Vrije had zich verzet tegen het feit dat de parochie de wedde van de onderpastoor betaalde, omdat het vond dat de tiendeheffers de kerkbedienaars moesten onderhouden. Maar pastoor-deken Galle kon die zaak regelen met het schepenkollege. De parochie stortte weer een bijdrage voor de „heijlighdaaghsche vroughmisse tsijdert den eersten february 1706, daete van het consent vanden collegie slandts vanden Vrijen verleent op requeste”. Vanaf 1710 betaalde Westkapelle aan Antoon Colle 6 pd. gr. „gagie ter causen van het speelen op den orgel”, en 6 pd. gr. „over het daeghelix opwinden vande horologie staende in den kerckethooren”⁴⁸⁴.

Op 3 oktober 1710 verklaarde de Prelaat van Ter Duinen zich akkoord om de helft van het herstel van de toren te betalen. De parochie voldeed de volgende sommen : 1. 8 pd. 8 sch.

4 gr. aan „Ignatius de Cock, meester clockgieter”, wegens „het vergieten vande clocke”; 2. 1 pd. gr. aan A. Rosseel wegens „ijserwerck ende vermaecken het hoofd van deselve clocke”; 3. 105 pd. gr. in „d'oncosten van het vermaecken ende decken van den kerckethooren”⁴⁸⁵.

In zijn vizitatie van 1716 beschrijft deken Galle uitvoerig het kerkgebouw : „De ingang bevindt zich onder de toren; aan de ene zijde staat de O.-L.-V.-beuk, aan de andere de St.-Nikolaasbeuk. De middenbeuk is langer dan de zijbeuken. Alle drie samen vormen ze slechts de helft van de oude kerk die door de Hollanders verwoest is. De torenspits werd door de bliksem vernield. In de toren hangen twee klokken, nl. een grote, en een kleinere die door de parochie gekocht is”.

De tiendeheffers hielpen de muren en de toren onderhouden, maar de verdere herstellingen zouden ca. 1000 g. kosten. Het torendak was met lood gedekt. Maar de loodbedekking vertoonde barsten tengevolge van de zonnehitte, zodat het regenwater doorzippelde. Het houtwerk dreigde te vergaan. Het kerckhof was niet voldoende afgesloten, omdat de waterloop die errond liep, stilaan door het slijk van de straten opgevuld geraakte.

Op de drie altaren werden geregeld missen gecelebreerd. De doopvont stond achteraan de rechterbeuk op een verhevene, afgeslotene ruimte. Aan de epistelzijde bevond zich een ruime sakristie. Deze bevatte de vele ornamenten. Tegenover de sakristie stond een torenvormig, houten tabernakel. Daarin bewaarde men de zilveren vaten. Het meubilair omvatte drie biechtstoelen, een vervallen preekstoel, en zitbanken voor de kerkmeesters. Het orgel moest bijgestemd worden. De organist kreeg 6 pd. gr. van de parochie.

De St.-Kwintensabdij bezat het recht om de kerkbedienaars aan te stellen. Maar volgens een

akkoord behoorde dit recht, alsmede het recht op de grote tienden, tijdelijk aan de abt van Ter Duinen. De kerkrekeningen werden aan de deken voorgelegd. De tiendeheffers en de kannoniken van St.-Donaas, op wier jurisdictie de kerk stond, mochten de rekening komen aanhoren. De kerkmeesters werden, in opdracht van de patroon, door de pastoor aangesteld.

Pastoor J.B. Coulmon was in 1715 aangekomen na een omwisseling met de vorige pastoor, nl. deken Galle. Hij trok de volgende inkomsten: 85 pd. gr. van de tiendeheffers; 11 pd. gr. van de parochie, voor het logeren van de paters stationarissen, voor de katechismus-prijzen, en voor de pestmissen; 34 pd. gr. uit de jaargetijden; ca. 20 pd. gr. uit de toevallige inkomsten; 6 pd. gr. uit de pastorele gronden.

De pastoor woonde in een bescheiden woning op een perceel dat aan het kerkbestuur toebehoorde. De parochie had de Pastorie daar gebouwd, opdat de pastoor dicht bij zijn parochianen zou wonen. Voor dit huis werden overgebleven stenen uit de puinen van de oude kerk gebruikt. De pastoor deed, door middel van chronogrammen, de bouwgeschiedenis van zijn woning op een balk van de hoogkamer ingriffen.

1. gVILLieLMVs IennIn, hVIVs pagI pastor has aeDes strVI obtInVIIt : (in 1639) bekam Willem Jennin, pastoor van deze parochie, dat dit huis gebouwd werd.

2. VVaestCapeLLenses pVbLICo aere pastorI CVbICVLVM fferI IVssere : (in 1641) lieten de Westkapellenaren met het geld van de gemeenschap een kamer bouwen voor de pastoor.

3. ILLVDqVe noCtVrnIs eXVstVM IgnIbVs restaVraVere pastorI DILeCtIssIMO : (in 1704) hebben ze die kamer, die door een nachtelijke brand verwoest was, voor hun geliefde pastoor hersteld.

De pastoor celebreerde iedere week op woensdag de „Missa de Beata”, op donderdag een mis voor het H. Sakrament, op zaterdag voor O.-L.-Vrouw. De St.-Nikolaaskapellanie bezat ca. 7 G grond, en was belast met een wekelijkse mis. Dit 'beneficium' behoorde aan deken Galle. De relikwieën van St.-Nikolaas staken in een zilveren kistje. De broederschap van O.-L.-V. van de Karmelberg en die van het H. Sakrament genoten veel bijval, ook vanwege de omringende parochies. Op vijf voornaamste hoogdagen kon men aflaten winnen, en dan stroomden veel gelovigen toe. Tengevolge daarvan bezaten de kerk en de O.-L.-V.-kapellanie talrijke, kostbare wijgeschenken.

Koster Frans Declercq volbracht behoorlijk zijn dienst. Hij trachtte zo goed mogelijk het drinken te laten. De tiendeheffers betaalden hem geen competentie. Hij ontving 1/3 uit de kerkelijke diensten. Hij hield de parochieschool. Hij bezat het recht om graan, vlees en eieren rond te halen, maar dit bracht hem weinig op. Kerkontvanger Maarten Debrune woonde te Brugge. Veel documenten van de kerk werden in zijn huis bewaard. Te Westkapelle verbleef geen enkele officieel erkende vroedvrouw.

NK 399, Kerkvizitatie Westkapelle 1716, f° 9vo.

„Inventaris vande kerckemeubelen ende juweelen ghemaect door den coster : een silvere vergulde remonstrantie; een silvere vergulde ciborie met een silvere croone daerop; twee silvere vergulde kelcken; eenen tinne kelck; een silvere casken om te gaen berechten, met een dooseken daerop staende, waerin is de h. olie; noch een ander silvere doosken, datmen inde plaetse vande h. olie daerop vijst, om te dienen tot het gheven vande benedictie inden tijt van oorloghe, als wanneer de groote ciborie moet ghevlucht worden; noch een silvere agnus Dei

met een vergulde dooseken daerin, oock om te gaen berechten, hetwelcke om sijne moeilijckheit blijft ongebruijckt; noch een verguldt dooseken met de h. olie daerin, dat ghevijst wordt op de ciborie, als men daermede int dorp, gaet berechten; noch een drijvuldigh silvere cascken inhoudende het h. Chrisma met de andere h. olien; 20 antependia van alle couleuren met allen toebehoir voor alle drij de autaren; 12 casuijffels met alle den toebehoir; een silvere lakene capelle met casuijffel, choorcappe, dienenrocken, etca diergelijcx in swarte; drij swarte pelders en eenen witten; noch twee sluijers, etca; differente thronen soo voor de autars als voor t'ommedraeghen vant'beeldt van onse L. Vrouwe; metaele kandelaers voor alle de autaren; crucifixen; andere versilverde kandelaers ende veele engeltiens in cransen en om op den autaar te stellen, met alle soorten van blommen ende potten; drij standaers, vier vaenen, ende veel koperwerck, als lampen, croonen, wijwatervat, etca; twee cleeren van O.L. Vrouw; drij missalen, vier pastoralen, drij processionalen, een antiphonael, een graduael, een missael pro defunctis; item een silvere cruijs tot de processie dienende; vier silvere kandelaers; drij silvere lampen; twee silvere blompotten; eenen silveren spersquispel; een silvere wijroockvat met schelpe en lepel; een silvere tailoir met ampullen; een kersse met drij silvere croonen; twee silvere croonen voor de beelden van Jesus ende Maria; eenen schep-ter met eenen schapulier roosencrans; ende veele silvere schilden, lepels, ballen, handen, beenen, ooghen, crucen, ketens, agnus Dei, ringhen ende ander silverwerck; item toch een schoon gaude juweel met ontrent 140 fijne diamanten beset, om te hanghen aent'beeldt van Maria; noch een ander juweel met gaude ketens ende fijne diamanten, om te hanghen inden hals van dito beeldt; andere twee gaude

ketens, wel sesdobbel hanghende op de borst, met andere juwelen ende costelijckheden; twee gaude pendanten met fijne diamanten, om te hanghen aen de remonstrantie, die alsij ghechocht warden, moesten costen hondert patacons; twee baldachienen".

We vernemen enkele gegevens over de armenzorg. De Dis bezat 60 G in 103 percelen. In de jaren 1717 tot 1719 bedeeden de dismeesters 40 pd. gr. „ande aerne inghesetene deser prochie, soo van graen, boter, brandthoudt, cleederen, onderhoudt van aerne kinderen, reparatien aen de huysinghen vanden aermen", en bekostigden ze de 'houdenisse' van 10 behoeftigen. Ze betaalden 4½ pd. gr. aan „Rochus Maes, chirurgien tot Ste Anne", voor „het cureren ende genesen" van arme zieken⁴⁸⁶. In de periode 1720-1723 gaven de dismeesters voor 35 pd. gr. steun, en besteedden ze 6 behoeftigen uit. „Bouduinus van Cuyt, meester cherurgien binnen den dorpe van Waestcappelle", verzorgde de armen. Ook van 1724 tot 1727 betaalde de Dis vele ponden om de armen te steunen, uit te besteden en te genezen, en om hun woningen te onderhouden⁴⁸⁷.

De parochie vergoedde gewoonlijk „de thaire ghedaen door de schotters", en men gebruikte „buspoer op den kermisdagh deser prochie". Vanaf 1720 betaalde de parochie 18 pd. gr. aan pater Vendeville wegens „het celebreren van een sondaechsche ende heijlighdaeghsche vroughmisse", volgens een akkoord met het Vrije. Kornelis Gillet was organist⁴⁸⁸. „Lemaitre, alsnu cappellaen deser prochie", ontving vanaf 1726 30 pd. gr.; hij deed de vroegmis „tot gherief vande gemeene prochiaenen ende die van St. Anne ter Muyden, dat inghevolghe het nieuw consent vanden collegie slandts vanden Vrijen" van 24 november 1725⁴⁸⁹.

Het kerkbestuur verwierf een drietal nieuwe inkomsten: 1. 42 pd. gr. als „fondatie van

eene maendelijcke lesende misse, ghefondeert bij Anthonette Torsch", echtgenote van Adriaan Soetaert; 2. 100 pd. gr. „tot versterckinghe van het branden vande lampe voor het hoogheerwaardigh"; 3. 167 pd. gr. gefundeerd door deken Galle, die in 1726 overleed, om twee jaarmissen te celebreren⁴⁹⁰.

In 1727 ging de hoofdman naar Brugge „tot spreken de thiendeheffers nopende de gebroken clocke". Daarna liet Westkapelle de kleine klok herstellen, en betaalde 2½ pd. gr. voor „het maecken een cleen solderken boven het belfroidt inden thooren"⁴⁹¹. Jozef Martin metste „een nieuw doodtsbeenderhuys". Anthonis van Haecke leverde voor 21 pd. gr. zilverwerk⁴⁹². De parochie betaalde de vertering „door de schotters op den kermisedagh" en „ten heijligen sacramentsdaeghe naer dat zij de processie hadden vereert"⁴⁹³.

De daken van de zijbeuken werden in 1739 grondig hersteld. Men haalde 5.000 schaliën en „500 ponden loodt" uit Brugge. De materialen, het werk van de timmerman en van de dekker kostten samen 82 pd. gr.⁴⁹⁴. De kerkmeesters vernieuwden een deel van het interieur. In 1745 leverde Jan Clauwaert uit Brugge „eenen predickstoel" voor 68 pd. gr.⁴⁹⁵; in 1746-48 „meester beeldthauwer" Pieter Wallegheem „een nieuw tabernakel"⁴⁹⁶; in 1749-51 Frans Geeraert „eenen nieuwen silveren vergulden kelck met lepelken" voor 24 pd. gr.⁴⁹⁷; in 1752-54 Pieter Deroo uit Brugge „eenen nieuwen bichtstoel" voor 31 pd. gr.⁴⁹⁸.

De parochie vergoedde verder sommige prestaties van de koster: deze luidde de missen op heilig- en weekdagen, en driemaal daags de 'bedeclocke'; hij verrichtte „het spelen op den orghel, het daeghelijckse opwijnden en agieren vande orlogie, het leeren ende instrueren der arme kynderen, de leveringhe vande schoolboecken, papier, pennen ende inckt"; Jakob

Schaubroeck „het blaesen van den orghel". Ook onderpastoor Pieter Costers werd betaald voor zijn diensten. De parochie onthaalde „de vaendraeghers ende andere bediende naer dat sy de processien hadden vereert"⁴⁹⁹.

Deken Ryelandt had in 1764 niet veel nieuws te melden. Het kerkgebouw verkeerde in een goede staat. In de toren, die geen spits bezat, hingen twee klokken. Het kerkhof was deels met een muur, deels met een gracht omringd. Daar bevond zich een huisje voor de doodsbenederen, en een afgesloten ruimte voor de ongedoopte kinderen. De drie altaren waren gewijd en behoorlijk versierd. Er stonden een preekstoel en drie biechtstoelen. Er was een mooi verguld tabernakel. Een fundatie hield de lamp brandend. Naast het hoogaltaar stond een kast met de dokumenten van de kerk en van de Dis.

De H. Oliën zaten achter slot en grendel in de sakristie. De kerk bezat de volgende gewijde vaten: een silveren monstrans; een vergulde silveren ciborie; twee silveren kelken; twee vergulde silveren patenen; een silveren vaatje voor het bedienen; silveren vaatjes voor het chrisma en de H. Oliën, die enkele jaren tevoren gemaakt waren; een silveren wijwatervat; een silveren wierookvat met een silveren scheepje; een silveren processiekruis; een koperen wijwatervat; een koperen wierookvat; verder een koperen kruis; twee vaandels. Overigens was de kerk overvloedig voorzien van ornamenten, gewaden en boeken.

Pastoor Jakob Binteyn stamde uit Westkapelle zelf. Hij was daar reeds 17 jaar pastoor. De tiendeheffers betaalden hem 85 pd. gr. en ze onderhielden zijn woning. Hij gebruikte ook de oude Priestrage. Hij ontving 28 pd. gr. uit de goederen van de kerk, en enkele vergoedingen vanwege de parochie. De pastoor moest jaarlijks de volgende diensten verrichten: 17

jaargetijden met 3 lezingen; de donderdagse plechtige mis ter ere van het H. Sakrament; 62 gelezen missen ten laste van de kerk; 7 jaargetijden met 3 lezingen voor de Dis. Op de zonen feestdagen begon de vroegmis om 7 uur, de hoogmis om 10 uur. Onder beide missen werd een preek of een katechismusles gehouden.

De Sakramentsprocessie ging uit op Sakramentsdag en voornaamste feestdagen, de Rozenkransprocessie op de derde zondag van elke maand en op vier andere zondagen. In de processies werden het O.-L.-V.-beeld en de reliëf van St. Niklaas meege dragen. De broederschap van het H. Sakrament was met een toelating van de Paus opgericht, die van de H. Skapulier door de paters Karmelieten. In de kerk was slechts één beneficium gefundeerd, nl. dit van de H. Nikolaas. Het behoorde toen aan Colijn, kanunnik van St.-Salvators. De bedoelde kapellanie was met een wekelijkse mis belast.

Onderpastoor Bernard Claeys uit Kaprijke was sedert korte tijd in functie. Hij bezat geen gefundeerde inkomsten. Hij kreeg 39 pd. gr. vanwege de parochie en de pastoor, en 1/3 uit de begrafenis- en jaarmissen. Hij woonde bij de pastoor. Pieter Vermeille uit Brugge was door de abt van Ter Duinen als koster aangesteld. Hij onderwees de jeugd en gebruikte daarbij de geschikte boeken. De pastoor bezocht geregeld zijn school. De koster kreeg van de tiendeheffers 5 pd. gr., en 1/3 uit de begrafenis- en jaarmissen. Als organist werd hij door de parochie betaald.

De kerk- en dismeesters werden aangesteld door hen die de rekeningen aanhoorden, nl. een afgevaardigde van de abt van St.-Kwintins, de deken in de naam van de Bisschop, en een kanunnik van St.-Donaas. Pieter Gilliodts, ontvanger van de kerk en van de Dis, legde zijn rekeningen om de drie jaar voor. „Hier zijn de

vroedvrouwen, zoals bijna overal, zo verklaart de deken, niet beëdigd en niet wettelijk aangenomen”. De parochie omvatte meer dan 500 kommunikanten. Op twee hoeven woonden protestanten⁵⁰⁰.

De parochie onderhield verder het torenuurwerk. Ze bekostigde in 1764 het „maken van het horologiecamerken op den kercketorre deser prochie”⁵⁰¹, en hield op 6 december 1765, met de toelating van het Vrije, een openbare aanbesteding om „eene nieuwe horologie” te plaatsen. „Pieter le Cae, meester horologie-maecker tot Sluijs”, verklaarde zich akkoord om tegen 45 pd. gr. een nieuw uurwerk te leveren en te plaatsen, en gedurende 18 maanden „in staete te houden”. Hij kreeg „d’oude horologie” voor 25 g. Men betaalde 20 pd. gr. aan timmerman Jakob Vantorre voor het „leveren vande wijserbardels, t’beslaen met bleck, t’vergulden vande letters en wijzers”⁵⁰².

Omstreeks die tijd vond pastoor Bintein dat zijn woning begon te vervallen. Toen hij zag dat de tiendeheffers niets bijdroegen om de Pastorie behoorlijk te herstellen, daagde hij hen op 8 mei 1770 voor de Raad van Vlaanderen. Hij kon immers steunen op het plakkaat van Keizer Jozef II, dat nogmaals verkondigde dat de tiendeheffers moesten „solidair voorsien in den opbouw, erstellynghe ofte reparatie der kercken ofte presbijterien”. Op 25 juni 1770 werd een herstelplan voor de Pastorie getekend. Het vonnis van 28 juni verplichtte de tiendeheffers om „solidairelyck den heeschere te voorsien van eene behoorelycke pastorele woonste”. Nadat Bentein op 15 juli het boven vermelde plan aanvaard had, werd de Pastorie, blijkens paragraaf 27, in 1773 hersteld⁵⁰³.

De kerkvizitatie van 1772 meldt dat Westkapelle ca. 500 kommunikanten telt. Overigens was alles in orde. Op het hoogaltaar bevond zich een schilderij, dat de geboorte van Kristus

voorstelde. De kerk had zich een prachtig baldakijn aangeschaft⁵⁰⁴.

De pastoor noteert in 1774 „de reliquie van St. Nicolaus, patroon deser kercke en heeft geen andere ornamenten als enckelijck”: 1. „een gebeltsneden voet, gout en silver cierlijck vergult, gemaect ten jaere 1750”; deze houten voet had 6 pd. gr. gekost, en was gedeeltelijk door de „St. Nicolaus meesters” Adriaan Devisch en Niklaas Callant betaald; 2. „een silver rijcken presenteerende een viercante tombeken, daer de reliquie in rust, staende op een swart met silver besleggen plintken, dat past met een vijse opden voorseijden vergulden voet, dewelcke op alle groote feestdaegen, in processie volgens gewoonte, van vier jongelijngen voor het Onse Vrouwe beelt wort gedraegen”⁵⁰⁵.

27. De Begankenis van Westkapelle (1775)

Volgens het akkoord van 6 maart 1744 ontving onderpastoor B. Claeys, vanwege de parochie, een jaarwedde van 30 pd. gr. Maar in 1774 weigerde het Vrije deze post nog langer goed te keuren, omdat het onderhoud van de kerkbedienaars feitelijk niet op de parochianen moest steunen. Daarop lieten het kerk- en het parochiebestuur door een paar advokaten argumenten verzamelen om „een onderpastoor te vraegen ten laste van de thiendeheffers”. We vatten hun argumenten samen als volgt :

1. De parochie omvat 3350 G grond, en strekt zich in de zuidoostelijke en noordoostelijke richting „tot boven de uere van de kercke, alwaer de meeste waeters in den winter te vinden sijn”.

2. In de regenperioden en in de winter zijn de wegen 'impracticabel' en 'onberijdelijck'.

3. „Bij aenwijsinge van den bisschop” bedient de pastoor reeds meer dan 100 jaar de 464 G van de parochie Mude, die „in de laste

lemijtscheijdinge met den Connincklijcken bodem gevoeght” werden.

4. Het aantal kommunikanten bedraagt ca. 500; daarbij moet men ca. 150 personen voegen, die uit andere parochies komen om te helpen „wijden, snijden, picken, maijen van den ougst”, en die ook door de pastoor moeten bediend worden.

5. In het geannexeerde deel van Mude wonen „seven Roomsche menaegien, en twee groote hofsteden van gereformeerde bewoont, die seer dickwils verscheijde catholijcke dienstboden houden; in de catholijcke menagien sijn 16 communicanten, en de gereformeerde bejaerde persoonen sijn boven de 20 in t getal; nota datter op die gereformeerde hofsteden, van meije tot het eijnde van september sijn werckende als voormelt boven de 36 vrimde communicanten”.

6. Daar Westkapelle ligt „in de sleghste situatie van het Noorden, alwaer de sieckten met swaere botten de inwoonders overvallen, naementlijk in het voor, naejaer en wintersaizoen, als de wegen aldersleghts sijn”, heeft het Vrije vroeger toegestaan „dat eenen tweeden priester uijt de procchie soude betaelt worden”. Het schepenkollege heeft echter opgemerkt dat de jaarlijkse tiendeninkomsten meer dan 1200 pd. gr. bedragen, en heeft daarom „geoordeelt dat het niet redelijck en was dat de procchiaenen dat last voordere souden draegen”.

7. „tis seker dat de procchie sonder eenen tweeden priester niet can sijn om datter een groot deel der procchiaenen op de sondaegen en h.h. daegen souden moeten sijn sonder misse te connen hooren, oock datter int vlot van vele siecken die alhier gemeen sijn, verscheijde int prijckel souden sijn van sonder het ontfangen hunne kerckelijcke reghten te sterven, aengesien het onmogelijck is dat al die van eenen pastoor connen bedient worden”.

De geraadpleegde advocaten besloten de bovenstaande argumenten met de raad dat de parochianen, „aleer tot laste vande thiendeheffers te connen agieren, moeten voorsien sijn van het judicium episcopale op de noodtsaekelijckheijdt van eenen onderpastoor, omdat anderssints de thiendeheffers gheene competentie vicepastorele en moeten besorgen”⁵⁰⁶.

Het antwoord van de thiendeheffers bleef niet lang uit. Ze vonden de aangehaalde moeilijkheden en lasten van de pastoor fel overdreven. Trouwens „door de multiplicatie der priesters en sullen de wegen noch beter noch slechter worden, nochte oock en sullen de parochianen daardoor noch naerder noch verder van de kercke wonen”. Indien het argument „verflauwinge van religie en naebuerigheijt van de gereformeerde” zou gelden, dan kon men aanvoeren „datter een onderpastoor soude moeten sijn op de procchie van Cnocke en Houcke, dewelcke aldernaest aen de geformeerde ligen”⁵⁰⁷.

Daarna deed de Bisschop een uitspraak. Hij deelde op 5 november 1774 'by acte' aan de hoofdman mede, dat hij „de nootsakelijckheijdt” van een onderpastoor niet zag. De hoofdman liet aan de pastoor weten dat de ontvanger de bewuste post niet meer zou honoreren. Hij gaf aan de ontvanger de opdracht om de bedoelde akte „inden archifkoffer deser prochie staende inde kercke” weg te bergen⁵⁰⁸. Toch betaalde de parochie in 1775 nog 16 pd. 5 sch. gr. aan de onderpastoor⁵⁰⁹. Daarna verviel deze post.

Het parochie- en het kerkbestuur zetten verder door. In maart 1775 lieten ze twee landmeters een volledig overzicht van de bevolking en van de bodemgesteldheid van hun gemeente opstellen. Hun 'beganckenisse' verschaft ons een enig dokument, nl. een beschrijving van Westkapelle in de tweede helft van de 18de

eeuw. De landmeters herinneren aan het feit dat een deel van de parochie Mude bij Westkapelle gevoegd werd, maar ze zijn het precieze jaar van de annexatie vergeten (zie par. 14). Sedert dit jaar moesten de gebruikers van 415 G 224 R hun aandeel in de parochiekosten van Westkapelle betalen.

De landmeters, die uit hoofde van hun beroep de bodem zeer goed kenden, leggen sterk de nadruk op de aard van de grond. Het lijdt geen twijfel dat in natte perioden de wegen moeilijk te begaan en te berijden waren. Wat meer is, de afwatering vlotte in sommige winters niet goed, zodat sommige percelen nooit geheel droog geraakten. Die moerassige stroken verspreidden een ongezonde lucht. Daarbij kwam dat de noordoosthoek van Westkapelle aan de nog niet ingedijkte Zwinmonding grensde.

Schrijvers verschaffen interessante gegevens over de vaste en de tijdelijke bevolking van de parochie, en over het gewest tussen de Cantelmolinie en de grens van 1664. Tenslotte wijzen ze op de grote voordelen, die de Westkapellenaren verkregen hebben, dank zij de aanleg van de steenweg naar Brugge. Hier volgt de bewuste tekst.

RAB, Aanw. 3279

„Beganckenisse, bevindt ende beschrijvinge vande prochie van Westcappelle, gedaen bij de onderschrevene geswooren lantmeters s'Lants van den Vrijen, in de maendt maerte 1775.

De prochie van Westcappelle is gelegen in het Noortquartier van den Lande van den Vrijen, ter distantie van twee mijlen en alf noortoost van de stat Brugghe, ende eene mijle en alf noortwest van de stat Sluijs in Vlaenderen, van oosten paelende jegens de prochien van Hoecke ende Lapscheure, van noortoosten scheidende met de lignie ende vaert wilen ge-

mackt bij don Andrea Cantelmo jegens de prochie van Ste Anne ter Mude ten Vrijen, ten noorden sijn uijtstreckende tot ende met het fort Isabelle jegens het schorre van het groote Swin ofte zeehaven van Sluijs, van noortwesten jegens de prochien van Cnocke ende Ramscappelle, mitsgaeders van suijsden jegens de prochien van Heijst⁵¹⁰, Ramscappelle ende Oostkercke.

De geseijde prochie van Westcappelle heeft in haer bevanck 3751-2-28 3/4 R lants sonder de straeten ende dijcken, van welke sijn 277-1-19R gelegen ter heerlijkhede van den Canoninckschen, op welckers jurisdictie de kercke is staende; voorts 275-0-72R ter heerlijkhede van den Proosschen, welke beede heerlijkheden sijn contribuabele van den Lande van den Vrijen, hebbende respectelijck op de landen hunder jurisdictie, het recht van hunnen particulieren uytzent te pointen, neemaer worden de selve landen, gemeene met degonne naerschreven, in alle de binne ofte prochielasten door hooftman ende pointers vande prochie, daertoe aengesteld, bij het collegie s'Lants van den Vrijen gepoint, gelijk alle andere landen gelegen onder deselve prochie; voorts 2783-1-13 3/4 R wesende vrijelant met ende benevens de geseijde canoninck ende proostlanden maekende het begriep vande aloude prochie van Westcappelle, waarbij ter jongere daete sijn gecomen ende geannexeert tot 415-2-24 roeden geëclisseert vande prochie van Ste Anne ter Mude, waerschijnnelijck met het maecken vande lignie ende vaert, ten jaere 1641 opgeworpen bij den geseijden don Andrea Cantelmo ter defentie ende jegens de incurtien, ten tijde vande revolten ofte Nederlandtsche beroerten; welke geëclisseerde landen, wesende alle vrijelanden, men bij de originele betedingen vande lantmeters Anthone Messiaens vanden jaere 1667, ende Jan Messiaens vanden jaere 1671,

mitsgaeders met des selfs originelen prochieboeck van Westcappelle vanden jaere 1674, bevindt geleijt ende geannexeert te sijn met dese prochie van Westcappelle, soohaest de limijtscheijdinge tusschen de provincie van Vlaenderen ende de Staeten generael der Vereenighde Nederlanden, in daeten 21 decembre 1664, bij sijnne majesteijt Philippe, coninck van Spagnie, geratificeert op den 4 junij 1668 in het consistorie van den Raede in Vlaenderen is gepubliceert geworden, ende sedert welke epoque dese landen in haere majesteijts aiden ende subsidien, mitsgaeders in alle de binne ende prochielasten met ende benevens de voordere vrijelanden sijn gepoint ende belast geworden, gelijk oock alle de habitanten op dese landen van dien tijdt tot heden sijn geweest prochianen ende kerckelijck vande prochie van Westcappelle.

De landen onder dese prochie, bestaende meest alle in saeijslanden, mits alhier nauwelijckx bosch noghte maeijgars, ende besonderlijck weijnige garssingen gevonden worden, sijn sonder exaggeratie van de vruchtbaerste in alle soorten van graenen van den geheelen Noortquartiere van den geseijden lande vanden Vrijen; maer sooveele dese landen excelleren in vruchtbaerheijt, sooveele comen deselve te excederen in quade ende onbegankelijcke wegghen ten tijde van den winter ende regenachtige saisoenen, maekende alsoo het Fransch spreckwoordt waer : bonne terre mauvais chemin; de ongemackelijckheijt van dusdaenige wegghen en is voorwaer niet gemackelijck in eene beschrijvinge soo gevoeligh te maecken, als de mananten van diergelijcke prochien, ende naementlijck degonne hun ten alle tijde genootsaect vinden deselve te bewandelen, het ongemack bij ondervindijnghe danof comen te beproeven.

Dat men sijn inbeelde ende explore den

ganck van menige menschen van eene mijle, eene mijle en alf, eene alfve mijle immers min ende meer op sondaeghen ende heijlighdaeghen gedeurende den winter ende daer buijten in andere natte saisoenen door alle de injurien des lochts moetende comen tot de kercke, gaende tot boven de schoenen in het slijck langs alle omweghen ten eijnde van eene passaije te vinden, nergens wetende waer eenen vasten voet stellen, ende op elcken stap voorwaerts eenen alfven stap achteruijtggaende; wie en sal in dese aenmerckijnghe de contraste te vinden inde comparatie met de gonne op sulcke daeghen ten allen tijde van den morghenstont de kerckelijcke diensten connende bijwoonen in het minste quaet weder nauwelijckx sonder coutse eene straete verre van hun hujs tot de kercke connen gaen sonder motie van medelijden connen aenmercken? Dogh aen soo een voorstel sal men antwoorden, ende niet sonder reden, dat de lantslieden hierin opgebracht, ende niet beters gewoon wesende, van eene kloeckere constitutie des lichaems met minder gevoeligheijt tot diergelijcke onghemacken bequaem sijn.

Maer wat sal het sijn ten aensiene van eenen pastor belast met de sorghe van zielbestierijnghe, den gonnen gedeurende sijnne jonckheijt emmers alle den tijdt sijnder studien eene delicate opvoedijnghe gehadt heeft, ende nauwelijckx buijten huijse ende schole gesien en hadde wat weder het te lande maeckt, alswanneer hij ten allen tijde van dagh ende nacht van de eene tot de andere extremiteit sijnder prochie geroopen wort tot eenen stervenden mensch! Sijnen ijver, sijnne plicht en laeten hem niet toe te delibreren: het regent, het waeyt, het haegelt, het sneeuw, de wegghen sijn onbegankelijck, ende de duijsternissen van den nacht schijnnen een onoverwinnelijck obstacle te sijn aen de nootsaeckelijckheijt sijnder voia-

ge, daer en magh geenen uijtstel sijn, hij moet'er door, wilt hij volcommen aen sijnne plicht: jae hij en is niet bevrijt — van diergelijcke voiage te retour sijnde — van in den selven nacht andermael ende meermaels uijt sijnne gemeijnde ruste tot gelijcken dienst van sijnne functie geroopen te worden, het gonne naementlijck in het achter ende voorsaisoen comt vooren te vallen, alswanneer de habitanten deser lantsstreek meest ende gemeenelijck aen de sieckten van pleurisijen, sufocative catairens, ende andere veelvoudige diergelijcke dodelijcke voorvallen onderworpen sijn. Hieraf en is de intemperie des lochts geene weijnige reden, degonne naementlijck veroorsaect wort door de dampen die de schorren, de killen, de creken ende de zee met den noorden, noortwesten ende noortoostenwindt op dese prochie aendrijven, immers de bracke waeters ende den zilten grondt alomme in dese prochie en geven selfs geene cleene oorsaecke van scorbutique sieckten, die deurende de weijnige lantwinden in de pestilentiële uijtwaessemijngen deser gronden behaelt worden, soo dat dese lantstreek selfs ende inderdaet veele ongesonder is, als de daer bij gelegen stat van Sluijs, schoon die gemeenelijck van de troupen het militaire kerckhof genaemt wort.

Dus en sal het den leser geen wonder schijnen dat degonne, belast met de heerdelijcke plichten in dese prochie, sooveele ende meer last vinden als degonne in andere prochien soude moghen hebben, alwaer den tripelen number van habitanten souden mogen wesen, ende alhoewel inde prochie van Westcappelle maer en sijn 156 fixe menagen, behelsende ontrent 500 communicanten, en valt in geene weijnige consideratie dat gedeurende den wiet-tijdt ende den ougust in dese prochie meer als 225 vremdelingen comen wercken, degonne aen dese locht ende waeteren meer ongewoon als de

fixe inwoonders, dickwils alhier doodelijck sieck comen te vallen. Bovendien en sijn de huijsen ende hofsteden in dese prochie niet geplaest, gelijk in meest alle andere lantstreken, alle bij elckanderen, verre sij vandaer; want binnen het dorp, ende op een quartier heurs in de ronde deser prochie, en vindt men maer circa 65 huijsen ende hofsteden, integendeel buijten het quartier heurs tot eene alfve mijle bevindt men 27 huijsen en hofsteden, buijten de alfve mijle tot de drije quart heurs sijnder 12 huijsen en hofsteden, ende buijten de drije quart heurs tot de mijle ende daer boven worden bevonden tot 15 huijsen en hofsteden. Buijten alle dies sijnder nogh seven woonsten onder hofstede ende huijsen gelegen vijf quartier heurs ende bet vande kercke van Westcappelle, oost over den Cantelmovert, onder het gebiedt van haere keijserlijcke apostolijcke Majesteijt, deel van de prochie van Ste Anne ter Mude, welckers inwoonders de christelijcke liefde verheijst, dat den pastor van Westcappelle besorge van alles geestelijcke administratien, sooveel te meer deselve andersints, omringelt van de gereformeerde, van deselve teenemael souden berooft sijn.

Maer een eijnde maeckende van de hier vooren beschreven ongemacken en ongesontheden deser prochie, en can men niet ghenoech ophelderen het gemack ende nuttigheden, degonne de habitanten deser prochie becomen hebben met het leggen van eenen nieuwen calcijdewegh, loopende van uijt het dorp deser prochie tot de poorte der stat van Brugghe, degonne de heeren sluijsmeesters der waeterijnghe van Groot Reijgarsvliet, met de munificentie vanden edelen collegie van den Lande van den Vrijen, besorghende ende ten jaere 1751⁵¹¹ geconstrueert hebben; welcken calcijdewegh, alhoewel maer een quartier heurs door dese prochie loopende, ende dat men niet en can seggen dat daer eenige hofsteden directelijcke gelegen

sijn, evenwel aen de mananten deser prochie een uijtterste gemack heeft toegebracht, om ten allen tijden hun lantgewassen ter marckt van Brugghe te brengen, alwaer sij voor het leggen van deselve nauwelijckx en konden geraecken met eene alfve waeghenvracht bespannen met vier peerden.

Aldus naer beganckenisse van de geheele prochie van Westcappelle de voorenstaende descriptie opgesteld bij ons, onderschrevene geswooren lantmeters s'lants van den Vrijen, ten versoecke van hooftman, pointers ende gemeene prochianen der selve prochie, inde maendt maerte 1775, ons t'oirconden,

P. Gilliodts   Igna. Drubbele."

De vooraanstaanden van Westkapelle, nl. hoofdman L. Devisch, Frans Allaert, Isaak van Holm, Bertin Semein, Frans Gheyle en Jan Demaecker, hebben in 1777 „de respective partiele thiendeheffers” voor de rechtbank gedaagd. Ze herhaalden de meeste, reeds bekende argumenten, en voegden eraan toe dat de pastoor, zonder de hulp van een „tweeden priester ofte onderpastor”, zijn taak niet behoorlijk kon vervullen: „niet bij daghe ende bij naghte en can tallen canten alleene alles beloopende”⁵¹². Uit de verder aanslepende betwistingen vernemen we in 1779 heelwat details, die we hier onder drie rubrieken samenvatten.

1. Mude vormde oorspronkelijk een afzonderlijke parochie. Maar het is gebeurd „dat, ten jaere sestienhondert elfve, den heere van der Noodt, gouverneur van de stad van Sluijs, de voorzeijde prochie van sinte Anne ter Muijden ingenomen heeft, ende den pastor van aldaer verjaeght hebbende, sijn de catholijcke parochiaenen der selve prochie genootsaecht geweest tot het frequenteren der goddelijcke dienst hun te begeven naer de aangelegene

prochien". Eerst begaven ze zich naar Hoeke, maar op aandringen van de Bisschop heeft de pastoor van Westkapelle, en wel „zonder eenighe vergeldinge”, Mude onder zijn hoede genomen.

2. We krijgen preciezer cijfers aangaande de twee delen van Mude, die bij de zuidelijke Nederlanden gebleven weren : A. „Het roomsch deel van sinte Anne ter Muijden”, tussen de Cantelmolinie en de rijksgrens, omvatte 7 woningen. Adriaan Plasschaert was daar hoofdman. In 5 van die hoeven woonden 20 personen, waaronder 12 kommunikanten, en op de 2 „ghereformeerde hofsteden” werkten „zes catholijke dienstboden”. Daarnaast telde men ca. 130 „vremde werklieden, die aldaer jaerlijcx comen ten tijde van den ougst”.

3. Het aangehechte Mude „tusschen den Linie ende den Vuijlen Vaert, onder het hooftmanschap der prochie van Westcapelle”, telde 11 woningen met 13 gezinnen, samen 56 katolieken waaronder 40 kommunikanten. Er was nog „eene groote hofstede bewoont bij gereformeerde”, met 2 of 3 katolieke dienstboden, en in de zomer 16 vreemde arbeiders⁵¹³.

Terwijl de discussie aangaande de onderpastoor bleef duren, stak een ander probleem de kop op. Uit de schouwingen verricht in 1775 en 1778 bleek dat „de lambrisinghe, by manckement van velghen ende gordinghen, alsmede oock aen de balcken”, een gevaar voor „instortinghe ende brandt” vertoonde. De geraadpleegde ambachtslieden gaven de raad „de kercke te doen vauteeren”. Daarop vroeg de pastoor aan het Kanunnikse de toelating om „op syne pastoreele landen steen te backen, noodigh tot de voorseyde vauten”⁵¹⁴. Steunend op kerkrekening 1782-83 deelt J. Opdedrinck, p. 52, mede dat J. Sassenbrouck, in 1783 voor 359 ½ pd. gr., de vijf beuken van het kerkgebouw gemetst heeft.

In 1785 richtte pastoor Bintein, aangaande het terrein van de Priestrage, een bijzonder verzoek tot de Bisschop. Eerst gaf hij, voorzover hij over de gegevens beschikte, een overzicht van de geschiedenis van de Pastorie. Volgens hem bouwde men in 1638, op de reeds bekende 82 R, „het pastoreel en costereel huijsen met een schuerken oft logie daeraen”. Daarna werden de twee perceeltjes met een muur gescheiden. „Het pastoreel huys en hof” behield 59 R op het oosteinde, de Kosterie 15 R in het midden, en „het schuerken, nu een houtboije”, op het westeinde 8 R.

In de volgende decennia geraakte de Pastorie „tenemael vervallen”, en is die „ten jaere 1773 door de heeren thiendeheffers gerestaureert en herbauwt geworden met een tijrasse daervoor van de hooghde van drie, en wijde van ses voeten, en op den cant van den oosten een nieuw schotelbuijs en vertreck en een houtlogie daeraen, alles van de langhde van 52 voeten en wijde met calsijs daerlanghs van de breedte derthien voethen”. Verder werden nog enkele strookjes grond ingenomen door de tuinwegels, en „langhs den cant van het kerckhof, een calsijs van de breedte van 4 voeten en langhde van 60 voeten, om naer de kercke te gaen”.

Aangezien van de eigenlijke 59 R amper 25 roeden overbleven „voor het gebruijck van een pastoreel menaegie”, heeft een voorganger van Bintein een deel van het achterliggend perceel van de Dis in cijns genomen, om zijn 'hove-nierlandt' te kunnen vergroten. Volgens het register van de Dis uit 1707 bouwde hij daar „een schuerken, nu een houtlogie”. Bintein die in 1746 pastoor geworden was, kocht in 1753, uit het bedoelde perceel van de Dis, 69½ „met de logie en andere cateijlen van boomen en haegen bij hem geplant, als blijkt bij den tijtel van sijn erfvenisse van daeten januari 1785”. Dit stukje grond was, zo schrijft Bentein in

1785, „eertijts gesepareert door een ader (= Kerkader), maar tegenwoordigh vuergemeens met den pastoreelen hof”.

De pastoor verklaarde zich bereid om de 69½ R, „met de meuren, logie en alle de plantatie, in een eeuwighen chijs aen de Pastorije over te laeten”, en op de volgende twee voorwaarden: 1. de pastoor en zijn erfgenamen krijgen de 3 G 82 R van 'de pastorele mote', voor 25 jaar tegen 4 pd. gr. in cijns; hij mag „op en uyt het selve landt geduerende den selven chijs backen oft door die hem believen sal laeten backen tot de nombre van twee milioenen steen van alsulck alloij als hem sal geraedigh duncken, alwaert het in pannen oft ticchels”, en op het perceel 12 olmen vellen; 2. zijn opvolger zal jaarlijks „een gelese sielmisse” voor hem en zijn familie celebreren⁵¹⁵. We geloven echter niet dat pastoor Bintein steenbakker geworden is.

In mei 1779 vernam SD dat de tiendeheffers bereid waren om jaarlijks 10 pd. gr. te betalen aan een priester, die zich te Westkapelle zou vestigen om de inwoners van Mude te bedienen, en dat de parochie Westkapelle ook 10 pd. gr. zou bijdragen⁵¹⁶. Een nota van pastoor Jakob Deneve ca. 1790 verklaart, dat „een deservitor van het Roomsche St. Anne onder den tijtel van cappellaen” in dienst was. Maar Deneve had in 1789 verkregen dat zijn eigen competentie tot 94 pd. gr. verhoogd werd. Daarop weigerde de parochie „noch te betaalen, soodat de thiendeheffers sedert dien tydt genoodsaeckt syn geweest geheel de competentie van 40 pondt te betaalen aen den deservitor van Ste Anne ter Muyden”⁵¹⁷.

In 1792 maakte Deneve een 'memorie' van de door hem gepresteerde diensten. Vervolgens omschrijft hij het inkomen van de kapellaan: 1. „competentie van den onderpastor”, 40 pd. gr.; 2. „eene wekelijksche beneficiemisse van

het beneficie bezet in St. Nicolauscapelle, toebehoorende aen den eerw. heer Bouleijn, deservitor van Nieuwmunster”, 3 pd. 9 sch. gr. 3. „het derde vande pastorele rechten van alle begraevingen en houwelijken, item de biechpenningen van Paesschen”⁵¹⁸.

28. De pastorele competentie te Ramskapelle

Vanaf 1700 werd koster Joos Debruyne belast met „het luyden vande bedeclocke drye maelen daeghs”: 3 pd. gr. per jaar. De parochie betaalde „de ghilde ende schotter op den vierden july 1700, de processie alsdan vereert hebbende met schieten”⁵¹⁹. Men vergoedde het gezellig samenzijn van „de clockluyders, schotter, vaendraghers ende andere personen, dienst hebbende ghedaen op den ordinairen ende ghewoonelycken ommeganck ende kermisdaeghe ten jaere 1707”⁵²⁰.

In 1716 bezocht deken Galle de kerk. Het gebouw bestond uit een herstelde beuk en twee verwoeste beuken, waarvan alleen de muren overbleven. Op het westeinde stond de toren met een behoorlijke spits, waarin een klok hing. In de kerk bevond zich een draagbaar altaar met een eenvoudig tabernakel. De doopkapel stond even links van de ingangdeur. Binnen deze afgesloten ruimte lagen de registers.

De kerk was voorzien van voldoende ornamenten, doeken en ander dergelijk gerief. In het tabernakel vond de deken een zilveren piscis, drie vaten voor de H. Oliën, en een Agnus Dei om de zieken te bedienen. Opvallend is het gering aantal kultusvoorwerpen, maar we herinneren aan het feit dat de kerk in juli 1686 bestolen werd⁵²¹. Vóór het H. Sakrament brandde een lamp. Deze werd onderhouden met de opbrengst van de schaal.

Jan Derouck was zopas pastoor geworden. Deze deed op de zon- en feestdagen om 10 u

een mis met een katechismusles of een preek. Overigens werd er bijna dagelijks een mis gecelebreerd. Om 1 uur na de middag gaf de pastoor katechismus aan de kinderen. Daarna volgden de vespers, het lof en de zegening met het H. Sakrament. Er bestond een broederschap van O.-L.-Vrouw van de Zeven Weeën, met de gewone aflaten. De relikwieën van de H. Vincentius werden op zijn feestdag uitgesteld, en door het publiek vereerd. Tegelijk kon men aflaten winnen.

De jaarlijkse inkomsten van de pastoor: 17 pd. 14 sch. 1 gr. uit de gronden van de Pastorie; 9 pd. 5 sch. gr. uit de St. Janskapellanie, gezegd Beigem, die bij de Pastorie gevoegd werd⁵²²; uit de tiendeninkomsten 13 pd. 6 sch. 8 gr.; uit de 6 jaargetijden 2 pd. gr.; voor de wekelijkse zaterdagse mis 5 pd. gr.; om het lof te celebreren 2 pd. gr.; voor zes gezongen pestmissen 1½ pd. gr.; voor andere diensten 7 pd. 15 sch. gr.; som 88 pd. 10 sch. 9 gr.

De parochie telde 206 kommunikanten en 93 kinderen, samen 291 inwoners. Het tarief voor een begrafenis met de hoogste dienst 2 pd. gr.; met de middenste dienst 1½ pd. gr.; met de laagste dienst 1 pd. gr.; met een gezongen mis ½ pd. gr.; voor een kind 3 sch. gr.; voor een huwelijk 5 sch. gr. Er was geen onderpastoor. De koster vervulde stipt zijn plicht. Hij ontving van het kerkbestuur en de tiendeheffers 5 pd. 19 sch. 4 gr., van de parochie 7 pd. gr., en voor het onderhoud van het kerkklinnen 3 pd. 8 sch. gr.⁵²³

In 1719 werd het dak van de kerktoren door het neervallend kruis erg beschadigd. De parochie bekostigde het herstelwerk. Dierik van Gent, „meester lootgieter ende schailliedecker binnen de stadt van Brugge”, kreeg 21 pd. 14 sch. gr. voor het leveren van materialen en „het repareren de naelde van den kerckthorren deser prochie beschaedicht synde gheweest door

het brecken ende vallen van den cruyce, etca, d'anno 1719”. „Het ghebrocken cruyce” werd te Brugge hersteld en daarna teruggeplaatst⁵²⁴.

In de bedoelde periode hield men de vergadering na de ommegang gewoonlijk ten huize van de hoofdman. Vanaf 1723 vergaderden „de schotters, vaendraeghers, clockluyders, tambour ende fiffelaere, naer het vereeren van de processie op den kermisdagh... op heylich sacrament dach” in St.-Sebastiaan bij „Charle David, baes brauwer ende herberghier”⁵²⁵. In 1751 moest de torenspits weer hersteld worden. De parochie betaalde 15 pd. gr. aan timmerman Willem van Renterghem voor „het repareren den naelde der thooren deser kercke”, en 37 pd. gr. aan schaliedekker Jakob Noye wegens „het decken vanden thooren”, „het op en afdoen van het cruyce”, en „het vermaecken van het cruyce vanden thooren”⁵²⁶. In de zomer van 1751 werd de gebarsten kerkklok op de kosten van de tiendeheffers hergoten⁵²⁷.

Deken Ryelandt bezocht in 1764 Ramskapelle. De eenbeukige kerk bezat een gekonsakreerd altaar, een bescheiden preekstoel, twee biechtstoelen, en een kast voor het archief van de kerk en van de Dis. Achter het altaar bevond zich een sakristie, die onlangs op de kosten van de tiendeheffers gebouwd was. Het kerkinterieur bezat de nodige, zij het eenvoudige, ornamenten en bekledingen. De tiendeheffers hadden enkele jaren tevoren, mits grote kosten, de toren hersteld en, blijkens het opschrift, in 1751 een klok geschonken. Het kerkhof was met een muur omringd, en bevatte een afgescheiden ruimte voor het begraven van de ongedoopte kinderen.

Men had het kerkpatrimonium in de voorgaande decennia weer aangevuld. De deken somt de volgende kultusvoorwerpen op: een vergulde zilveren remonstrantie met een bronzen stralenkrans; een zilveren ciborie; een zil-

veren kelk met een vergulde kuip; een zilveren kelk; een driedig zilveren vat voor de H. Oliën; een vat om de zieken te bedienen; twee zilveren ampullen; vaandels; een processiekruis; een wijwatervat; een koperen wierookvat met een sloopje; en met zilver versierde en een gewone missaal; twee processionalia; twee pastoralia met een handboek; een graduale; een gebrokene Romeinse psalter; een gebroken Romeins antiphonarium; zes alben, vijf superpellicia; twaalf corporalia; vijf handdoeken en een servet voor de kommunikanten.

Frans Debrouckere uit Roeselare was sedert 1750 pastoor. Hij had samen met alle pastoors van de dekenij Damme, en gesteund door de bisschop van Brugge, bij de Raad van Vlaanderen een proces tegen de tiendenheffers ingespannen. Uit die aktie was op 12 mei 1764 een kontrakt voortgekomen. Dit akkoord zullen we hieronder specificeren. Daarnaast kreeg de pastoor vanwege de parochie 1 pd. gr. voor vier pestmissen, en een vergoeding voor de katechismusrijzen en het onthaal van de paters terminarissen. Anderzijds bezocht hij de zieken en stond hij de stervenden bij. Overigens was er geen officieel aangenomene vroedvrouw.

Volgens een overeenkomst met de parochie moest de pastoor de volgende diensten volbrengen: iedere donderdag een mis voor het H. Sakrament; een gezongen pestmis op St.-Marcusdag (25 april); het lof op zon- en feestdagen. De Sakramentsprocessie werd gehouden op Sakramentsdag en op de voornaamste hoogdagen in de zomer. De Broederschap van O.-L.-Vrouw van Smarten droeg het O.-L.-V.-beeld rond op elke eerste zondag van de maand. De zondagsmis met een preek of een katechismusles begon om 10 uur, de katechismus voor de kinderen om 1 uur.

De pastoor bezat een behoorlijke bibliotheek, de voorgeschreven registers, en een handboek

waarin hij de staat van de zielen bijhield. Er waren 180 kommunikanten die zich alle fatsoenlijk gedroegen. Tijdens de goddelijke diensten waren de herbergen gesloten. In de kerk bevonden zich relikwieën van de H. Vincentius. Paus Clemens had in 1661 een volle af-laat verleend, die men om de 7 jaar kon winnen op St.-Vincentiusdag en op het kerkwijdingsfeest.

Koster Jozef Debruyne kreeg 5½ pd. gr. van de tiendenheffers, 12 sch. gr. uit de jaargetijden, 2 pd. 6 sch. 8 gr. van de O.-L.-V.-Mis, 3 pd. 8 sch. gr. voor het onderhoud van de kerk, en 1/3 uit de begrafenissen. De Kosterie bezat slechts 80 R. De parochie betaalde de koster 5 pd. gr. om driemaal daags de klok te luiden, en om de arme kinderen te onderrichten. Hij mocht bij de boeren graan, vlees en eieren rondhalen. Hij volbracht zijn taak goed. Hij gebruikte geschikte boeken om de kinderen te onderwijzen⁵²⁸.

Kort vóór het bezoek van de Deken had pastoor Debrouckere een akkoord bereikt met „de geestelike thiendeheffers” aangaande zijn pastorele competentie en zijn pastoreel huis. Hij ontving voortaan de inkomsten van „alle de pastorele landen” en „al het incommen van de cappelrye van Beijeghem, mits betaelende alle de lasten gelijk hij tot noch toe gedaen heeft”⁵²⁹. Verder zouden de tiendenheffers hem jaarlijks 52 pd. 6 sch. 8 gr. betalen. Zoals tevoren zou de pastoor „profijteren alle de accidentia ofte pastorele vervallen, van offerpenninghen, uijtvaerden, doopen, kerckgangen ende trauwen”, en „alle het wasch commende van lijkdiensten ofte anders”.

Het kerkbestuur zou hem 2 pd. gr. vergoeden voor „de leveringhe van missewijn”, 1 pd. 6 sch. 8 gr. voor „de twee nieuwe gefondeerde jaargetijden”, 13 sch. 4 gr. „over het haelen van het Chrisma”, 1 pd. gr. „over het celebre-

ren van ses oude jaergetijden", 8 pd. gr. „van- de capelle van onse lieve vrouwe, over het ce- lebreren van het lof op de sondagen en heij- lighdagen, het singen van vier missen van re- quiem, een wekelicksche misse ter eeren van de heijlighe maget Maria".

Betreffende „de veranderinghe aen het pas- toreel huijs" mocht de pastoor „neffens de te- genwordighe keuken aenbauwen een nieuwe eetplaetse". De tiendenheffers zouden 100 pat- tacons, dit is 40 ponden gr. courant, bijdragen op voorwaarde dat de pastoor „sal becostighen alle vervoeringhe van generaelick alle de noodighe materialen, leveren twee olmenboomen die hy alreeds gecoght heeft", en verder zelf „de gemelde eetplaetse" onderhouden. Ten- slotte werd de pastoor vergoed voor de pro- cesonkosten die hij sedert 26 juli 1762 ge- maakt had, nl. ½ pd. gr. per maand. „De col- legien van Mechelen ende Loven medethiende- heffers" en Lebailly de Tillegem, „als pro- prietaris van het twalfste deel vande boven- staende thiende", hebben het akkoord van 12 mei 1764 mede ondertekend⁵³⁰.

Toen deken Ryelandt in 1771 nogmaals Ramskapelle bezocht, had hij zeer weinig aan te merken. Hij lette vooral op het geloofson- derricht. Tijdens de zondagsmis gaf de pastoor een katechismusles, telkens hij geen preek hield. Ook de koster onderrichtte reeds de ka- techismus in zijn school. Overigens waren er toen 180 kommunikanten⁵³¹.

Op 2 mei 1774 richtte pastoor Debrouckere zich tot het St.-Donaaskapittel „als principale thiendeheffers ter prochie van Ramscappelle". Hij verwees naar het akkoord van mei 1764, waarmee het kapittel zijn inkomsten verhoogde. Hij vond echter dat, in de loop van de 24 jaren dienst te Ramskapelle, de boven bedoelde in- komsten samen niet meer voldeden : 1. ter oor- zake van de „doodende locht" was hij meer-

maals ziek geweest, en dit had hem veel dok- terskosten gekost; 2. de meeste nodige zaken moesten uit Brugge gehaald worden, dat drie mijl verwijderd was.

Daarna gaf hij een lijst van de „baeten van casuele vervallen van trauwen ende begraeven", van 1764 tot en met 1773. Het jaargemiddelde bedroeg slechts 5 pd. 15 sch. 8 gr. Opmerkelijk is dat het jaar 1766 14 pd. 6 sch. 8 gr. op- bracht, maar de pastoor verklaart : „desen hoo- gen ende extraordinairen ontfang resulteert uyt dies de kinderpockxkens deurende de twee les- te jaeren op dese prochie hebben gegrass- seert"⁵³². Na enige discussie stond St.-Donaas op 11 maart 1775 „eene augmentatie" van 15 pd. gr. per jaar toe⁵³³.

De rekening van 1794 geeft een gedetailleer- de opsomming van de diensten, die de pastoor volbracht : de wekelijkse zaterdagmis; „het lof op alle de sondaeghen ende feestdaeghen van het jaer; de vespers ende het lof op de vier hooghdaeghen; draeghen van de processie op de O.L.Vrouwe daegen ende elcken eersten sondagh van de maand in den sommer; de mis- se op allerzielen dagh; vier gezongen missen van requiem den dagh naer lightmisse, bood- schap ende geboorte van de heylige Magd voor alle de overledenen broeders ende susters deser confrerie".

De koster diende deze vier missen „met het uytstellen van het O.L.Vrouwe beeld". De O.- L.-V.-kapellanie hielp een deel van het kerk- gebouw opsmukken : „metselwerck aen de ven- sters dezer gulde; het nieuwmaecken van vier glaese vensters ten dienste dezer gulde"⁵³⁴.

De volgende rekening loopt van 1 oktober 1797 tot 23 januari 1798. De ontvanger boekt de inkomsten van de pachtgelden en de renten, maar besluit : „alzo t'sedert de leste voorgaen- de rekenynghe geene diensten en zyn geschied, by dien en heeft den rendant geene pennynghen

moeten expenderen over leveringhe van wasch, ornamenten, etca". De rekening werd afgesloten door Decruenaere, kommissaris van het kanton Westkapelle, hoofdkommissaris Descourouez, president Dhert en agent Pieter Verlinde⁵³⁵.

- 1 Reig 1600-01, f° 24ro.
- 2 Reig 1601-02, f° 22vo. Een hilde is een visfuijk. Het visrecht „int oud ende nieuwe zwijn" behoorde aan de Heer van Oostkerke. Reigaarsvliet pachtte dit recht tegen 22 sch. gr. per jaar (f° 22vo).
- 3 Reig 1604-05, f° 11ro.
- 4 Reig 1605-06, f° 13ro en 12ro.
- 5 Reig 1605-06, f° 12ro.
- 6 Reig 1605-06, f° 12vo en 13ro.
- 7 Reig 1606-07, f° 11ro en 13vo.
- 8 Kapitein de Lespine was reeds in 1595 in het Noord-Vrijgelegerd (KZ, p. 235-238; 204).
- 9 Gregorio del Plano wordt in 1599 vermeld als „dycgrave generael van Vlaenderen". De hier bedoelde dijk, die op zijn bevel verstevigd werd, is de in 1589 gelegde inlaagdijk (zie hst. 1, par. 2).
- 10 Reig 1606-07, f° 11vo-12vo.
- 11 Reig 1606-07, f° 12vo-13vo.
- 12 Reig 1607-08, f° 19ro-19vo.
- 13 Reig 1608-09, f° 23ro-24ro.
- 14 Reig 1610-11, f° 29vo-30ro.
- 15 RV 29, Rez. 1607-08, f° 142vo.
- 16 Reig 1611-12, f° 31ro-34ro.
- 17 Reig 1612-13, f° 30vo.
- 18 Reig 1613-14, f° 31vo-32ro.
- 19 Reig 1614-15, f° 26ro-28ro.
- 20 Reig 1615-16, f° 27vo-28vo.
- 21 Reig 1616-17, f° 8vo en 23ro.
- 22 Luiken is aflichten. De zijwanden van een sluis werden met planken toegenageld (zie HE, p. 320). Hier eiste men een dubbele dichting.
- 23 De toenmalige verblijfplaats van de Abdij ter Doest is thans het Bisschoppelijk Seminarie langs de Potterierei.
- 24 Een vingerling is een kraag rond een dijkbreek of een waterwerk. Aan beide einden van de geplande sluis moest een dam gelegd worden, om het bouwwerk droog te houden.
- 25 We ontmoetten de term „weefven" reeds in 1613 (HE, p. 343). Het gaat om gerief waarmee men een bouwput droog hield. We kennen echter niet de beschrijving van een „weeve".
- 26 Vermoedelijk een type binnenschip uit Ertvelde.
- 27 De term werk beduidt hier uitgeplozen vezels van hennep of vlas.
- 28 Wat. 39, Rek. Sluis Reig 1617-18.
- 29 Rek. Sluis Reig 1618-19, f° 1ro-4vo.
- 30 RV 361, Rek. 1620-21, f° 29ro-31vo.
- 31 RV 30, Rez. 1618-32, f° 73ro, 76vo en 98vo.
- 32 KZ, p. 246 en 95.
- 33 Reig 1621-22, f° 19vo.

- 34 Reig 1621-22, f° 21ro-21vo.
- 35 Reig 1621-22, f° 22.
- 36 RV 30, f° 116ro.
- 37 Reig 1621-22, f° 22ro, 26vo en 24vo.
- 38 KZ, p. 247.
- 39 RV 363, Rek. 1622-23, f° 32ro en 32vo.
- 40 Reig 1623-24, f° 26ro en 26vo.
- 41 De gewone bijdrage heette watergeschet. In uitzonderlijke gevallen inde men een dijk- of een sluisgeschet.
- 42 Reig 1623-24, f° 27ro-30ro.
- 43 KZ, p. 237-238; HE, p. 139.
- 44 Reig 1600-01, f° 8vo, zinspeelt op dit feit: „de troublen vanden voorleden jaere".
- 45 Verwijs-Verdam IX. 2333, wervenhout, „soort van kruipwilg".
- 46 Reig 1599-160, f° 14ro.
- 47 Reig 1601-02, f° 13vo en 17vo.
- 48 Reig 1602-03, f° 7ro.
- 49 De hoeve B 69 op de dijk van de Zandbaai, is na de Tachtigjarige Oorlog ontstaan: „de hofstede op staet daer vidua Gysbrecht Verstraete woont 1666" (Jonckheere 1250, f° 115vo).
- 50 Jonckheere 1200, Omm. Pale Mude, f° 26ro.
- 51 Pompeo Giustiniano, Delle guerre di Fiandra, figura XII.
- 52 Reig 1608-09, f° 9vo, 9ro en 16vo; 1607-08, f° 8vo: „Cathelijne Smysse, werdinne t Waescappelle; Franchois Frynghe, wert te Ramscappelle".
- 53 J. Opdedrinck, Westkapelle, p. 23.
- 54 NK 396, f° 82ro-83ro.
- 55 Reig 1621-22, f° 24vo.
- 56 Reig 1622-23, f° 17vo.
- 57 Reig 1622-23, f° 17vo.
- 58 Reig 1623-24, f° 20vo.
- 59 Reig 1625-26, f° 12vo, vermeldt Laureins Dulstere wegens „tvermaeken van een huelbrugge by t dorp van Ramscappelle".
- 60 Debo 379, graanmaat van 1,75 hl; 1 hoet = 4 maten.
- 61 RV 4656, RPR 1626-27.
- 62 Reig 1627-28, f° 23vo.
- 63 RV 4656, RPR 6127-28.
- 64 RV 4656, RPR 1628-29.
- 65 Reg 1629-30, f° 6ro, 9ro en 13ro.
- 66 Reig 1631-32, f° 11ro.
- 67 RV 4656, RPR 1632-33.
- 68 RV 13100, Rek. Dis 1632-35.
- 69 Reig 1633-34, f° 7vo en 4ro.
- 70 Aanw. 4085, Omm. Godefrootspolder. Zie KZ, p. 94-95.
- 71 RV 362, Rek. 1621-22, f° 27vo en 30vo.
- 72 Reig 1622-23, f° 13vo en 15vo. Pieter Brey vulde „een quade pit bij het kerckhof van Knocken" (f° 17ro).
- 73 RV 364, Rek. 1623-24, f° 131ro.
- 74 RV 376, Rek. 1635-36, f° 53ro, meldt in aug. 1635 rellies met Ierse troepen te Lissewege, Heist en Westkapelle.
- 75 RV 6113, RPW 1635-36.
- 76 KFW 27, RKW 1636-39, f° 72vo, 67ro en 71vo.
- 77 NK 397, f° 27ro.
- 78 Het was de gewoonte dat ieder die zich als lid van de gilde liet inschrijven, op dit ogenblik een som geld als „dootscult" aan de vereniging toezegde. Met dit geld bekostigde men later „een messe van requiem met den misserere mei deus, de profundis ende collecten daertoe dienende, over de ziele

vanden overleden ghildebroeder". V. de Ceuninck (broeder Filip), Statuten ende costuymen van de aloude Gilde van St Sebastiaen te Knokke, R. d. P., 9e jaar, p. 68.

- 79 NK 397, f° 8vo.
80 KFW 27, RKW 1642-44, f° 29vo.
81 KZ, p. 304, vermeldt deze Westkapelse schipper vanaf 1640.
82 Reig 1641-42, f° 5vo, 6ro en 11ro.
83 KFW 27, RKW 1642-44, f° 55ro.
84 KFW 27, RKW 1642-44, f° 53vo.
85 Reig 1645-46, f° 6vo.
86 KZ, p. 297. HE, p. 138.
87 J. Opedrinck, p. 46-47. Schrijver steunt op enkele, niet gelokaliseerde documenten.
88 NK 396, f° 82ro-83ro.
89 Reig 1623-24, f° 14vo.
90 KFW 27, RKW 1625-34.
91 MW: wagenschot, rechtmatig en gladde dunne eiken planken, gezaagd uit de over de volle lengte gekloven stukken.
92 KFW 27, RKW 1635-36.
93 J. Opedrinck, p. 48: J. Jennyns werd in 1636 pastoor van St.Gillis te Brugge, en vanaf 1638 ook deken van Damme.
94 Zie ook HE, p. 146.
95 KFW 27, RKW 1636-39, f° 62ro-71vo.
96 ABB, F 268, Bundel losse stukken over de kerk van Ramskapelle.
97 RV 4656, RPR 1626-27.
98 Op zijn verzoek betaalde SD vanaf 1623 aan de pastor deservitor jaarlijks 6 pd. 13 sch. 4 gr. als „portis canonica” (ABB, Rek. Aequalitas SD 1623-24).
99 NK 396, f° 106ro-107vo.
100 RV 4656, RPR 1627-28.
101 RV 4656, RPR 1628-29.
102 HE, p. 143.
103 RV 13096, RKR 1632-37, f° 27vo-35vo.
104 RV 13096, RKR 1632-37, f° 36ro-41ro.
105 HE, p. 146.
106 RV 13096, RKR 1632-37, fo 39ro-42vo. RKR 1635.
107 Vertaling: Zegening van de broden onder de aanroeping van St. Hubrecht, bisschop en belijder, zoals de bewoners van de Ardennen plegen te doen. Deze werd toegestaan door zijn Excellentie Michiel Ophovius, bisschop van 's Hertogenbos, op 2 oktober 1636 te Geldrop (KFR 6).
108 Zie ook HE, p. 144; KZ, p. 299.
109 ABB, F 268, losse stukken.
110 NK 397, f° 26ro-31vo.
111 Wat. 717, nota fo 293vo, situeert P. Degheeter aan de noordzijde van de Kroon A.
112 J. Opedrinck, p. 26-27, citeert enkele van de hier opgesomde posten.
113 KFW 27, RKW 1640-42.
114 RKW 1640-42, f° 21ro, noemt deze ruimte: „nieuwe hoogcamer”.
115 Deze heilige werd aanroepen als beschermer tegen de pest. Naamfeest 16 aug.
116 NK 397, f° 8ro-10ro.
117 RV 4656, RPR 1633-34.
118 RV 4656, RPR 1634-35.
119 RV 4656, RPR 1635-36.
120 RV 13100, Rek. Dis 1632-35, f° 15ro.
121 RV 13096, RKR 1635.

- 122 Reig 1636-37, f° 17ro en 6ro.
123 RV 4656, RPR 1637-38.
124 RV 4656, RPR 1638-39.
125 RV 13096, RKR 1638-39, f° 35ro-37vo.
126 RV 13100, Rek. Dis 1638-39.
127 Reig 1638-39, f° 11ro.
128 RV 4656, RPR 1639-40.
129 RV 13100, Rek. Dis 1638-39, f° 23ro.
130 RV 13100, Rek. Dis 1639-40, f° 20ro-24vo.
131 RV 4656, RPR 1640-41.
132 RV 4656, RPR 1641-42.
133 RV 4656, RPR 1642-43.
134 RV 4656, RPR 1643-44.
134bis Reig 1652-53, fo 12ro: „Adriaen van Hulendonck, schipere tot Waestcappelle”.
135 RV 4656, RPR 1644-45. Reig 1644-45, f° 9ro, vermeldt herbergier Klaas Verveert te Ramskapelle.
136 KZ, p. 269: de gewapende macht van het Brugse Vrije.
137 RV 4656, RPR 1645-46.
138 RV 4656, RPR 1648-49. Zie par. 13.
139 MW 1968: „schuifsluis om water ergens in te laten”; dient dus ook om water af te laten.
140 Reig 1624-25, f° 21vo-23vo.
141 Reig 1625-26, f° 21vo.
142 Reig 1625-26, f° 21vo-23vo.
143 Larousse: „vivandier qui vend aux soldats des vvres, des boissons”; idem als zoetelaar.
144 Reig 1626-27, f° 19vo.
145 KZ, p. 96. M.H. Wilderom, Tussen afsluitdammen en deltadijken, IV, Zeeuwsch Vlaanderen, p. 34.
146 Reig 1630-31, f° 17ro.
147 KZ, p. 258.
148 Reig 1632-33, f° 13vo-14vo.
149 KZ, p. 256-258.
150 RV 375, Rek. 1634-35, f° 60ro.
151 Reig 1636-37, f° 19vo.
152 Reig 1639-40, f° 13ro.
153 Reig 1640-41, f° 11vo-12vo.
154 KZ, p. 259-260.
155 Het Vrije stond op 30 mei 1642 aan Westkapelle een kwijtschelding van 600 g. toe wegens de schade geleden in 1640 en 1641 „deur het deursteken ende laten invloijen vande soute wateren (RV 382, Rek. 1641-42, f° 217ro).
156 Reig 1641-42, f° 14ro-15vo.
157 RV 382, Rek. 1641-42, f° 56ro.
158 Reig 1641-42, f° 18vo.
159 Reig 1642-43, fo 12ro-12vo.
160 Zie par. 11, en KZ, p. 260.
161 Reig 1643-44, f° 14ro.
162 Reig 1644-45, f° 14vo.
163 Reig 1648-49, f° 20vo.
164 Reig 1648-49, f° 22ro.
165 Reig 1649-50, f° 21vo-24ro en 26vo.
166 Reig 1650-51, f° 20ro.
167 RV 391, Rek. 1650-51, f° 58ro.
168 Mestdagh, nr. 1903 B.
169 Reig 1651-52, f° 39ro-43vo.
169^a Reig 1652-53, f° 34ro-36vo.
170 Reig 1653-54, f° 26vo-27ro; 30ro-30vo.
171 Reig 1654-55, f° 30vo, 32vo, 34ro en 46ro.
172 Reig 1655-56, f° 42ro.

- 173 Reig 1656-57, f° 28vo.
 174 RV 405, Rek. 1664-65, f° 65vo.
 175 RV 33, Rez. 1654-65, f° 218vo. In R d. P., 10de jaar,
 p. 140, geven we nog gevallen van „voetbranderie”.
 176 Reig 1665-66, f° 39vo.
 177 Reig 1665-66, f° 5ro.
 178 Reig 1670-71, f° 5ro.
 179 Reig 1679-80, f° 58ro.
 180 Reig 1648-49, f° 10ro.
 181 Reig 1649-50, f° 17ro-23ro.
 182 Reig 1651-52, f° 19vo en 31ro.
 183 Reig 1653-54, f° 17ro.
 184 Reig 1654-55, f° 12ro.
 185 ABB, G 377, Ligger Prebenden SD, f° 77ro.
 186 Tot zover kunnen we weinig neringdoenden situeren,
 omdat we slechts over ingevoegde nota's in de ommelopers
 beschikken. A. Vanderstricht woonde in de Wagenmakerij B.
 187 Reig 1657-58, f° 17vo. Idem in Reig 1658-59, f° 18ro,
 en 1659-60, f° 15ro: „het onderzoucken vande dammen, hiltten
 ende netten inde watergangen”. K. Zegers woonde op de
 noordoosthoek van de Westweg (Aanw. 3590, f° 136vo).
 188 KZ, p. 309 en 388: het Kijfstuk.
 189 KZ, p. 308: de Rode Leeuw.
 190 STP, p. 303.
 191 RV 6113, RPW 1658-59.
 192 RV 6113, RPW 1659-60.
 193 RV 6113, RPW 1660-61.
 194 RV 6113, RPW 1661-62.
 195 RV 6113, RPW 1663-64. Eie 1660-61, f° 50ro: ver-
 tering bij „Carel Loys tot Westcappelle”.
 196 RV 6113, RPW 1666-67.
 197 RV 6113, RPW 1667-68. Reig 1667-68, f° 36vo: „Jan
 vande Kerckhove mette syne schippers van Westcappelle”.
 198 RV 6113, RPW 1668-69.
 199 Wat. 717, nota f° 298ro, situeert L. Osten op het per-
 ceel waar de herberg Koning van Spanje staat.
 200 RV 6113, RPW 1669-70. HE, p. 166: Heistenaren gin-
 gen kaatsen te Uikerke, Westkapelle en Blankenberge.
 201 KZ, p. 263.
 202 RV 6113, RPW 1670-71.
 203 RV 4656, RPR 1649-50.
 204 RV 4656, RPR 1650-51.
 205 RV 4656, RPR 1651-52.
 206 RV 4656, RPR 1652-53.
 207 RV 4656, RPR 1653-54.
 208 RV 4656, RPR 1655-56.
 209 RV 4656, RPR 1656-57.
 210 RV 4656, RPR 1657-58.
 211 De Vuilvlabrug ligt over de Blankenbergse Vaart te
 Meetkerke, de Nieuwegebrug over de Oostendse Vaart.
 212 RV 4656, RPR 1658-59.
 213 RV 4656, RPR 1659-60.
 214 RV 4656, RPR 1660-61.
 215 RV 4656, RPR 1661-62.
 216 RV 4657, RPR 1662-63.
 216^{bi} Reig 1663-64, f° 19ro: „Cornelis Dylle, voerman tot
 Ramscappelle”.
 217 RV 4657, RPR 1664-65.
 218 RV 4657, RPR 1666-67.
 219 RV 4657, RPR 1667-68.
 220 RV 4657, RPR 1668-69.
 221 RV 4657, RPR 1669-70.
 222 RV 4657, RPR 1670-71.
 223 Wat. 717, Omm. Reig, f° 275ro.
 224 RV 4657, RPR 1671-72.
 225 RV 4657, RPR 1673-74.
 226 RV 4657, RPR 1674-75.
 227 RV 4657, RPR 1675-76.
 228 RV 4657, RPR 1676-77.
 229 RV 4657, RPR 1677-78.
 230 RV 4658, RPR 1678-79.
 231 RV 4656, RPR 1679-80.
 232 RV 6113, RPW 1671-72.
 233 RPW 1673-74, f° 8vo: „de ghecochte orologie dienende
 opde torre deser prochie”.
 234 RV 6113, RPW 1672-73.
 235 RV 6113, RPW 1673-74.
 236 Het precieze jaartal is 1662.
 237 J. De Smet, Sint-Anna-ten-Vryen, een verdwenen pa-
 rochie uit onze streek, R. d. P. 5e jaar, nr. 1, p. 2.
 238 RV 6113, RPW 1670-71, f° 4ro.
 239 Zie nota's in Aanw. 6217, f° 298vo.
 240 Aanw. 6217, f° 298ro, noteert „Pieter Faes chirurgien”.
 241 Aanw. 3590, Omm. Westkapelle.
 242 RV 6113, RPW 1675-76.
 243 RV 6113, RPW 1676-77.
 244 RV 6113, RPW 1677-78.
 245 KZ, p. 264.
 246 RV 6113, RPW 1678-79.
 247 RV 6113, RPW 1679-80.
 248 RV 6114, RPW 1681-82.
 249 RV 6114, RPW 1682-83.
 250 RV 6114, RPW 1683-84.
 251 RV 6114, RPW 1684-85.
 252 RV 6114, RPW 1687-88.
 253 Zie ook KZ, p. 265.
 254 RV 6114, RPW 1688-89.
 255 RV 6114, RPW 1689-90.
 256 RV 6114, RPW 1690-91.
 257 KZ, p. 266; HE, p. 169.
 258 RV 6114, RPW 1691-92.
 259 M. Delmotte, De kasselrij Kortrijk en de Gaverstreek,
 de grote verliezers van de Negenjarige Oorlog (1688-1697). Ge-
 schiedkundige Kring 'de Gaverstreek', 4e Jaarboek (1976) p.
 120: 1 razier = 88 pond.
 260 RV 6114, RPW 1692-93.
 261 M. Delmotte, a.c. p. 101-151.
 262 RV 6115, Rek. Franse contributie 1694-95, f° 14ro.
 263 RV 6115, RPW 1694-95.
 264 RV 4658, RPR 1680-81.
 265 RV 4658, RPR 1682-83 en 1683-84.
 266 RV 426, Rek. 1685-86, f° 50ro; RV 427, Rek. 1686-87,
 f° 47ro. Deze laatste rekening vermeldt verder, van augustus
 1686 tot februari 1687, „kerckbraecke” en „kerckedieft” te
 Houtave, Klemskerke, Bredene, Stalhille, Middelkerke, Jab-
 beke, Mariakerke, Stene, Snaaskerke, Leffinge, Slijpe, Aart-
 rijke, Marakerke, Eernegem en Keiem.
 267 RV 4658, RPR 1688-89.
 268 RV 4658, RPR 1689-90.
 269 RV 4658, RPR 1690-91.
 270 RV 4658, RPR 1691-92.
 271 RV 4659, RPR 1692-93.

- 272 RV 4659, RPR 1694-95.
 273 RV 4659, RPR 1695-96.
 274 RV 4660, RPR 1698-99.
 275 KFW 27, RKW 1642-44, f° 29ro-57ro.
 276 J. Opdedrinck, p. 27, verklaart: „Een van beide, eigenaardig van vorm, in fijn snijwerk, met een Sint-Niklaasbeeld ten top, staat nog in de kerk”.
 277 J. Opdedrinck, p. 27-30, citeert enkele van deze posten.
 278 KFW 27, RKW 1646-53.
 279 J. Opdedrinck, p. 50, steunend op Acta Episcopalia Brugensia, Reg. 27, f° 24-25. De parochierekeningen van de bewuste periode ontbreken.
 280 RAB, Proostse, nr. 1567, f° 162ro. Het verslag is gepubliceerd in R. d. P., 21e jg. nr. 4 (1979).
 281 KFW 28, RKW 1653-57, f° 52ro; 73ro-90ro.
 282 KFW 29, RKW 1657-61; RPW 1658-59.
 283 RV 6113, RPW 1663-64, f° 3ro en 5ro.
 284 RV 6113, RPW 1667-68.
 285 RV 6113, RPW 1669-70.
 286 RV 6113, RPW 1670-71, f° 6ro.
 287 RV 6113, RPW 1671-72, f° 2vo
 288 RV 6113, RPW 1672-73, f° 6vo.
 289 RV 6113, RPW 1673-74, f° 5vo.
 290 RV 6113, RPW 1675-76, f° 8ro en 10ro.
 291 RV 6114, RPW 1682-83, f° 4ro. RKW 1683-85, f° 58ro.
 292 KFW 30, RKW 1687-89, f° 74ro en 104ro.
 293 RV 6114, RPW 1688-89, f° 9vo.
 294 KFW 30, RKW 1687-89, f° 100ro
 295 KFW 30, RKW 1690-92, f° 86ro.
 296 RV 6114, RPW 1691-92, f° 9ro en 16vo.
 297 RV 6114, RPW 1692-93, f° 12ro.
 298 RKW 1695-97, f° 61ro.
 299 RAB, Fonds Dhoop 808, Dossier Tiendeklok.
 300 RV 13096, RKR 1638-39, f° 31ro-42ro.
 301 RV 13096, 1640-41, f° 36vo-40ro.
 302 ABB, Rek. Aequaliteit SD 1625-26, vermeldt uitgaven „causa unionis capellaniae de extra chorum, dictae Beyghem, unitae curae pastorali de Ramscappelle”.
 303 L. Devlegger, Kunstpatrimonium van de Zwinstreek, p. 171-172, beschrijft de herbouwde beuk en toren.
 304 NK 397, Kerkviz. f° 41vo-45ro.
 305 RV 13096, RKR 1640-41, f° 42ro-46ro.
 306 Verwijs-Verdam IV, 756: loodse, loge, uit oudfrans loge, middeleeuws latijn laubia verwant met luif, luifel, afdak.
 307 RV 13096, RKR 1641-43, f° 37ro-39ro.
 308 NK 397, f° 13ro.
 309 De pastoor bezat o.a. een aantal boeken over geloofsverdediging, kerkelijke welsprekendheid, taalstudie en wetenschappen. We publiceren zijn staat van goederen in R. d. P. 22e jg. nr. 1.
 310 RV 13096, RKR 1641-43, f° 41ro.
 310a RV 4656, RPR 1652-53.
 311 RV 4656, RPR 1653-54.
 312 RV 4656, RPR 1657-58. Vanaf 1657 verhoogde SD de pastorale competentie tot 22 pd. gr. (ABB, G 102, Rek. Aequalitas 1657-58, f° 20ro).
 313 KFR 14, RKR 1661-64, f° 43ro en 52ro.
 314 KFR 14, RKR 1658-60.
 315 KFR 14, RKR, Rek. 1661-64.
 316 KFR 14, RKR, Rek. 1666-68.
 317 KFR 14, RKR, Rek. 1671-74.
 318 L. Devliegher, o.c., p. 175.
 319 RV 4658, RPR 1678-79.
 320 RV 4658, RPR 1681-82.
 321 ABB, F 268, Bundel Ramskapelle.
 322 ABB, F 268, Brief 3 jan. 1711.
 323 HE, p. 360.
 324 De term meylant/meyvelt/maaveld bduidt de normale hoogte van een terrein. We ontmoeten die woorden in KZ, p. 110, 119, 250, 251, en ill. nr. 1; verder Reig 1548-59, f° 12vo: „den dam wel dichte te maken, ende te hoochde vanden meylande”; hst. 3 par. 2: „het meylvelt”.
 325 Hier werden twee bochten van de Kijfader rechtgetrokken (HE, p. 361).
 326 De vermelde plaatsnamen worden gesitueerd in het toponomisch register van KZ en HE.
 327 HE, p. 364, nr. 22: een lat om de naad te dichten.
 328 Jonckheere 1022, Rek. Izabellavaart.
 329 HE, p. 361.
 330 Eie 1657-58, f° 47ro en 17ro.
 331 Reig 1659-60, f° 22ro.
 332 HE, p. 362.
 333 Eie 1660-61, f° 47vo-50ro.
 334 Eie 1662-63, f° 58vo.
 335 Eie 1663-64, f° 15ro.
 336 KZ, p. 101.
 337 H. Lepage, De Rutotoerist, 58e jaar, nr. 1-2, p. 45 (1978) halvemaan of ravelijn = een halfmaanvormige verschansing vóór het midden van de courtine van een fort.
 338 Reig 1664-65, f° 22vo en 31vo.
 339 Reig 1665-66, f° 33ro.
 340 Reig 1667-68, f° 33ro.
 341 Eie 1667-68, f° 15ro-18vo.
 342 Eie 1669-70, f° 14vo en 19ro.
 343 Eie 1670-71, f° 16vo-19ro; Reig 1670-71, f° 38vo-39ro.
 344 Eie 1672-73, f° 14vo-16ro en 20vo.
 345 Eie 1673-74, f° 16ro-19ro.
 346 Eie 1674-75, f° 18vo-20vo.
 347 Eie 1678-79, f° 23ro-24ro.
 348 Eie 1679-80, f° 30vo.
 349 KZ, p. 102-103.
 350 Eie 181-82, f° 16vo-19ro.
 351 Vermoedelijk gaat het om de Stelle op de Paulusdijk, 450 m ten noordwesten van de Izabellasluis (KZ, p. 415, nr. 265, en Toponimische Kaart.
 352 Eie 1682-83, f° 25vo-26ro.
 353 Eie 1685-86, f° 27ro-29ro.
 354 Eie 1689-90, f° 19ro-20ro.
 355 Eie 1703-04, f° 51vo.
 356 KZ, p. 266; HE, p. 170.
 357 Reig 1703-04, f° 35ro.
 358 KZ, p. 111; HE p. 363.
 359 Reig 1704-05, f° 45vo.
 360 Reig 1705-06, f° 52vo.
 361 Eie 1704-05, f° 22ro-23vo.
 362 Reig 1704-05, f° 46ro-47ro.
 363 Reig 1704-05, f° 17vo.
 364 KZ, p. 111.
 365 Reig 1705-06, f° 62ro.
 366 Reig 1707-08, f° 3vo.
 367 Reig 1707-08, f° 64ro-65vo.
 368 Reig 1708-09, f° 51vo.

- 369 Reig 1710-11, f° 43vo.
 370 Reig 1711-12, f° 42vo.
 371 KZ, p. 112.
 372 Reig 1723-24, f° 35ro, 86vo en 87vo. Over dit plan meer in KZ, p. 112.
 373 Schrijver bedoelt de bijdrage, die de Hazegraspolder betaalde om in de sluisvliet van Eiesluis te mogen uitwateren (KZ, p. 171).
 374 Reig 1728-29, fo 7ro.
 375 Reig 1728-29, f° 82ro. Hier kan de lezer zien hoe men bepaalde zaken begint te verwarren. Feitelijk had Eiesluis in 1657 zijn sluis te Heist opgegeven (HE, p. 361).
 376 Reig 1730-31, f° 74ro.
 377 KZ, p. 269-70.
 378 Reig 1745-46, fo 26vo; 1746-47, f° 10vo en 25vo.
 379 Reig 1747-48, f° 23vo-24vo.
 380 Reig 1748-49, f° 35ro.
 381 Reig 1749-50, f° 29ro-31vo; 1750-51, f° 27vo.
 382 RV 604, Dossier Sluizen, f° 184ro.
 383 Reig 1753-54, f° 47ro-48ro.
 384 Reig 1754-55, f° 48vo.
 385 KZ, p. 113.
 386 Reig 1756-57, f° 23vo.
 387 Reig 1757-58, f° 23vo en 26ro.
 388 Reig 1760-61, f° 28ro.
 389 RV 4661, RPR 1700-01, f° 24vo.
 390 RV 4662, RPR 1707-08.
 391 RV 4669, RPR 1708-09.
 392 RV 4664, RPR 1709-10.
 393 RV 4665, RPR 1710-11.
 394 RV 4668, RPR 1716-17.
 395 F. Roose, De van Riebekes, meester-chirurgyns te Dudzele en te Ramskapelle, R. d. P. 12e jaar, nr. 2, p. 52-56. Meer gegevens in het Toponimisch Register.
 396 RV 4668, RPR 1716-17.
 397 RV 4677, RPR 1726-27.
 398 RV 4678, RPR 1727-28.
 399 KZ, p. 268 : de kustbewaking.
 400 RV 4686, RPR 1737-38.
 401 Wat. 717, f° 412ro; Gilliodts 32, 56e bg.
 402 RV 4691, RPR 1746-47.
 403 RV 4692, RPR 1747-48.
 404 J. De Smet, R. d. P. 8e jaar nr. 4, p. 123. De bevolking van Ramskapelle in 1748.
 405 RV 4695, RPR 1751-52.
 406 RV 4712, RPR 1775-76, f° 20ro.
 407 RV 15520, RPR 1784-85.
 408 RV 6116, RPW 1700-01.
 409 RV 6117, RPW 1702-03.
 410 PR Westkapelle nr. 2, Dopen, vermeldt in 1706 de niet-officiële vroedvrouw Anna Quintens.
 411 RV 6118, RPW 1708-09.
 412 RV 6119, RPW 1710-11.
 413 RV 6119, RPW 1712-13.
 414 RV 6121, RPW 1713-14.
 415 RV 6124, RPW 1716-17, f° 25ro.
 416 KZ, p. 267-268.
 417 RV 6126, RPW 1726-27.
 418 RV 6131, RPW 1733-34.
 419 RV 6134, RPW 1736-37, f° 39ro.
 420 RV 6137, RPW 1739-40.
 421 KFW 97, RPW 1743-44.
 422 KFW 98, RPW 1744-45.
 423 KFW 99, RPW 1745-46.
 424 KFW 100, RPW 1746-47.
 425 KFW 101, RPW 1747-48.
 426 J. De Smet, R. d. P. 8e jaar nr. 4, p. 126-129, steunend op Bundels Vrije, nr. 7570.
 427 KFW 155, RPW 1749-50.
 428 RV 498, Rek. 1757-58, f° 68ro.
 429 KFW 111, RPW 1758-59.
 430 RV 498, f° 70ro en 77ro.
 431 KFW 166, RPW 1760-61, f° 40ro : 5 sch. gr. „recompense over het schieten eenen vos”.
 432 KZ, p. 270-272.
 433 KFW 112, RPW 1759-60.
 434 RV 6139, RPW 1760-61.
 435 KFW 165, RPW 1759-60.
 436 STP, p. 158-163; 241. Uitk. p. 68 en 100
 437 RV 490, Rek. 1749-50, f° 66ro-67vo.
 438 RV 497, Rek. 1756-57, f° 557ro.
 439 RV 499, Rek. 1758-59, f° 254ro.
 440 Zie Kaart Drubbel (1838).
 441 RV 6151, RPW 1775-76.
 442 RV 6139, RPW 1760-61, f° 73ro.
 443 RV 502, Rek. 1761-62, f° 269vo.
 444 KFW 167, RPW 1761-62.
 445 KFW 166, RPW 1760-61. PR Westkapelle nr. 7, Dopen; in 1760 chirurgien Frans Galliaert.
 446 RV 6141, RPW 1765-66. PR idem, 1764 : niet-officiële vroedvrouwen Francisca Tange en Magdalena Bertholf; chirurgien Lodewijk Taelman.
 447 RV 6143, RPW 1767-68.
 448 KFW 176, RPW 1770-71.
 449 RV 6143, RPW 1769-70.
 450 RV 6147, RPW 1771-72.
 451 RV 514, Rek. 1778-79, f° 61ro en 78vo.
 452 RV 6156, RPW 1780-81.
 453 RV 6158, RPW 1782-83. RV 516, Rek. 1780-81, f° 61vo.
 454 J. Opedrinck, p. 53.
 455 KZ, p. 272-274.
 456 RV 6159, RPW 1783-84, f° 31vo.
 457 RV 6162, RPW 1786-87, f° 15vo.
 458 KZ, p. 123-124.
 459 RV 603, Dossier Sluizen.
 460 KZ, p. 124.
 461 RV 604, Dossier Sluizen, f° 221ro.
 462 RV 504, f° 221vo-222vo.
 463 Verscheidene parochies, o.a. Westkapelle, verschaften „de spahiers om te gaen werken in de calzijde naer het Hazegras” (RV 6161, RPW 1785-86).
 464 RV 604, f° 226ro
 465 RV 604, f° 228ro.
 466 RV 604, f° 229vo en 233ro.
 467 RV 603, f° 93ro-96ro.
 468 RV 604, f° 276ro.
 469 RV 603, f° 67vo en 87ro.
 470 RV 604, f° 179ro.
 471 RV 604, f° 251ro.
 472 Reig 1785-86, f° 38vo.
 473 RV 6160, RPW 1784-85, f° 37vo.

474 R. d. P. 9e jaar, nr. 3, p. 102.
 475 Zie J. Rau, R. d. P. 8e jaar, nr. 3, p. 94, en de Zwa-
 luwstaart in het Toponimisch Register.
 476 Reig 1789-90, f° 37vo.
 477 KFW 190, RPW 1789-90, f° 28vo.
 478 RV 6164, RPW 1791-92.
 479 RV 6164, RPW 1791-92, f° 29ro.
 480 RV 6164, RPW 1791-92, f° 55ro.
 481 RV 6165, RPW 1793-94.
 482 KFW 32, RKW 1702-04.
 483 KFW 33, RKW 1705-08.
 484 RV 6118, RPW 1708-09, f° 73ro; RV 6119, RPW 1710-
 11, f° 24vo en 32vo.
 485 RV 6119, RPW 1710-11, f° 43vo.
 486 KFW 32, Rek. Dis 1717-19.
 487 KFW 32, Rek. Dis 1720-23; RV 13865, Rek. Dis 1724-
 27.
 488 KFW 93, RPW 1719-20.
 489 RV 6126, RPW 1726-27, f° 5ro.
 490 RV 13860, RKW 1724-27, f° 105ro.
 491 RV 6128, RPW 1730-31, f° 41vo.
 492 KFW 33, RKW 1734-36.
 493 RV 6131, RPW 1733-34.
 494 KFW 34, RKW 1737-39.
 495 KFW 36, RKW 1743-45, f° 64vo.
 496 KFW 38, RKW 1746-48, f° 59ro.
 497 KFW 39, RKW 1749-51, f° 67vo.
 498 KFW 40, RKW 1752-54, f° 52vo. L. Devliegheer, o.c.p.
 185-186, beschrijft de vermelde drie meubelen.
 499 RV 6139, RPW 1760-61.
 500 NK 400, Kerkviz. p. 16-18.
 501 KFW 114, RPW 1763-64.
 502 RV 6141, RPW 1765-66.
 503 RAG, Raad van Vlaanderen, Dossier 21490.
 504 NK 401, f° 6vo.
 505 KFW 3, Handboek Pastoor, p. 132.
 506 KFW 12, Rekwest 5 sept. 1774.
 507 KFW 12, Antwoord Tiendeheffers.

508 RV 6149, RPW 1773-74, f° 25ro.
 509 RV 6150, RPW 1774-75, f° 15vo.
 510 Feitelijk ligt Heist aan de noordwestzijde van West-
 kapelle.
 511 De bedoelde steenweg is gelegd in 1759-60 (par. 24).
 512 Fonds d'Hoop, nr. 1075.
 513 KFW 12, Argumenten Pastoor.
 514 KFW 15, Verzoek Pastoor Bintein.
 515 KFW 7, f° 1ro
 516 ABB, A 89, Acta SD 1775-85, p. 316.
 517 KFW 3, Handboek Pastoor, p. 136. J. Opedrinck,
 p. 53 en 76, vermeldt de hulppriesters die vanaf 1780 fun-
 geerden. J.B. Van Iseghem „deservtor Ste Annae” hield vanaf
 1779 een „registrum baptizatorum, matrimoniorum et defunc-
 torum Romano-catholicorum vici Sanctae Annae ter Muijden,
 dioecesis Brugensis in Flandria” (PR Westkapelle nr. 12).
 518 KFW 2, Memorie 1792.
 519 RV 4661, RPR 1700-01.
 520 RV 4662, RPR 1707-08.
 521 Zie par. 16.
 522 ABB, F268, Handboek Pastorie. De percelen „con-
 cernantia capellaniam de Beyeghem in Janskerke”, lagen te
 Varsenare en St.-Andries (ABB, Charters SD, Doos A 26, nr.
 613, 1485).
 523 NK 319, Kerkvizitatie 1716, p. 11-12.
 524 RV 4671, RPR 1719-20.
 525 RV 4676, RPR 1724-25.
 526 RV 4495, RPR 1751-52
 527 A 87, Acta SD, p. 155. L. Devliegheer, o.c.p. 175, ver-
 meldt de bedoelde klok en het opschrift.
 528 NK 400, Kerkviz. p. 28-32
 529 KFR 13, f° 57ro.
 530 KFR 13, f° 3ro-4vo.
 531 NK 401, Kervizitates, f° 6vo.
 532 ABB, F 268, Verzoek pastoor Debroucker.
 533 KFR 13, f° 6ro
 534 RV 13099, Rek. O.-L.-V.-Mis 1792-94.
 535 RV 13099, Rek. O.-L.-V.-Mis 1797-98.